

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิง

วัฒนธรรมแหล่งมรดกโลกเมืองอยุธยา ประเทศไทย

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity

for Cultural Tourism of Ayutthaya, Thailand

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยว

เชิงวัฒนธรรมของอาเซียน

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity

for Cultural Tourism in ASEAN

โดย

ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์

ผศ.ดร.ณกมล ปุญชเขตต์ทีกุล

รศ.ดร.ณัฐจิตา โรจนประศาสน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760113

รายงานการวิจัย

รายงานการวิจัยย่อยที่ ๑ เรื่อง

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมแหล่งมรดกโลกเมืองอยุธยา ประเทศไทย

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity
for Cultural Tourism of Ayutthaya, Thailand

ภายใต้แผนงานวิจัย เรื่อง

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยว
เชิงวัฒนธรรมของอาเซียน

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity
for Cultural Tourism in ASEAN

โดย

ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์

ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล

รศ.ดร.ณัฐทิศา โรจนประศาสน์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

พ.ศ. ๒๕๖๐

ได้รับทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

MCU RS 610760113

(ลิขสิทธิ์เป็นของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย)

Sub - Research Report 1

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity for
Cultural Tourism of Ayutthaya, Thailand

Under Research Plan

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity
for Cultural Tourism in ASEAN

BY

Dr. Boorakorn Boriboon

Assist.Dr. Nakamon Punchakhetthikul

Assoct.Dr. Natthita Rojchanapasart

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

Nakhon Phanom Buddhist College

B.E. 2560

Research Project Funded by Mahachulalongkornrajavidyalaya University

MCU RS 610760113

(Copyright Mahachulalongkornrajavidyalaya University)

ชื่อโครงการวิจัย:	อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว: ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในอยุธยา ประเทศไทย
ผู้วิจัย:	ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์ ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล รศ.ดร.ณัฐทิศา โธณประศาสน์
ส่วนงาน:	วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
ปีงบประมาณ:	๒๕๖๐
สถาบัน:	มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษา คือ ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทย ได้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของความเป็นชาวอยุธยามีหลากหลายตามความหลากหลายของชาติพันธุ์ แต่สาระสำคัญที่เป็นลักษณะร่วมของชาวอยุธยา คือ ๑) อัตลักษณ์ความรู้สึกรู้สึกความเป็นชาวอยุธยามีความผูกพันกับประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นเมืองหลวงของไทยที่มีความรุ่งเรืองและอุดมสมบูรณ์ที่สุดในเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ในช่วงร่วมสมัยเดียวกันนั้นและความรู้สึกเกี่ยวข้องกับการสูญเสียเอกราชให้แก่พม่า ความเป็นชาวอยุธยาจึงสัมพันธ์กับความเจริญรุ่งเรืองในขณะเดียวกันก็ผสมผสานกับการสูญเสียเอกราช อัตลักษณ์ดังกล่าวยังได้รับการสืบทอดในอดีตตำราเรื่องเล่า ภาพยนตร์และละคร ๒) อัตลักษณ์ที่แสดงร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองและความสูญเสีย นั่นคือ ศิลปกรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและศิลปกรรมที่ทิ้งร่องรอยในอดีตไว้ในความทรงจำ อัตลักษณ์ทั้งสองถูกอธิบายความเป็นชาวอยุธยาโดยชาวอยุธยา คนนอกที่มีเชื้อชาวอยุธยาและชาวอยุธยา รับเอาคติคนนอกมานิยามชาวอยุธยาเพื่อปฏิสัมพันธ์กับคนนอก ผ่านการความตกลึกของการสังสรรค์ทั้งสองไว้ในตนเอง เป็นชาว “อยุธยา”

ทั้งสองอัตลักษณ์ชาวอยุธยาพยายามอนุรักษ์ไว้โดยการร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกประเทศ การอนุรักษ์อัตลักษณ์อันแรกที่เกี่ยวข้องกับคนจะผ่านการละเล่นกิจกรรมการแสดงในเรื่องในประเพณีที่คนในชุมชนร่วมกันสืบสาน การอนุรักษ์อัตลักษณ์เป็นการสร้างสิ่งใหม่หรือการจำลองให้เหมือนอดีต การอนุรักษ์อัตลักษณ์ประการคือศิลปกรรมหลังผ่านหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ระยะแรกเพื่ออนุรักษ์ให้คงความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมาเพื่อแสดงคุณค่าความเป็นอารยะและปัจจุบันเพื่อการท่องเที่ยวตามลำดับ

Research Project: Identity and Tourism : The Study of Applying
Identity for Cultural Tourism of Ayutthaya, Thailand

Researcher: Dr. Boorakorn Boriboon
Assist.Dr. Nakamon Punchakhetthikul
Assoct.Dr. Natthita Rojchanaprasart

Department: Nakhon Phanom Buddhist College

Fiscal Year: 2560/2016

Research Scholarship Sponsor: Mahachulalongrajavidyalaya University

ABSTRACT

The purpose of the study is 1) to study the existence and continuity of the identity of Ayutthaya. 2) to study the role of cultural tourism; To support and promote The existence of identity and culture in the ancient city of Ayutthaya, Thailand.

The study found that the identity of Ayutthaya was varied according to the variety of ethnic groups. The essence of Ayutthaya is 1) the identity of Ayutthaya is linked to history, which was the most prosperous and prosperous Thai capital in Southeast Asia. The feeling and feelings associated with the loss of independence to Burma. Ayutthaya is associated with prosperity while at the same time merging with the loss of independence. The identity is also inherited in the past. Textbooks, dramas and dramas. 2) Identities that display historical traces of prosperity and loss are fine arts, sculpture and fine arts that leave traces in the past. In memory Both identities were described as Ayutthaya by Ayutthaya. Non-Ayudhya and Ayutthaya outsiders have defined the Ayutthaya people in order to interact with outsiders through the crystallization of their mutual views.

Both identities of Ayutthaya are preserved by the cooperation of relevant agencies both inside and outside the country. Conservation of the first identity involves people going through the play. Performances in the traditions shared by the people in the community. Conservation of identity is a new creation or simulation like the past. Conservation of identity is the art after the government. Enterprises and private sector. The first step is to conserve the sacred. Later, to show the value of civilized and current tourism.

กิตติกรรมประกาศ

แผนงานวิจัยนี้สำเร็จลุล่วงได้ด้วยความอนุเคราะห์อย่างยิ่งจากคณะกรรมการผู้ทรงคุณวุฒิที่ได้ให้คำแนะนำทุกขั้นตอน ตั้งแต่การนำเสนอหัวข้อ การปรับสามบทแรก ให้กับโครงการวิจัยและการปรับปรุงเนื้อหาสุดท้าย ซึ่งเป็นประโยชน์ต่อการปฏิบัติงานวิจัยเป็นอย่างดี

ขอกราบขอบพระคุณมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย และพระสุธีรัตนบัณฑิต ผู้อำนวยการสถาบันพุทธศาสตร์ พระมหาชุตีภัก อภินนโท ผู้อำนวยการส่งเสริมและพัฒนางานวิจัย เจ้าหน้าที่สถาบันวิจัยทุกท่านและขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ประจำสถาบันที่อำนวยความสะดวกอย่างดี

ขอขอบคุณผู้ให้ข้อมูลภาคสนามทุกท่านที่เอื้อเฟื้อและตอบคำถามผู้วิจัยอย่างอดทน

บูรกรณ์ บริบูรณ์
หัวหน้าโครงการวิจัย

สารบัญ

เรื่อง	หน้า
กิตติกรรมประกาศ.....	ก
บทคัดย่อภาษาไทย.....	ข
บทคัดย่อภาษาอังกฤษ.....	ค
สารบัญ.....	ง
สารบัญตาราง.....	ฉ
สารบัญภาพ.....	ช
บทที่ ๑ บทนำ.....	๑
๑.๑ ความสำคัญและปัญหา.....	๑
๑.๒ วัตถุประสงค์การวิจัย.....	๓
๑.๓ ปัญหาการวิจัย.....	๓
๑.๔ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๓
๑.๕ ขอบเขตโครงการวิจัย.....	๔
๑.๖ นิยามศัพท์.....	๔
๑.๗ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ.....	๔
บทที่ ๒ แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๕
๒.๑ แนวคิดอัตลักษณ์และชาติพันธุ์.....	๕
๒.๒ แนวคิดการท่องเที่ยวและอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว.....	๑๖
๒.๓ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม.....	๑๗
๒.๔ มรดกโลกและการจัดการมรดกโลก.....	๒๐
๒.๕ งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง.....	๒๕
๒.๖ กรอบแนวคิดในการวิจัย.....	๒๗
บทที่ ๓ วิธีการดำเนินการวิจัย.....	๒๘
๓.๑ รูปแบบการวิจัย.....	๒๘
๓.๒ พื้นที่วิจัย.....	๒๘
๓.๓ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ.....	๒๙
๓.๔ เครื่องมือการวิจัย.....	๒๙
๓.๕ การเก็บรวบรวมข้อมูล.....	๓๐
๓.๖ แผนกิจกรรมหลัก.....	๓๑
๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล.....	๓๒
บทที่ ๔ ผลการศึกษา.....	๓๓
๔.๑ อัตลักษณ์ของชาวอยุธยา.....	๓๓

สารบัญ (ต่อ)

๔.๒ วัตถุประสงค์แห่งอัตลักษณ์.....	๓๘
๔.๓ อัตลักษณ์แห่งนามธรรม.....	๔๘
๔.๔ การรักษาและธำรงอัตลักษณ์.....	๔๙
๔.๕ กระบวนการเปลี่ยนทุนเป็นอัตลักษณ์การท่องเที่ยว.....	๕๒
๔.๖ อัตลักษณ์การท่องเที่ยวในปัจจุบัน.....	๕๒
บทที่ ๕ สรุปและอภิปรายผล.....	๕๖
๕.๑ สรุปผลการวิจัย.....	๕๖
๕.๒ ข้อเสนอแนะต่อเมืองมรดกโลกอยุธยา.....	๕๙
บรรณานุกรม.....	๖๑
ภาคผนวก.....	๖๕
ภาคผนวก ก. บทความ.....	๖๖
ภาคผนวก ข. กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำไปใช้ประโยชน์.....	๗๑
ภาคผนวก ค. ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์.....	๗๙
ภาคผนวก ง. แบบสัมภาษณ์.....	๘๒
ภาคผนวก จ-๑ ประวัติผู้วิจัย.....	๘๓
ภาคผนวก จ-๒ รูปแบบการจัดทำวิจัย.....	๘๖
ภาคผนวก จ-๓ สรุปโครงการวิจัย.....	๙๑

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ประเทศไทยได้เห็นความสำคัญของการท่องเที่ยวอย่างจริงจังช่วงทศวรรษ ๒๕๔๐ หลังประสบปัญหาทางเศรษฐกิจครั้งใหญ่ อุตสาหกรรมการท่องเที่ยวได้รับการส่งเสริมจากรัฐอย่างจริงจัง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ทุนทรัพยากรการท่องเที่ยวของไทยมีความพร้อม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) จึงได้รับการกล่าวถึงและมีความสำคัญราวสามทศวรรษที่ผ่านมา ในอดีตจะเห็นได้ว่าการเดินทางจะเป็นรูปแบบของการท่องเที่ยวแบบ "มวลชน" (Mass Tourism) เป็นการเดินทางท่องเที่ยวตามกระแสนิยมของนักท่องเที่ยวโดยการให้ความสำคัญกับแหล่งท่องเที่ยวยอดนิยม จึงก่อให้เกิดการไหลเข้าของนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมาก ในขณะที่ทรัพยากรด้านการท่องเที่ยวหรือตัวแหล่งท่องเที่ยวมีความสามารถในการรองรับอย่างจำกัดจนทำให้เป็นที่กล่าวกันมากกว่าการท่องเที่ยวในรูปแบบดังกล่าวก่อให้เกิดปัญหาทั้งในด้านการทำลายสภาวะแวดล้อมและวิถีชีวิตของชุมชนท้องถิ่นเป็นอย่างมาก จนทำให้พื้นที่แหล่งท่องเที่ยวหลายแห่งตกอยู่ในสภาพผู้ป่วยที่ต้องใช้เวลาในการเยียวยา^๑ ระยะเวลาจึงมีการกล่าวถึงการท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ การท่องเที่ยวเชิงนิเวศน์ และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (การท่องเที่ยวอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์) ถือว่าเป็นการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน กล่าวคือมีการอนุรักษ์ทรัพยากรปลายทางมากที่สุดและทำลายแหล่งท่องเที่ยวน้อยที่สุดนั่นเอง

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจโดยใช้ต้นทุนน้อยที่สุด แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔)^๒ ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเป็นฐานในการพัฒนาประเทศจากที่ประเทศได้ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนั้น ด้วยการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา ดังเนื้อหาในส่วนที่ ๓ บทที่ ๔ ของแผนว่า “ส่งเสริมวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวและการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม” และ “สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด ฯลฯ” อีกทั้งข้อความว่า ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสัญจรทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกความรู้ความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิมของตนเองและผู้อื่น^๓ รวมทั้งดูแลป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว

^๑ ฉัตรเฉลิม งามอาภาณศาล, การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด: ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ ในจุลสารอิเล็กทรอนิกส์ การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย, ไม่ปรากฏปีพิมพ์, หน้า ๑

^๒ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔) หน้า ๕๔

^๓ สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หน้า ๕๕-๕๖

สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งเป็นฐานแม่บทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาด้านต่างๆใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อมา ข้อความในรัฐธรรมนูญบางตอนว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๖ ความว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐) แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในปี ๒๕๔๔-๒๕๔๙ ได้วางวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวของไทยคือ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถ ในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” และได้กำหนด 5 ยุทธศาสตร์ในการพัฒนายุทธศาสตร์ที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของงานวิจัยนี้คือคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว^๔

ในด้านปรากฏการณ์ของปริมาณการท่องเที่ยวของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและน้อยลงตามสถานการณ์การเมืองและภัยพิบัติของโลกและประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ ๓ ล้านคน มีอัตราการเติบโตเฉลี่ยสะสมร้อยละ ๕ ต่อปี อัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับ ๗ ของเอเชีย โดยมาเลเซียและพม่ามีการเติบโตเฉลี่ยอันดับที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ โดย พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นปีที่ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวสูงที่สุดจำนวน ๑๕.๘ ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐) ในภาพรวมของอาเซียน องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเพิ่มขึ้นจาก ๒๑ ล้านคนในปี ค.ศ.๑๙๙๐ เป็น ๑๓๓.๓ ล้านคนในปี ค.ศ. ๒๐๒๐ นั้น ในจำนวนของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มจะแสวงหารูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ด้วย^๕

ในปีพ.ศ. ๒๕๕๘ ประเทศไทยจะรวมเป็นหนึ่งในประเทศอาเซียนที่มีการร่วมมือทั้งการด้านเศรษฐกิจ ความมั่นคงและทางวัฒนธรรม การเคลื่อนที่ประชากรจะเป็นไปได้อย่างสะดวก ซึ่งจะส่งผลต่อการท่องเที่ยวโดยตรง การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมด้านบริการที่ได้ประโยชน์มากแต่ลงทุนน้อย ประเทศไทยให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวหลังเกิดวิกฤติทางด้านเศรษฐกิจในปี ๒๕๔๐ เป็นต้นมา นโยบายรัฐบาลในแต่ละสมัยจะให้ความสำคัญแก่การท่องเที่ยวทั้งในภายในและเชื่อมโยงกับประเทศในกลุ่มอาเซียนด้วยกัน ในกลุ่มประเทศในอาเซียนมีลักษณะพิเศษที่มีอัตลักษณ์ที่โดดเด่น

^๔ คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, ๒๕๕๙, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา, ๒๕๕๔) หน้า ๒๖.

^๕ สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๖) หน้า ข

แสดงออกทั้งด้านประวัติศาสตร์ ศิลปะแขนงต่างๆ ที่เป็นทุนทางวัฒนธรรมที่ดึงดูดนักท่องเที่ยวในภูมิภาคและต่างภูมิภาคได้อย่างดี การได้เรียนรู้แหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศเพื่อนบ้านเป็นสิ่งจำเป็นในการเชื่อมโยงเส้นทางการท่องเที่ยว และอนุรักษ์วัฒนธรรมและการส่งเสริมอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในแถบเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ นอกจากนี้ยังได้เรียนรู้การดำรงอยู่ของวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ของแหล่งท่องเที่ยวประเทศเพื่อนบ้าน เพื่อนำมาใช้เป็นฐานข้อมูลการพัฒนาแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของประเทศไทย

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ ความหมายอัตลักษณ์เน้นตัวบุคคลที่แสดงออกทั้งปรากฏให้เห็นทางรูปธรรมและผ่านสัญลักษณ์ทางนามธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเน้นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นเมืองหลวง มรดกทางวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นชาวอยุธยา โลกทัศน์ชีวิตทัศน์ของชาวอยุธยา การท่องเที่ยวอยุธยาไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์เท่านั้น ในอีกมิติหนึ่ง ความเป็นชาวอยุธยาที่เป็นลักษณะเฉพาะตนมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ เช่น ประเพณี กิจกรรม พิธีกรรม เป็นต้น ที่สะท้อนความเป็นชาวอยุธยา การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เป็นผลผลิตของอัตลักษณ์การสร้างสรรคที่ได้หล่อหลอมคนอยุธยามาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวอยุธยาเป็นประเด็นน่าสนใจในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่จากอัตลักษณ์สอดคล้องกับการกระแสรท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างไร

๑.๒ ปัญหาการวิจัย

ในแหล่งมรดกโลกอยุธยา มีอัตลักษณ์ที่สำคัญๆอะไรบ้าง อัตลักษณ์เหล่านั้นมีการสืบสาน/อนุรักษ์อย่างไร เพื่อนำมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองมรดกโลก อยุธยา รวมทั้งมีการบริหารจัดการเพื่อการท่องเที่ยวในพื้นที่เมืองมรดกโลกอยุธยาอย่างไร

๑.๓ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

๑.๓.๑ เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทย ภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์

๑.๓.๒ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

๑.๔ ขอบเขตของโครงการวิจัย

๑.๔.๑ ขอบเขตเชิงพื้นที่ เมืองมรดกโลกอยุธยา ประเทศไทย

๑.๔.๒ ขอบเขตเชิงเนื้อหา ศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ ของเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย ในการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ และเนื้อหาด้านการให้ความหมายของอัตลักษณ์มาเป็นสินค้าของเมืองโบราณพุกาม ประเทศพม่า ในการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์

๑.๔.๓ ช่วงเวลาที่ศึกษา (ตามระยะเวลาในสัญญา ๑๒ เดือน)

๑.๕ นิยามศัพท์

๑.๕.๑ **อาเซียน** หมายถึง ในงานวิจัยนี้เจาะจงเฉพาะประเทศไทย ลาว เขมร พม่าและ
สาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว

๑.๕.๒ **อัตลักษณ์** หมายถึง ลักษณะเฉพาะตัวอันเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่ใช้
ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่มอื่น คุณสมบัติเป็นผลผลิตของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการ
บุคคลซึมซับ ธรรมชาติรับรู้มาเป็นตัวตนของตนเอง ซึ่งอัตลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลงได้

๑.๕.๓ **เมืองมรดกโลก** หมายถึง เมืองที่ได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกของยูเนสโก

๑.๕.๔ **การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม** หมายถึง การเดินทางเพื่อวัตถุประสงค์ในการได้รับ
การตอบสนองด้านวิถีชีวิตหรือสิ่งที่แสดงวิถีชีวิตของคนพื้นที่ทั้งอดีตและปัจจุบัน

๑.๖ ประโยชน์ที่ได้รับ

๑.๖.๑ ได้ทราบการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองโบราณอยุธยา ประเทศ
ไทยท่ามกลางความเป็นโลกาภิวัตน์

๑.๖.๒ ได้ทราบบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้
เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

บทที่ ๒

แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ในบทนี้ผู้วิจัยลำดับแนวคิดสำคัญ ๒ แนวคิด คือ แนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมมาเป็นการรอบในการอธิบายการท่องเที่ยววัฒนธรรมของเมืองอยุธยา การดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ในยุคโลกาภิวัตน์

๑ แนวคิดอัตลักษณ์

๒ แนวคิดการท่องเที่ยว

๓.การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

๔ อัตลักษณ์อยุธยา

๕. มรดกโลกอยุธยา

๒.๑ แนวคิดอัตลักษณ์

อัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติอย่างหนึ่งที่บ่งบอกความเป็นมนุษย์แตกต่างจากสิ่งมีชีวิตอื่น อัตลักษณ์เป็นส่วนผสมจากสิ่งที่เหมือนและต่างหลากหลายทั้งในภายในและภายนอก จนแสดงความเป็นบุคคลหนึ่งๆเฉพาะตน อัตลักษณ์มิได้มีความหมายโดดเดี่ยว แต่อิงกับสิ่งอื่นเสมอ อิงกับวัฒนธรรม อิงกับกลุ่ม เป็นต้น อัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่บ่งบอกบุคคลหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งมีลักษณะเฉพาะแตกต่างจากบุคคลหรือกลุ่มบุคคลอื่น อัตลักษณ์จึงเป็นคุณสมบัติเฉพาะของแต่ละบุคคลหรือของกลุ่มบุคคลที่ยึดถืออธิบายตนเอง และใช้คุณสมบัตินี้ติดต่อกับบุคคลอื่นหรือกลุ่มบุคคลอื่น มีรากศัพท์มาจากภาษาละตินคือ Identitas เดิมใช้คำว่า “Idem” มีความหมายว่าเหมือนกัน (The Same) ความเหมือนและความเป็นลักษณะเฉพาะที่แตกต่างออกไปนัยของการตีความความเหมือนกันบนพื้นฐานของความสัมพันธ์และการเปรียบเทียบกันคือ ความคล้ายคลึงและความแตกต่าง

๑) อัตลักษณ์เป็นภาพที่หยุดนิ่งเมื่ออธิบายตัวมนุษย์ในฐานะเป็นตัวบุคคล (Object) ที่บุคคลอื่นติดต่อปฏิสัมพันธ์ด้วย การที่ปฏิสัมพันธ์กับบุคคลหนึ่งที่เป็นไปตามฐานะ สถานภาพ เป็นต้น เป็นอัตลักษณ์ที่สามารถคาดการณ์ได้ว่าบุคคลหนึ่งหรือกลุ่มบุคคลหนึ่งปฏิบัติต่อและรับการปฏิบัติระหว่างกันอย่างไร ในแง่นี้อัตลักษณ์เป็นคุณสมบัติที่ “หยุดนิ่ง” ซึ่ง ได้นิยามการสร้างภาพลักษณ์ต้นแบบเป็นการเลือกดึงเอาคุณสมบัติบางอย่างของบุคคลที่เด่นชัด มีชีวิตชีวามองเห็นแล้วสามารถเข้าใจได้ง่ายเป็นที่รับรู้ทั่วไปและลดทอนอัตลักษณ์ที่หลากหลายของบุคคลลงไปให้เหลือไว้แค่คุณสมบัติเพียงไม่กี่อย่างในการสร้างอุดมการณ์ กลายเป็นคุณสมบัติแก่นแกน และการสร้างภาพตัวแทนมักสอดคล้องกับรสนิยมทางชนชั้นของกลุ่มเป้าหมายหรือ การสนองพลังอำนาจ ของกลุ่มที่มีอำนาจเหนือกว่าความสำคัญอีกประการหนึ่ง ของการสร้างภาพตัวแทนคือ การสร้างจินตภาพ (Imagination) ที่ไม่สนใจความจริงทางประวัติศาสตร์หรือวัฒนธรรมหรือกระทั่งไม่จำเป็นต้อง

สอดคล้องกับความเป็นจริงเลย อาทิเช่น นาย ก.เป็นผู้ใหญ่บ้าน นาย ข.เป็นครู นาย ง.เป็นแพทย์ หรือ กลุ่มตำรวจ กลุ่มทหาร กลุ่มครู กลุ่มแพทย์ เป็นภาพนิ่งเพราะเราปฏิสัมพันธ์เราทราบว่าคนนี้จะ มีบุคลิกภาพ ความคิด หน้าที่ บทบาทอย่างไร เช่น เป็นครูเรารู้ว่าเขาต้องสอน เป็นแพทย์ ต้องรักษา เป็นตำรวจต้องจับกุมผู้ร้าย อัตลักษณ์เช่นนี้เราคาดการณ์ได้ จึงเป็นภาพนิ่ง

๒) อัตลักษณ์ในฐานะเป็นตัวมนุษย์ผู้กระทำ (Subject) แม้ดูลักษณะเหมือนว่าอัตลักษณ์ เป็นสิ่งที่หยุดนิ่ง แต่กระบวนการเกิดคุณสมบัติหนึ่ง ๆ ของบุคคลหรือกลุ่มบุคคลเกิดขึ้นต่อเนื่องและ ย้ำความเป็นคุณลักษณะความเป็นอัตลักษณ์ของกลุ่มเป้าหมายนั้น การอธิบายอัตลักษณ์ในฐานะ ผู้กระทำมักจะอธิบายเชิงจิตวิทยาเป็นหลักและสังคมมานุษยวิทยาบางส่วน ในเชิงจิตวิทยา ทางด้าน นักคิดคนสำคัญอีกคนหนึ่งของทฤษฎีปฏิสัมพันธ์เชิงสัญลักษณ์ พัฒนาการที่ความรู้สึกเกี่ยวกับตัวตน ที่ค่อย ๆ ก่อร่างสร้างตนจากกระบวนการปฏิสัมพันธ์ การสร้างตัวตนมาจากการเรียนรู้ที่จะสวม บทบาท (Role Taking) ของผู้อื่น และหัวใจสำคัญของการเรียนรู้คือ ภาษา ซึ่งเป็นช่องทางการ ถ่ายทอดระบบสัญลักษณ์และกฎเกณฑ์ร่วมของสังคม ซึ่งเมื่อมองถึงจุดนี้อาจดูราวกับว่าสังคมได้แสดง บทบาทครอบงำและสร้างตัวตนของปัจเจกบุคคล มีดี เสนอแนวคิดที่ว่าตัวตนนี้มีสองด้านที่ปะทะ สัมผัสกันอยู่ตลอดเวลา ด้านหนึ่งคือ “me” ซึ่งเป็นตัวตนที่เกิดจากความเห็นและปฏิสัมพันธ์กับ ผู้อื่น และ “I” ซึ่งเป็นตัวตนตามลักษณะเฉพาะของเราเอง โดยทั้ง me และ I ต่างก็สัมพันธ์กับ สิ่งแวดล้อมภายนอกตัวเราทั้งคู่ เพียงแต่ me เป็นผลจากการประเมินและซึมซับจากทรงสนะของผู้อื่น ส่วน I เป็นคำตอบและความพยายามที่ประสาน me ที่หลากหลายเข้าด้วยกัน และถือเป็นศักยภาพ ของความคิดสร้างสรรค์ การเป็น I (ผู้กระทำหรือนักคิด) มาจากภาวะการรับที่ตนเองคนอื่นมาสู่ตนและ รับรู้ภาวะนั้นมาสู่ตน (me) แล้วปรับทัศนคติของตนให้สอดคล้องกับคนอื่นหรือสังคมคาดหวังและ ซึมซับมาเป็นบุคลิกของตนและบุคลิกนี้ (I) จะเป็นบุคลิกที่ตนไปปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น และบุคคลอื่น เข้าใจความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนนี้

ส่วน Roland Barthes ได้ชี้ให้เห็นถึงกระบวนการของการสร้างภาพแทนความจริงโดย การดึงเอาสิ่งใดสิ่งหนึ่งออกจากบริบทที่เป็นอยู่ (Decontextualization) จากนั้นใส่บริบทใหม่และ ความหมายเข้าไป (Recontextualization) อาทิเช่น เรื่องราวของชาวเขาที่รัฐและอำนาจทุนได้ เคลื่อนย้ายบริบทและได้สร้างภาพตัวแทนของชาวเขาได้หลากหลายลักษณะจาก “ผู้บ่อนทำลายความ มั่นคง” มาเป็น “สินค้าทางวัฒนธรรม” กระบวนการสร้างภาพตัวแทนนี้แฝงเร้นไปด้วยอำนาจและ การยึดครองพื้นที่ในการสร้างความเข้าใจความหมายและในบางครั้งเราสามารถมองเห็นถึงความ ขัดแย้งกันเองในเชิงตรรกะของความหมายกล่าวคือ ชาวเขาถูกตีตราให้เป็นคอมมิวนิสต์ผู้คุกคามความ มั่นคงของชาติ ในขณะที่อีกด้านกลับทำให้เป็นชาวเขาที่มีวิถีชีวิตที่เรียบง่ายมีความบริสุทธิ์ ดำรง ขนบธรรมเนียมประเพณีที่มีความงดงามเหมาะสมในการเข้าไปศึกษาสัมผัสแลกเปลี่ยนเรียนรู้หรือ ท่องเที่ยว จะเห็นได้ว่าความเป็นตัวเรามีลักษณะคล้ายกับเหรียญที่มีสองด้านซ้อนทับกันอยู่ว่าทกรรม จะหยิบยื่นภาพตัวแทน (Representative) และเรียกร้องและหล่อหลอม (Interpellate) ยัดเยียด ตำแหน่งแห่งที่ทางสังคมและเป็นสิ่งการันตีประสบการณ์ “ความเป็นตัวเรา” ในแง่มุมต่าง ๆ ให้ในอีก ด้านหนึ่งการกระโดดเข้าสวมรับบทบาทต่าง ๆ เหล่านั้นหรือต่อรองปฏิเสธบทบาทเหล่านั้นสร้าง ตำแหน่งแห่งที่ของปัจเจกขึ้นมาภายในวาทกรรม

แนวคิดหลังสมัยใหม่ปฏิเสธปัจเจกภาพที่มีมาก่อนสังคมหรือมีอยู่นอกวาทกรรม หมายความว่าปัจเจกภาพนั้นเป็นเพียง “โครง” หรือรูปแบบที่ปราศจากแก่น โครงหรือรูปแบบนี้ก็คือ ตำแหน่งแห่งที่ของตัวเราในวาทกรรมนั้น การรื้อถอนแก่นของปัจเจกภาพนี้มีได้ทำลายปัจเจกภาพแต่กลับชี้ให้เห็นกระบวนการที่ปัจเจกภาพสร้างขึ้นมาและ การเปลี่ยนแปลงความหมายของอัตลักษณ์นั้น สัมพันธ์กับการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมเป็นไปอย่างหลากหลายซับซ้อน มาตรฐานของระบบคุณค่า และการนิยามอัตลักษณ์ไม่ว่า จะเป็นคุณค่าทางศาสนา ค่านิยมเรื่องเพศต่างโดนกระเทาะจากกระแส โลกาภิวัตน์ทำให้เกิดการปรับเปลี่ยนจากเดิม^๖ อัตลักษณ์เป็นภาพเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลง ตลอดเวลา (Subject) เป็นการอธิบายการเกิดบุคลิกภาพ เช่น นาย ก. มีบุคลิกภาพอย่างไรมาจากการ เรียนรู้การทำความเข้าใจ กฎ กติกาทางสังคม มีการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นตลอดเวลา และคิดว่าคนอื่นคิดอย่างไร เขาสามารถปรับวัฒนธรรมคนอื่นหรือปฏิเสธได้ ขึ้นอยู่กับการปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่ม บุคคลอื่น การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์คือการเปรียบเทียบตัวเองแตกต่างจากบุคคลอื่นหรือกลุ่มอื่น อย่างไร

๓) อัตลักษณ์ถูกอธิบายในแง่ของกระบวนการ (Process) กล่าวคือทัศนะนี้ไม่ได้ให้ความสำคัญของตัวบุคคลหรือกลุ่มบุคคลในฐานะเป็นผู้แสดงแต่ให้ความสำคัญแก่กระบวนการหรือ โครงสร้างบางประการที่อยู่นอกเหนือตัวมนุษย์ เป็นผลผลิตของมนุษย์และผลผลิตของมนุษย์ดำรงอยู่ อย่างเป็นภาวะวิสัยและกลับมาควบคุมตัวมนุษย์ อัตลักษณ์จึงเป็นวัฒนธรรมหรือเงื่อนไขที่มนุษย์สร้างขึ้น ในการดำเนินชีวิตร่วมกันผ่านกฎเกณฑ์ สัญลักษณ์ มนุษย์จะให้ความหมายต่อสิ่งต่าง ๆ ตลอดเวลา ทั้งการยอมรับการปฏิเสธการสร้างความหมายใหม่ อัตลักษณ์ในแง่จึงมีความเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา เพราะมนุษย์เป็นทั้งผู้สร้างวัฒนธรรม เป็นผู้ถูกสร้างและเป็นผู้ใช้วัฒนธรรม และอัตลักษณ์เกิดขึ้นเป็น กระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มอื่น การตระหนักแยกแยะความแตกต่าง ระหว่างกลุ่มตนกับกลุ่มอื่น การเลือกรับพื้นฐานบางอย่างและปฏิเสธบางอย่างเพื่อกำหนดเป็นลักษณะ จำเพาะเพื่อเป็นฐานการอธิบายตนเองและปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น จึงเป็นผลผลิตที่เกิดจากความโยงโย สะท้อนไปกลับและพัฒนาการตลอดเวลา

อัตลักษณ์อธิบายเป็นกระบวนการ เป็นโครงสร้าง (Structure) เช่น วัฒนธรรม ประเพณี กฎ กติกา เงื่อนไขทางสังคมที่กำหนดเราบุคลิกภาพ หรืออัตลักษณ์บุคคลหนึ่ง เราไม่ต้องรู้ นาย ก. นาย ข. เป็นรายบุคคล แต่รู้กติกาทางสังคมนั้น ๆ เรารู้ว่าคนนั้นมีบุคลิกภาพอย่างไร เช่น เรารู้ว่าพระ ก. มีการปฏิบัติอย่างไร เราไม่ต้องรู้รายละเอียดพระ ก. แต่เรารู้วินัยของพระสงฆ์ก็รู้ว่าพระ ก. เป็น อย่างไร

การอธิบายอัตลักษณ์มักแยกกันไม่ออกกับความเป็นชาติพันธุ์ความสำนึกร่วมค่านิยมบาง ประการที่ตนสังกัดในด้านสภาพภาพ ชนชั้น เพศ สายเลือด เชื้อชาติ ภาษา เป็นต้น ซึ่งอัตลักษณ์ สามารถเปลี่ยนแปลงเลื่อนไหลได้ขึ้นอยู่การให้เลอกนิยามตนเองของบุคคล กลุ่มให้สังกัดกับหน่วย สังคมหรือสิ่งที่ตนเองใช้องเพื่ออธิบายให้ปฏิสัมพันธ์ต่องานศึกษาชาติพันธุ์อย่างจริงจังเป็นงานศึกษา ทางมานุษยวิทยาสาขาชาติพันธุ์วรรณา ของชาวตะวันตก เริ่มต้นจากศึกษาชนชาวพื้นเมืองชาว

^๖ อภิญา เฟื่องฟูสกุล, อัตลักษณ์: การทบทวนทฤษฎีและกรอบแนวคิด, (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการสภาวิจัยแห่งชาติ สาขาสังคมวิทยา สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ, ๒๕๔๖) หน้า ๗๕-๗๗

แอฟริกาถึงความจำเพาะที่สะท้อนออกทางบุคลิกภาพ วัฒนธรรม วิถีชีวิต ความเชื่อ การเมือง เศรษฐกิจ พิธีกรรม อัตลักษณ์จะมีความหมายลักษณะเฉพาะมักจะหมายถึงชาติพันธุ์ ตั้งแต่หลัง สงครามโลกครั้งที่สอง สำหรับประเทศไทยงานศึกษาชาติพันธุ์เริ่มต้นราวครึ่งศตวรรษที่ผ่านมา งานวิจัยชิ้นนี้ศึกษาชาติพันธุ์เป็นฐาน การจัดการท่องเที่ยว ชาติพันธุ์มีความสำคัญในแง่เป็นตัวกำหนด วิถีคิด วิถีการดำเนินชีวิต วัฒนธรรมและมิติอื่น ๆ มีความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะในการจัดการท่องเที่ยว เป็นจุดขายและดึงดูดนักท่องเที่ยว จัดลำดับการอธิบาย ดังนี้

แนวคิดทางชาติพันธุ์ (Ethnicity) นักวิชาการทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา ได้ให้ความหมาย คำว่า ชาติพันธุ์คล้ายคลึงกันดังที่^๗ ให้ไว้ว่า ในทางวรรณกรรมทางสังคมวิทยา ชาติพันธุ์ เป็นคำคุณศัพท์ที่มีการอ้างถึงเชื้อชาติ วัฒนธรรม ศาสนา หรือการมีภาษาร่วมกัน ดังนั้นกลุ่มชาติพันธุ์ จึงเป็นกลุ่มที่มีอัตลักษณ์ร่วมกันจาก มิประวัติด้านอื่น ร่วมกัน สมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์ คือ ผู้มี วัฒนธรรม ประเพณี บรรพชนและความเชื่อเดียวกัน ส่วนใหญ่พูดภาษาเดียวกัน องค์ประกอบ สำคัญของ การเป็นสมาชิกของกลุ่มชาติพันธุ์คือ การมีค่านิยมและสำนึกทางวัฒนธรรมร่วมกัน ชาติพันธุ์มาจากคำว่า Ethnikos เป็นคำคุณศัพท์ในภาษากรีก มีความหมายเกี่ยวกับคนนอกศาสนา ความหมายชัดเกี่ยวกับความเป็นชาติหรือประชาชาติ (National) เมื่อคำชาติพันธุ์เข้ามาอยู่ในคำ ภาษาอังกฤษหมายถึงคนต่างชาติและคนนอกศาสนา อีกความหมายหนึ่งเป็นความหมายทั่วไปตั้งแต่ คริสต์ศตวรรษที่ ๑๙ เป็นต้นมา ความหมายเกี่ยวกับคนนอกศาสนามาค่อย ๆ หายไป ชาติพันธุ์ มีพื้นฐานความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับเชื้อสาย ชั้นหรือประเภท รวมทั้งเกี่ยวกับกลุ่มชนที่ อยู่ในอาณาเขตบริเวณ อาณาจักร หรืออาจอยู่ในรูปของรัฐนอกจากนี้ยังเป็นความคิดที่เกี่ยวกับ ลักษณะแตกต่างทางวัฒนธรรมภาษาและความเป็นต่างชาติ แนวคิดทางชาติพันธุ์เป็นแนวคิดในการ จำแนกมนุษย์ออกเป็นกลุ่มตามลักษณะเฉพาะหรืออัตลักษณ์เพื่อประโยชน์ในการทำมาเข้าใจและ ประโยชน์เศรษฐกิจ สังคม การเมือง ประวัติศาสตร์ เป็นต้น

๒.๑.๑ ความหมายและพัฒนาการ

การบุกเบิกศึกษาชาติพันธุ์มาจากนักมานุษยวิทยาอเมริกันในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองเพื่อทำความเข้าใจบุคลิกภาพ วัฒนธรรมประเพณีของประเทศต่าง ๆ และนำมาสู่การวางนโยบาย ที่เหมาะสมต่อประเทศนั้น งานศึกษาชาติพันธุ์ในระยะแรกเป็นงานศึกษาภาคสนามกับชนชาวพื้นเมือง ในประเทศแอฟริกา อย่างไรก็ตาม ประเทศไทยก็ได้รับการศึกษาจากนักมานุษยวิทยาสายซิกโกหลาย ท่าน เช่น เอ็มบริ (Embre, ๑๙๕๒) ศาสตราจารย์แทมเบีย (Tambiah, ๑๙๗๖) เป็นต้น งานศึกษา ชาติพันธุ์วรรณาก็คือ การจำแนกประเภทของมนุษย์ที่แตกต่างกันด้วยกรอบคือ “วัฒนธรรม” ซึ่งมีความหมายถึงผลผลิตของมนุษย์ทั้งสิ่งที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมทุกประเภท ในระยะแรกศึกษาด้วย กรอบแนวคิดบุคลิกภาพเชิงจิตวิทยา ต่อมายกขึ้นสู่แนวคิดโครงสร้างหน้าที่ในการศึกษา อย่างไรก็ตาม

^๗ สุเทพ สุนทรเกสซ์, ชาติพันธุ์สัมพันธ์: แนวคิดพื้นฐานทางมานุษยวิทยาในการศึกษาอัตลักษณ์ กลุ่มชาติพันธุ์ประชาชาติ และการจัดองค์การความสัมพันธ์ทางชาติพันธุ์, (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ) หน้า ๑๕

^๘ สุเทพ สุนทรเกสซ์, ๒๕๔๘ หน้า ๑๕

ปัจจุบันยุคหลังสมัยใหม่ งานชาติพันธุ์ได้ถูกอธิบายด้วยแนวคิดการรื้อสร้างหรือวาทกรรม (Discourse)

นักวิชาการให้คำนิยามกลุ่มชาติพันธุ์มีหลากหลาย อย่างไรก็ตาม สำคัญของ คำนิยาม คล้ายกันว่า กลุ่มชาติพันธุ์มักหมายถึงกลุ่มสมาชิกที่มีสายเลือดเดียวกัน มีวัฒนธรรมร่วมกันบน พื้นฐานสายเลือด ภาษา ระบบเศรษฐกิจ ความเชื่อมีขอบเขตอาศัยที่แน่นอน แอบเนอร์ โคเฮน (Abner Cohen)^{๔๙} ให้ความหมาย ชาติพันธุ์ว่าเป็น กลุ่มคนที่มีแบบแผนพฤติกรรมบางอย่างร่วมกัน ผ่านกระบวนการเรียนรู้คุณค่า ค่านิยม โดยมีการจัดระเบียบความสัมพันธ์ในกลุ่ม จนมีความแตกต่าง จากกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ร่วมสังคมกันหรืออยู่ใกล้เคียงกัน

นักวิชาการของประเทศไทยอธิบายเป้าหมายลักษณะการจำแนกของชาติพันธุ์ ดังนี้

๑. การให้สำคัญกับรากเหง้าเดิม (Primordialist) บนพื้นฐานความเข้าใจความหมาย ของชาติพันธุ์ในลักษณะที่เรียกว่า แก่นสารนิยมหรือสารัตถนิยม (Essentialism)

๒. ชาติพันธุ์เป็นเสมือนเครื่องมือในการกำหนดความสัมพันธ์ทางสังคม (Instrumentalist)

๓. ชาติพันธุ์ในลักษณะที่ถือเป็นการสร้างความหมายด้วยการปฏิเสธความคิดที่ยึด มั่นอยู่กับแก่นแท้อย่างไม่เปลี่ยนแปลงโดยสิ้นเชิง เพราะไม่เชื่อว่าชาติพันธุ์เป็นหน่วยทางสังคมที่มีมา อยู่แล้วแต่เดิม แต่กลับเห็นเป็นเพียงความสำนึกความเข้าใจและรูปแบบขององค์กรทางสังคมที่ถูก สร้างขึ้น ซึ่งกำหนดด้วยภูมิหลังบางอย่างตามบริบท ทางประวัติศาสตร์ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ดังนั้นชาติพันธุ์เป็นการสร้างความหมาย ความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มชนต่างๆ

แนวคิดชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาการสืบเชื้อสายตระกูลของกลุ่มที่มีการสืบทอดวัฒนธรรม ภาษา ความเชื่อ วิถีชีวิต มีผู้ศึกษาแบ่งการศึกษาชาติพันธุ์ไว้ ๓ ยุค หลัก ได้แก่

กลุ่มชาติพันธุ์สมัยโนโทศน์ก่อนชาติพันธุ์ดำรง เป็นการศึกษาชาติพันธุ์ดำรงทาง สังคมศาสตร์ ให้ความหมายชาติพันธุ์ Ethnicity เหมือนกับความหมาย Ethnic group การให้ ความหมายการดำรงอยู่ของชาติพันธุ์และทำความเข้าใจในการแยกแยะความแตกต่างของชาติพันธุ์เป็น หลัก

กลุ่มชาติพันธุ์สมัยชาติพันธุ์ดำรง เป็นช่วงการศึกษาระหว่างทศวรรษที่ ๑๙๖๐-๑๙๘๐ ศึกษาโดยนักมานุษยวิทยาแยกศึกษาชาติพันธุ์กับวัฒนธรรมออกจากกัน งานศึกษาระยะนี้ จะเห็น ๑) กระบวนการและหน้าที่การดำรงความแตกต่างทางชาติพันธุ์ ๒) ความสัมพันธ์ระหว่างการแสดงออก ในเรื่องอัตลักษณ์ชาติพันธุ์และการปฏิสัมพันธ์ ข้ามกลุ่มชาติพันธุ์ และ ๓) การเปลี่ยนแปลงอัตลักษณ์ ทางชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์สมัยหลังชาติพันธุ์ งานศึกษาช่วงนี้เริ่มสนใจสังคมสมัยใหม่และความ สลับซับซ้อนทางชาติพันธุ์ในสังคมสมัยใหม่ เช่น สังคมอเมริกา สนใจศึกษาชนกลุ่มน้อยในการ เรียกร้องสิทธิเสรีภาพ ระบบโลก เป็นต้น^{๕๐}

^{๔๙} Cohen, Abner. . “The Lesson of Ethnicity”. In Urban Ethnicity. Abner Cohen, ed. Pp. ix-xxiii. (London: Tavistock, 1974) p. 39

^{๕๐} ฉวีวรรณ ประจวบเหมาะ, ว่าด้วยแนวทางการศึกษาชาติพันธุ์. (กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร, ๒๕๔๗) หน้า ๔๕

๒.๑.๒ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ (Ethnic Identity)

แนวคิดอัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นการอธิบายตนเองของมนุษย์อันเกิดจากการปฏิสังสรรค์ในกลุ่มและนอกกลุ่มตั้งแต่กลุ่มเล็ก ๆ จนถึงระดับโลก “อัตลักษณ์ชาติพันธุ์” เป็นความรู้สึกร่วมอัตลักษณ์ความเป็นกลุ่มเดียวกันแตกต่างจากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น กระบวนการอัตลักษณ์จึงเป็นการสร้างความสัมพันธ์ระหว่างปัจเจกบุคคลที่สลับซับซ้อนในเชิงจิตวิทยาการสำนึกตนว่าเป็นบุคคลใดเป็นของการกระทำระหว่างตนกับบุคคลอื่นและการพยายามเข้าใจคนอื่นว่ามองตนอย่างไร

ผู้ที่อยู่ในกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกันจะมีความรู้สึกผูกพันทางสายเลือดและทางวัฒนธรรมพร้อม ๆ กันไป นับเป็นความรู้สึกผูกพันที่ช่วยเสริมสร้างเอกลักษณ์ของบุคคลและของชาติพันธุ์ ในขณะที่เดียวกันก็สามารถเร้าอารมณ์ความรู้สึกให้เกิดความสมัคสมานสามัคคีเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งถ้าคนกลุ่มนั้นเป็นกลุ่มชาติพันธุ์เดียวกัน ถือศาสนาาร่วมกัน ความรู้สึกผูกพันนี้อาจจะเรียกได้ว่าเป็น ความสำนึกทางชาติพันธุ์หรือ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์

กลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) มีความหมายต่างจาก เชื้อชาติ (Race) ตรงที่กลุ่มชาติพันธุ์ถือเอาองค์ประกอบทางวัฒนธรรมเป็นเกณฑ์ในการแบ่งกลุ่ม เช่นพิจารณาจากภาษา ขนบธรรมเนียมประเพณี บรรพบุรุษ ถิ่นที่มา และลักษณะการแต่งกาย ส่วนเชื้อชาตินั้นถือเอาลักษณะทางชีววิทยาเป็นเกณฑ์ เช่น สีผิว สีตา รูปร่างลักษณะทางกาย ขนาดและลักษณะของผม ที่มาของคำ “กลุ่มชาติพันธุ์” (Ethnic Groups)^{๑๑} (ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, ๒๕๔๙, หน้า ๕๓-๕๔) องค์ประกอบและลักษณะของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ ฮาโร ไอแซค (Harold Isaacs) มี ๒ มิติคือ “ร่างกาย” และ “นาม” คือ “ร่างกาย” มีรากฐานทางชีวภาพแม้เปลี่ยนแปลงได้แต่ยังสามารถบ่งบอกชาติพันธุ์ของคน เช่น สีผิวและลักษณะรูปร่างหน้าตา ส่วน “นาม” จะดำรงนานกว่าและซ่อนความหมายในเชิงประวัติศาสตร์ไว้ด้วย อย่างไรก็ตามมีการตั้งข้อสังเกตว่า บางคนอาจปฏิเสธอัตลักษณ์ตัวเองเมื่อมีความสัมพันธ์กับกลุ่มชาติพันธุ์ที่แข็งแกร่งกว่าทำให้เกิดความรู้สึกกลุ่มชาติพันธุ์ตนเองต่ำต้อยและน่าอับอาย

สำหรับการเรียนรู้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของ ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ^{๑๒} ได้ยกตัวอย่างงานศึกษาของ แฮนิต้า (F.B. Hanita) ที่ศึกษาในอเมริกาที่ถูกกดดันจากสังคมใหญ่จนต้องเกาะกันเป็นกลุ่มแล้วแยกตัวออกมาพบว่า ยิวรวมตัวกันเมื่อต่างตก อยู่ในชะตากรรมเดียวกันมีมรดกทางวัฒนธรรมร่วมกันและอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์จะถูกเรียนรู้ในกระบวนการปฏิสัมพันธ์ภายในกลุ่มมากกว่ากับภายนอกกลุ่ม ปรากฏการณ์ที่เกิดขึ้นเหมือนกับการสร้างอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนไทยเชื้อสายเวียดนามในประเทศไทยที่รวมตัวกันเป็นกลุ่ม และประเด็นที่น่าสนใจคือ อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของคนยิวกลุ่มนี้ถูกกำหนดด้วยศาสนาเป็นหลักและถูกผลิตซ้ำด้วยพิธีกรรมที่บ่งบอกถึงสัญลักษณ์ของความเป็นยิวที่ผูกความเป็นยิวหรือ “คนใน” เข้าไว้ด้วยกันให้แตกต่างจากคนอื่นหรือ “คนนอก” ส่วนการทับซ้อนของอัตลักษณ์ชาติพันธุ์กับอัตลักษณ์ทางสังคม เป็นการจำแนก การบ่งชี้ถึงความเป็นกลุ่มชาติพันธุ์นั้น ในขณะที่อัตลักษณ์ทางสังคมเป็นตัวบ่งบอกถึงสถานภาพหรือตัวตนของคนหรือกลุ่มคนนั้น ในทางสังคมเพราะอาจมีโครงสร้างอื่น ๆ เช่น ชนชั้น ที่มีความสำคัญในการ

^{๑๑} ฉวีวรรณ ประจบเหมาะ, ๒๕๔๗ หน้า ๕๓-๕๔

^{๑๒} อ้างแล้ว หน้า ๕๕

แสดงอัตลักษณ์บางสถานการณ์ บางครั้งคนหรือกลุ่มคนหนึ่ง ๆ อาจแสดงอัตลักษณ์ที่แตกต่างภายใต้บริบทหรือสถานการณ์ที่แตกต่างกันได้เสมือนขึ้นอยู่กับว่าสถานการณ์หรือบริบทแบบไหน จะมีความสำคัญมากกว่าในการกำหนดหรือแสดง อัตลักษณ์

ปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่แพร่หลายโดยทั่วไป ทั้งในอดีตและปัจจุบันจะพบว่า หมู่บ้าน คณะชน เผ่าพันธุ์ ตลอดจนชุมชนที่ครั้งหนึ่งเคยโดดเดี่ยวและมีความเป็นอยู่อย่างอิสระ ได้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐชาติที่เกิดขึ้นใหม่ เป็นกลุ่มชาติพันธุ์ (Ethnic Groups) ซึ่งแต่ละกลุ่มจะมีความแตกต่างในขอบเขตที่ต่างกันออกไปท่ามกลางการเปลี่ยนแปลงทางสังคมวัฒนธรรม^{๑๓} พบว่ามีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งพยายามที่จะปรับตัวให้เข้ากับสภาพความเป็นจริงที่เกิดขึ้นใหม่ ได้มีการยอมรับจารีต ประเพณี ของชนกลุ่มอื่น ปรับตัวเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของรัฐซึ่งต่างก็สูญเสียความแตกต่าง ทางสังคม วัฒนธรรม ของตนไปอย่างรวดเร็ว ในขณะเดียวกันก็มีกลุ่มชาติพันธุ์จำนวนหนึ่งที่พยายามดำรงความเป็นอัตลักษณ์ที่เด่นชัดจากสมาชิกกลุ่มอื่น ๆ ในระบบสังคมเดียวกัน โดยที่สมาชิกของกลุ่มดังกล่าวมีสิ่งที่อาจเรียกรวม ๆ ได้ว่า สถาบันพื้นฐาน (Basic Institutions) จำนวนหนึ่ง เป็นต้นว่า ความสัมพันธ์ทางเครือญาติ ลัทธิความเชื่อ หรือพิธีกรรมทางศาสนา ร่วมกัน มีแบบแผนพฤติกรรมที่ยอมรับเป็นบรรทัดฐานร่วมกัน และรวมกันเป็นส่วนหนึ่งของประชากรส่วนใหญ่ มีปฏิสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ๆ ที่อยู่ภายในระบบสังคมเดียวกัน ... ชาติพันธุ์สัมพันธ์ (Ethnicity) เป็นผลผลิตใกล้ชิดระยะยาวของกลุ่มชาติพันธุ์ต่าง ๆ ที่มีความเกี่ยวข้องกับลักษณะพลวัตของการจัดระเบียบความสัมพันธ์และขนบธรรมเนียมประเพณีการรวมกลุ่มทางสังคมที่เกิดขึ้นในสถานการณ์ต่าง ๆ ที่มีบทบาทและหน้าที่เปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและถูกนำไปใช้ในความหมายที่มีลักษณะเฉพาะในฐานะที่เป็นกลไกของการจัด องค์การที่ไม่เป็นทางการ การใช้กลไกต่าง ๆ เพื่อสร้างความสัมพันธ์บนพื้นที่

๒.๑.๓ แนวคิดหลังสมัยใหม่กับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

ก่อนแนวคิดของยุคหลังสมัยใหม่คือ อัตลักษณ์ยุคสมัยใหม่ (Modernism) มีวิธีคิดหลักคือ ปรัชญาในยุคแสงสว่างแห่งภูมิปัญญา (Enlightenment) ในราวศตวรรษที่ ๑๘ ลัทธิปัจเจกนิยม (Individualism) เชื่อมั่นในศักยภาพมนุษย์การเข้าถึงความรู้ “ความจริง” (Truth) ที่เป็นสากล การมองโลกในแง่ดีเป็นทัศนคติของยุคพฤติกรรมที่สอดคล้องกับระเบียบและความเป็นเหตุเป็นผลของความจริงสูงสุด วิทยาศาสตร์จะเป็นโคมทองส่องทางไปสู่ความก้าวหน้าของอารยธรรมในทุก ๆ ด้าน ส่วนการสร้างทฤษฎีทางสังคมในยุคนี้จึงมีลักษณะเป็น Grand Theory มุ่งแสวงหากฎสากล (Universal Law) ทำความเข้าใจและอธิบายพฤติกรรมมนุษย์ได้ มีลักษณะครอบคลุมมีพลังอธิบายสูง วิธีคิดกระแสหลักของยุคเชื่อในแนวคิดที่เรียกว่า “สารัตถะนิยม” (Essentialism) คือ เชื่อว่าธรรมชาติของสังคมหรือมนุษย์ก็ตามมีคุณสมบัติอะไรบางอย่างเป็นแก่นแกนหรือสารัตถะ จารีตของแนวคิดดังกล่าวส่งผลต่อการทำความเข้าใจในทัศนเรื่อง อัตลักษณ์สาขาวิชา ต่าง ๆ ทาง

^{๑๓} สุเทพ สุนทรเมธัส, ๒๕๔๘ หน้า ๘๑-๘๗

สังคมศาสตร์ที่สถาปนาหรือออกมาขึ้นในยุคนี้ ส่วนใหญ่เสนอภาพปัจเจกในจารีตสัจจะนิยมหรือไม่ก็เพื่อตอบโต้ไม่เห็นด้วยกับจารีตดังกล่าว^{๑๔} (อภิญา เพ็ญพสุกุล, ๒๕๔๖, หน้า ๘-๙)

การนิยามความหมายของอัตลักษณ์ในวิธีคิดของยุคสมัยใหม่ มักจะเน้นให้ภาพลักษณ์ของปัจเจกมีแก่นแกน เน้นมิติด้านที่เป็นนามธรรมมีความเป็นเอกภาพมีความต่อเนื่องเป็นศูนย์รวมของบุคลิกภาพหรืออัตลักษณ์อย่างหนึ่งที่แน่นอนแจ่มชัด ปัจเจกภาพมีความสมบูรณ์ในตัวเองและในส่วนที่เกี่ยวข้องกับโลกข้างนอกมาพิจารณาภายนอกเงื่อนไขรอบตัว ความหมายของอัตลักษณ์ในยุคสมัยใหม่นี้แนวคิดส่วนใหญ่จะเสนอภาพปัจเจกในแบบจารีตสัจจะนิยมและบางแนวคิดก็มุ่งที่จะตอบโต้และไม่เห็นด้วยกับจารีตดังกล่าว ซึ่งนับเป็นคุณูปการของแนวคิดทางสังคมศาสตร์ที่มีความเป็นพลวัตในตัวเอง ปรับเปลี่ยนไปตามบริบทของสังคมและมุ่งที่จะวิพากษ์วิจารณ์เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ต่างๆ ทางความคิดสืบเนื่องต่อมา

การอธิบายอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ในปัจจุบันได้รับแนวคิดหลังโลกสมัยใหม่ (Postmodern) ที่มีฐานคิดว่าความจริงของสรรพสิ่งเป็นเพียงวาทกรรม (Discourse) ไม่ได้ดำรงอยู่อย่างเป็นภาวะวิสัยตามหลักการวิทยาศาสตร์ในยุครู้แจ้ง (Enlightenment) หรือยุคทันสมัย (Modern) ยึดถือ แต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างหรือผลิตขึ้นและผลิตซ้ำจนยอมรับว่าเป็นจริง ทักษะเช่นนี้เป็นการรื้อสร้าง (Deconstruct) ทักษะต่อการอธิบายความจริงในยุคความทันสมัย ในส่วนแนวคิดจากนักคิดสายหลังสมัยใหม่ (Postmodern) ทำให้เกิดการตั้งคำถามอย่างมากกับวิธีการเข้าใจและมองปรากฏการณ์ต่าง ๆ ทางสังคม การเข้าถึง “ความจริง” ของสิ่งต่าง ๆ แนวคิดนี้ได้รื้อถอนแนวคิดแบบเก่าเป็นการรื้อถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพ ผู้วิจัยได้ศึกษานิยามความหมายของอัตลักษณ์ของนักคิดสกุลหลังสมัยใหม่ ดังนี้

ริชาร์ด เจนกิน (Richard Jenkins)^{๑๕} อธิบายอัตลักษณ์มิใช่สิ่งที่มีอยู่แล้วในตัวของมันเองหรือกำเนิดขึ้นมาพร้อมกับคนหรือสิ่งของแต่เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นและมีลักษณะของความเป็นพลวัตอยู่ตลอดเวลา สอดคล้องกับเบอร์เจอร์และลักแมนที่ให้ไว้ว่า อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นจากกระบวนการทางสังคมครั้งเมื่อตกผลึกแล้วอาจมีความคงที่และปรับเปลี่ยนหรือแม้แต่เปลี่ยนแปลงรูปแบบใหม่ขึ้นอยู่กับความสัมพันธ์ทางสังคมเป็นหลัก คือการรับรู้เกี่ยวกับตัวเองอย่างไร และคนอื่นรับรู้เราอย่างไร โดยมีกระบวนการทางสังคมในการสร้างและสืบทอดอัตลักษณ์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับบริบทของความสัมพันธ์ทางสังคมที่มีต่อคนหรือกลุ่มอื่น ๆ ด้วย

อย่างไรก็ตาม สจิวต์ ฮอลล์ (Stuart Hall)^{๑๖} อธิบายว่าความเป็นตัวตนคือ ชิ้นส่วนหลาย ๆ ส่วนที่ประกอบรวมกันขึ้นมาในบริบทของสถานการณ์อย่างหนึ่ง มีการเชื่อมต่อ ร้อยรัด “ชิ้นส่วน” ต่าง ๆ และการแสดงออกของปัจเจกอีกรูปแบบหนึ่งก็ได้ จึงสามารถสร้างอัตลักษณ์ที่หลากหลายได้ในสถานการณ์ที่แตกต่างกัน การผสมผสานองค์ประกอบของ วาทกรรมเหล่านั้นไปในทิศทางที่แตกต่างกัน อัตลักษณ์ของชุมชนเป็นความพยายามของชุมชนที่จะบอกให้คนอื่นรับรู้ว่ามีชุมชน ของตนเองเป็นใคร อย่างไรและเป็นการพยายามกำหนดความสัมพันธ์ของชุมชนกับกลุ่มคนอื่น ๆ ในสังคม หรือ

^{๑๔} อภิญา เพ็ญพสุกุล, ๒๕๔๖ หน้า ๘-๙

^{๑๕} Jenkins, R. *Social Identity*. (London: Routledge. 1996) p. 112

^{๑๖} Stuart Hall, *Representation of Cultural Representations and Signifying Practice*. (Sage Publication: London), p. 45

กล่าวอีกนัยหนึ่งว่าอัตลักษณ์คือ “พลังในการจัดการความสัมพันธ์ทางสังคมนั่นเอง”) อัตลักษณ์เป็นสิ่งที่ทำให้การรับรู้สื่กว่าเป็นเราหรือพวกเราที่แตกต่างไปจากเขาหรือพวกเขา หรือคนอื่น อัตลักษณ์ไม่จำเป็นต้องมีหนึ่งเดียวอาจมีหลากหลายอัตลักษณ์ที่ประกอบกันขึ้นเป็นตัวเรา พวกเรา และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ หมายถึง สิ่งที่ทำให้สมาชิกในกลุ่มชาติพันธุ์รับรู้ใน “ความเหมือน” และ “ความแตกต่าง” จากกลุ่มชาติพันธุ์อื่น

อัตลักษณ์เชิงโครงสร้างมีชุดนิยามและการกำหนดคุณค่าของวัฒนธรรม ระบบโครงสร้างใด ๆ ก็ตามจะไม่ใช้สิ่งตายตัว หากเคลื่อนไหวไปตามการเปลี่ยนแปลงไปตามระบบโครงสร้างนั้น ๆ จึงมักเกิดการนิยามความหมายของอัตลักษณ์ในระบบสังคมไม่สอดคล้องกับทิศทางของกระบวนการเปลี่ยนแปลงในสังคมที่เกิดขึ้น ในทำนองเดียวกัน การอ้างอัตลักษณ์ของระบบโครงสร้างในอดีตมาพยายามกดกรอบบังคับควบคุมสังคมให้ดำเนินไปตามชุดของนิยามอัตลักษณ์นั้นๆ ไม่เพียงแต่จะไม่ใช้ทางที่ถูกต้องในการแก้ไขเปลี่ยนแปลงโครงสร้างสังคม หากยังกลายเป็นเครื่องมือของผู้มีอำนาจรัฐที่จะใช้ในการรักษาโครงสร้างการครอบงำและเอารัดเอาเปรียบของกลุ่มผู้คุมอำนาจอีกด้วย

อัตลักษณ์อีกมุมมองหนึ่งว่า เป็นกระบวนการที่ปัจเจกต่อรองตั้งคำถามหรือปฏิเสธตำแหน่งที่ทางสังคมที่ถูกยึดเยียดให้ การปฏิเสธอาจไม่จำเป็นต้องหมายถึงการต่อต้านตรง ๆ หรือสร้างอัตลักษณ์ตรงข้ามขึ้นมา โดยพลิกสร้างนัยของความหมายใหม่ขึ้นมาแทน และอัตลักษณ์ยังหมายถึงการให้ความหมายของคนหรืออะไรบางอย่างว่าไม่มีลักษณะเฉพาะ คงอยู่ ไม่เปลี่ยนแปลง ไม่สามารถที่จะสรุปคนหรือสิ่ง ๆ นั้นแบบขาว-ดำ หรือถูก-ผิดได้ แต่ให้ความหมายตัวตนของคนหรือสิ่งนั้น ๆ ในลักษณะที่มองว่ามีการสร้าง (Construct) การผลิตซ้ำ (Reconstruct) มีการรื้อสร้าง (Deconstruct) เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลาอัตลักษณ์มีความหลากหลาย^{๑๗}

๒.๑.๔ ความหมายและพัฒนาการของแนวคิดหลังสมัยใหม่

แนวคิดหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) อาจจะไม่ถือว่าเป็นแนวคิดหรือทฤษฎีที่ได้รับการยอมรับว่าเป็นระบบหรือเกณฑ์จะนำไปอธิบายและทำนายปรากฏการณ์ทางสังคม เช่นเดียวกับแนวคิด ทฤษฎีทางวิทยาศาสตร์กายภาพหรือวิทยาศาสตร์ทางสังคมได้กระทำ แต่อาจกล่าวได้ว่าเป็นเพียงท่าทีหรือกลุ่มทัศนะหนึ่งที่มีลักษณะคล้ายกันของนักคิดกลุ่มหนึ่ง โดยเฉพาะนักคิดชาวฝรั่งเศส เช่น ฟูโก (Foucault) แดริดา (Derrida) ลีโอตาร์ด (Lyotard) และโบดริยาร์ด (Baudrillard) ตั้งคำถามเกี่ยวกับญาณวิทยาและวิธีวิทยาของแนวคิด ทฤษฎีหรือกฎทางวิทยาศาสตร์เหล่านั้นในฐานะเป็นกฎและเครื่องมือที่สามารถแสวงหาความรู้ ความจริงที่ดำรงอยู่อย่างเป็นภาวะวิสัยนอกเหนือตัวมนุษย์ได้

ทัศนะหลังสมัยใหม่ก่อตัวขึ้นทางด้านศิลปะในช่วงศตวรรษที่ ๒๐ ที่ศิลปะในยุคนี้ไม่มีแบบแผน กฎเกณฑ์ตายตัวเหมือนยุคทันสมัยแต่ไร้แบบแผนขึ้นอยู่กับการตีความของผู้ดู ทัศนะเช่นนี้แผ่ขยายสู่ปรัชญา สังคมศาสตร์แขนงต่าง ๆ เป็นต้น ความเป็น แนวคิดหลังสมัยใหม่ จึงไม่มีคำจำกัดความที่ตายตัว แต่เมื่อเปรียบเทียบระหว่างแนวคิดความทันสมัย กับแนวคิดหลังสมัยใหม่จากความรู้ ความคิด ประสบการณ์และทัศนะต่อยุคทันสมัยผ่านศิลปะแนวคิดทางสังคมที่แตกต่างกัน

^{๑๗} ส่วนอธิบาย เพื่อพิสูจน์ทุก หน้า ๔๓-๔๘

ดังนั้นผู้วิจัยพอสรุปได้ว่า แนวคิดหลังสมัยใหม่ทฤษฎีไม่ใช่คำตอบสำเร็จรูปอีกต่อไปแล้วและที่สำคัญอย่างยิ่งคือ เขาไม่พยายามบอกว่าทฤษฎีเป็นสากล ซึ่งถือเป็นการเปลี่ยนแปลงที่สำคัญมากเพราะเมื่อก่อนเราคิดถึงทฤษฎี เราก็นึกว่าเราพยายามหาคำตอบจากทฤษฎีว่าเขาตอบเอาไว้อย่างไร เราจะได้อามาตรวจสอบดูว่าใช้ได้หรือไม่อย่างไร

ฐานคิดความทันสมัยเชื่อในปัจเจกภาพสามารถเข้าถึงความจริงได้ ความจริงเป็นภาววิสัย ฐานคิดยุคนี้จึงอธิบายอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์อยู่ที่ตัวมนุษย์ผู้กระทำ ความเป็นตัวตนมาจากการปฏิสัมพันธ์กับบุคคลอื่นจนหล่อหลอมให้บุคคลมีลักษณะเฉพาะตน และโครงสร้างของสังคมอัตลักษณ์ของบุคคลมาจากวัฒนธรรมอันเป็นเงื่อนไขที่สังคมร่วมกันสร้างขึ้นเป็นตัวกำหนดบทบาท หน้าที่ของบุคคลในสังคมให้รู้สึกคิด บุคลิกภาพและกระทำ ในแง่นี้อัตลักษณ์ของบุคคล หรือกลุ่มบุคคลสามารถจะคาดการณ์และอธิบายได้

ส่วนฐานคิดสำคัญของยุคหลังความทันสมัยปฏิเสธฐานคิดแบบวิทยาศาสตร์ที่เชื่อว่าความจริงอยู่นอกเหนือตัวมนุษย์ดำรงอยู่อย่างภาวะวิสัยสามารถค้นพบได้ แต่เป็น วาทกรรมหรือกรอบความคิดเกี่ยวกับเรื่องใดเรื่องหนึ่งที่มีลักษณะเป็นสถาบันสืบทอดกันมา แสดงออกผ่านการพูดและการเขียนอย่างต่อเนื่อง เพื่อคงไว้ซึ่งวาทกรรมนั้น วาทกรรมก็คือ ระบบและกระบวนการผลิตเอกลักษณ์และความหมายให้แก่สิ่งต่าง ๆ เช่น ความรู้ ความเป็นจริง ตัวตนของมนุษย์ กล่าวตามภาษาของ Khun เรียกว่า กระบวนทัศน์ว่ารากฐานความจริงทางวิทยาศาสตร์ได้วางอยู่บน “กระบวนทัศน์หนึ่ง” (Paradigm) เช่นเดียวกับศาสตร์และองค์ความรู้อื่น กระบวนทัศน์ ทางวิทยาศาสตร์(หรือศาสตร์อื่น) จึงหมายถึง “กลุ่มมโนทัศน์ คุณค่า เทคนิคอย่างหนึ่ง ที่กำหนดร่วมกันของนักวิทยาศาสตร์เพื่อให้คำจำกัดความของปัญหาตลอดจนการแก้ปัญหา^{๑๘}

ทัศนะยุคหลังความทันสมัย ความรู้ความจริงไม่มีจะมียกแต่สิ่งที่เหมือนกันมาจากการผสมผสานความแตกต่างมาถักทอขึ้นที่มนุษย์ร่วมกันสร้างขึ้น และให้ความหมายหรือสัญญาณ (sign) ขึ้น การสร้างขึ้นเพื่อแยกแยะ จำแนกและควบคุมผ่านสัญลักษณ์ (symbol) บางอย่าง อาจจะเป็นกฎเกณฑ์ แบบแผน จารีต เป็นต้น บางประการ ในส่วนทัศนะของยุคหลังความทันสมัย อัตลักษณ์ชาติพันธุ์จึงไม่มี เพราะไม่มีอะไรที่ร่วมกัน ขณะเดียวกันอัตลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ การกำหนดร่วมให้เป็นอัตลักษณ์สิ่งที่เป็นปัจเจกของความแตกต่างหายไป เพราะความเป็นปัจเจกแต่ละบุคคลก็มีความแตกต่างกัน เลื่อนไหลตลอดเวลา การยึดร่วมกันผ่านสัญลักษณ์บางอย่าง และผ่านการให้ความหมายเชิงประวัติศาสตร์ (ซึ่งไม่มีอยู่จริง) มีแต่ปัจจุบัน ประวัติศาสตร์ เป็นเพียงการระลึกของจินตนาการในปัจจุบันเชื่อมโยงและอธิบายปัจจุบันเพื่อประโยชน์บางอย่าง

ถึงแม้มีการถกเถียงกันในประเด็นต่าง ๆ แต่แนวคิดดังกล่าวได้มีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อการรื้อถอนมโนทัศน์เกี่ยวกับปัจเจกภาพและทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงแนวคิดการศึกษาวิจัยในเรื่อง อัตลักษณ์โดยเฉพาะอัตลักษณ์ทางเพศ และอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ ลักษณะเด่นของแนวคิดหลังสมัยใหม่ประกอบด้วย

ประการแรก การตั้งข้อสงสัยกับเหตุผลในฐานะเป็นเครื่องมือให้เข้าถึง ความเป็นจริงเดิม ตัวเหตุผลไม่เคยถูกตั้งคำถามไม่เคยถูกทำให้เห็นว่าเหตุผลมีส่วนสร้างสิ่งที่ถูกศึกษาอย่างไร เหตุผลดู

^{๑๘} Khun, Thomas, สิริเพ็ญ พิริยจิตรกรกิจ แปล, โครงสร้างการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ (กรุงเทพฯ: rb พิมพ์ลักษณ์, ๒๕๔๔,) หน้า ๕๖

เป็นสิ่งที่โปร่งใสและเป็นกลางนักคิดคนสำคัญของอย่าง มิเชล ฟูโก (Michael Foucault)^{๑๙} ชี้ให้เห็น การผูกโยงของเหตุผลกับอำนาจ องค์ความรู้ใหม่แต่ละ ยุคสมัยจึงตกอยู่ภายใต้กรอบและมุมมองแบบหนึ่งที่เขาเรียกว่า “วาทกรรม” (Discourse) เป็นกรอบของการนิยามความเป็นจริง วางอยู่บนมุมมองหนึ่ง ๆ และประกอบไปด้วยกระบวนการและปฏิบัติการทางสังคมที่มารองรับชุดของความจริงนั้น ๆ “ความรู้” สามารถเปลี่ยนมาเป็นอำนาจได้ทั้งนั้น

ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงฐานะและความสัมพันธ์ระหว่างผู้ศึกษากับผู้ถูกศึกษาคือ ปัญหาญาณวิทยา (Epistemology) ที่ว่าด้วยการเข้าถึงความจริงนั่นเอง แนวคิดหลังสมัยใหม่ปฏิเสธ “ความจริง” ที่มีผู้ก่อกำเนิดอยู่ก่อนหน้าและตั้งข้อสังเกตว่าแนวคิดของยุคสมัยใหม่นั้นสารัตถะของความจริงจะถูกซ่อนอยู่ในระดับลึกเสมอ เราจึงมักพบคู่ ตรงข้ามของภาพปรากฏ (Appearance) และความจริงที่ซ่อนอยู่ข้างใต้ (The Hidden)

ประการที่สาม การเปลี่ยนแปลงฐานะของทฤษฎีโดยทฤษฎีไม่ควรมีประโยชน์ที่อ้างอิงถึงความเจริญที่เป็นจุดเริ่มพื้นฐาน ถ้ามีจุดเริ่มก็เป็นเพียงประโยชน์ที่เป็น “ภาพแทนความจริง” เท่านั้น ต้องไม่พยายามเสนอทฤษฎีครอบจักรวาล การศึกษาที่เน้นบริบทช่วยให้คำตอบว่าทางเลือกแบบไหนเหมาะสมกับบริบทแบบไหน

นักคิดสายหลังสมัยใหม่ (Postmodernism) อาทิ ฌัก เดอร์ริดา (Jacques Derrida) และมิเชล ฟูโก (Michael Foucault) ได้วิพากษ์การศึกษาสังคมรุ่นเก่าก่อนว่ายังเชื่อในความเป็นแก่นแกนของปัจเจกบุคคล แต่แนวคิดยุคหลังสมัยใหม่นั้นได้ตั้งคำถามกับวิธี การมองโลกการเข้าถึงความจริงของสิ่งต่าง ๆ รวมทั้งสิ่งที่เชื่อกันว่าเป็นความจริงที่เป็นแก่นแกนของปัจเจกบุคคลและได้รื้อถอนความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัติแก่นแกนของปัจเจกภาพความเป็นปัจเจกภาพกลายเป็นเรื่องของการนิยามความหมายซึ่งสามารถเลื่อนไหล แปรเปลี่ยนไปตามบริบท มันมิได้หมายถึงคุณสมบัติเฉพาะตัวอีกต่อไป

ขณะเดียวกันนั้นแนวคิดของ ฌัก เดอร์ริดา มีอิทธิพลอย่างมากในการรื้อถอนภาพเก่า ๆ ของปัจเจกภาพหรือตีความเป็นศูนย์กลางออกจากปัจเจกคือ ๑) ไม่ให้อภิสิทธิ์แก่ปัจเจกในฐานะเป็นผู้กระทำการ (Agent) หรือที่ว่าคนเรานั้นไม่สามารถจะเป็นเจ้าของหรือควบคุมพฤติกรรมของตนได้ ๒) เน้นการไร้ซึ่งสารัตถะอันเป็นสากลของปัจเจกภาพแต่จะเน้นถึงลักษณะปัจเจกภาพที่เป็นผลผลิตของประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมเป็นผลของกระบวนการต่อรองเชิงอำนาจในความสัมพันธ์ทางสังคมหลายระดับที่สามารถเปลี่ยนแปลงไปได้ตามยุคสมัยและปัจเจกภาพเป็นเรื่องกระบวนการสร้างความหมายทางสังคมให้แก่ อัตลักษณ์อย่างหนึ่งอาจเป็นอัตลักษณ์ของปัจเจกหรืออัตลักษณ์ของกลุ่ม ดังนั้นความเป็นปัจเจกจึงถูกเน้นในฐานะที่เป็น “กระบวนการทางสังคมของการสร้างอัตลักษณ์” มากกว่าแก่นแกนของคุณสมบัติบางอย่างที่มีลักษณะตายตัว จุดเด่นของแนวคิดนี้ทำให้เกิดการปฏิวัติความหมายของภาษาและส่งผลต่อการทำความเข้าใจเรื่องอัตลักษณ์ และยังเปลี่ยนแปลงวิธีการมองโลกใหม่^{๒๐}

^{๑๙} Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977*. Edited by Colin Gordon. (New York: Pantheon Books, 1980)

^{๒๐} อภิญา เพ็ญพัสกุล, หน้า ๔๖-๕๒

จากทฤษฎีความทันสมัยและหลังความทันสมัยดังกล่าว ผู้วิจัยได้นำแนวคิดมาการสร้าง การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์เมืองฮอยอันในมิติของการท่องเที่ยวว่ามีการหลักคิด การอธิบายและ สร้างอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวในสังคมสมัยใหม่อย่างไร

การสร้างอัตลักษณ์ ประกอบด้วย ๑) ด้านการตั้งถิ่นฐานและลักษณะที่อยู่อาศัย ๒) ด้าน โครงสร้างทางสังคม คือ ด้านสิ่งแวดล้อมและธรรมชาติ ด้านการประกอบอาชีพและการทำมาหากิน ด้านครอบครัวและสังคม ๓) ด้านวิถีชีวิต สังคม เศรษฐกิจและความสัมพันธ์ ๔) ด้านคุณธรรม ๕) ด้าน วัฒนธรรม และค่านิยม อาทิ ภาษา การแต่งกาย อาหาร ศิลปะ ความเชื่อ พิธีกรรมและระเบียบ ประเพณี การจัดการท่องเที่ยว^{๒๑} (สมเกียรติ สัจจารักษ์, ๒๕๕๔, หน้า ค-ง) นอกจากนี้อัตลักษณ์ที่โดดเด่นของชาวเมืองฮอยอัน คือ มีโบราณสถานสำคัญทางประวัติศาสตร์ จัดวางตำแหน่งตัวเองกับการ อธิบายอัตลักษณ์ตนเองอย่างไร

ดังนั้น สารสำคัญขององค์ประกอบอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ อย่างน้อยประกอบด้วย ๕ ด้าน ประการแรก อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นมรดกทางวัฒนธรรมมีการรักษา และสืบทอด ประการที่สอง อัต ลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นผลมาจากการปฏิสัมพันธ์ระหว่างกัน ระหว่างบุคคลกับกลุ่มตนและกลุ่มอื่น ระหว่างกลุ่มภายในและภายนอก ประการที่สาม อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นสิ่งที่ถูกสร้างโดยกระบวนการ ทางสังคม คือ การปฏิสัมพันธ์ที่ให้ความหมายของบุคคลเหมือนและแตกต่างจากบุคคลอื่น เป็นการทำให้ ความเข้าใจตนและโลก ประการที่สี่ อัตลักษณ์ชาติพันธุ์มีความเปลี่ยนแปลงได้เสมอ โดยการข้ามผ่าน หรือเลื่อนชั้นจากอัตลักษณ์หนึ่งไปสู่อัตลักษณ์หนึ่ง เช่น การแต่งงาน การศึกษา การรับเอาวัฒนธรรม อื่นมาเป็นวัฒนธรรมของตน ประการที่ห้า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์เป็นทั้งปัจเจกและสังคม ความเป็น ปัจเจกเป็นผลผลิตทางสังคมแม้ปฏิเสธก็ตาม ยังถูกสร้างมาจากระบวนการทางสังคม ความเป็นสังคม คือการรู้ร่วมและความเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมคล้ายกัน นอกจากนี้อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของคนพม่า แบ่งแยกย่อยตามสายเลือด ภาษา ความเชื่อ โลกทัศน์ วัฒนธรรม การแต่งกาย การรับประทาน อาหาร เป็นต้น เช่น อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของชาวฮอยอัน มีความแตกต่างจากอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์คน พม่ากลุ่มอื่นอย่างไร

๒.๒ แนวคิดการท่องเที่ยว

จากการทบทวนในประเด็นของ นิยามคำว่า “การท่องเที่ยว” (Tourism) พบว่า มีความ แตกต่างกันในเรื่องนิยามระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว และภาคส่วนด้านวิชาการ คือ ในหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวจะให้นิยามเน้นไปที่ระยะเวลา ในการเดินทางของนักเดินทาง แต่ในขณะที่ภาคส่วนด้านวิชาการจะให้นิยาม ที่กว้างกว่าโดยเป็นนิยามที่ หมายถึง ความสัมพันธ์ ปฏิสัมพันธ์ ของภาคส่วนต่างๆ ได้แก่ นักท่องเที่ยว ผู้ดำเนินกิจกรรมการให้บริการด้านสินค้าและ บริการด้านการท่องเที่ยว หน่วยงานของรัฐในแหล่งท่องเที่ยว และ ชุมชนในแหล่งท่องเที่ยว โดยการ ท่องเที่ยวนั้นยังต้องเป็นการเดินทางของมนุษย์ที่ออกมาจากแหล่งพำนักของตนเป็นระยะเวลาหนึ่งแต่ ไม่ใช้เวลานาน โดยสามารถมีวัตถุประสงค์ใดก็ได้ เช่น การมาติดต่อธุรกิจ การพักผ่อน การจาริก

^{๒๑} สมเกียรติ สัจจารักษ์, แนวทางการส่งเสริมการเรียนรู้เพื่อรักษาอัตลักษณ์ชาวเลมอแกน, วิทยานิพนธ์ปริญญาเอก สาขาการศึกษาตลอดชีวิตและการพัฒนามนุษย์ มหาวิทยาลัยศิลปากร, ๒๕๕๔ หน้า ค-ง

แสงบุญ ฯ เพราะการเดินทางดังกล่าวจะทำให้เกิดกระบวนการปฏิสัมพันธ์ของภาคส่วนที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวทั้งสิ้น

๒.๒.๒ พัฒนาการของการท่องเที่ยว ดังที่ได้กล่าวมาแล้วว่า การท่องเที่ยวเป็นกิจกรรมของมนุษย์ที่เกี่ยวข้องกับการเดินทางออกมาจากแหล่งพำนักอาศัยของตนเพื่อวัตถุประสงค์ใดวัตถุประสงค์หนึ่งแต่ต้องมีระยะเวลาไม่นาน โดยนิยามของ UNWTO ได้กำหนดไว้ว่าไม่เกินหนึ่งปี แต่อย่างไรก็ตามในอดีตในยุคที่การเดินทางของมนุษย์ยังไม่สามารถทำได้สะดวก การเดินทางยังต้องพึ่งพาธรรมชาติ หรือพาหนะที่มีเทคโนโลยีไม่มาก การเดินทางของมนุษย์ที่ออกจากแหล่งพำนักเพื่อไปพื้นที่ต่างๆ ของโลกอาจต้องใช้เวลามากกว่าหนึ่งปี จากหลักฐานทางประวัติศาสตร์ที่มีการบันทึกไว้ในหลายแหล่ง พบว่ามนุษย์มีการเดินทางไปมาทั้งในลักษณะภายในเขตแดนปกครองของตน หรือการข้ามเขตแดนไปยังดินแดนอื่นๆ มาตั้งแต่ก่อนคริสตกาล ในแถบโลกตะวันตกซึ่งเป็นแหล่งอารยธรรมใหญ่ของโลก เช่น แถบแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส ในอารยธรรมของชาวซูเมอร์เรียน ซึ่งเป็นชนชาติที่เริ่มมีการประดิษฐ์อักษรเพื่อใช้ในการบันทึกที่เรียกว่าอักษรคูนiform และมีหลักฐานว่าเป็นชนชาติที่มีการประดิษฐ์ล้อ อันเป็นเทคโนโลยีที่สำคัญในการสร้างพาหนะ จึงเชื่อได้ว่าในอารยธรรมของชาวซูเมอร์เรียนมนุษย์ได้เริ่มมีการเดินทางติดต่อระหว่างกันด้วยยานพาหนะ ในอารยธรรมอียิปต์ บนลุ่มแม่น้ำไนล์ได้มีบันทึกถึงการเดินทางของราชินีฮัตเชปซุต (Queen Hatshepsut) ซึ่งเป็นฟาโรห์หญิงองค์แรกแห่งอียิปต์ ที่ได้เดินทางไปที่ท่องเที่ยว ณ ดินแดนแห่งปุนต์ (The land of Punt)^{๒๒} โดยทางเรือ อันเป็นดินแดนที่เชื่อว่าอยู่ทางชายฝั่งด้านตะวันออกของแอฟริกา โดยบันทึกดังกล่าวมีอายุราว ๑,๔๘๐ ปีก่อนคริสตกาล

ในยุคโบราณนอกจากการเดินทางด้วยทางน้ำที่มีความสะดวก แต่อย่างไรก็ตามการเดินทางดังกล่าวต้องอาศัยความชำนาญของนักเดินเรือและพึ่งพาลมในการขับเคลื่อนเรือ การเดินทางโดยทางบกก็ยังมีบทบาทสำคัญจึงจำเป็นต้องมีการสร้างถนนเพื่อเชื่อมต่อเมืองสำคัญๆ เพราะถึงแม้ว่าการเดินทางด้วยทางบกจะสามารถใช้สัตว์เป็นพาหนะไม่ต้องใช้ถนนที่มีสภาพดีก็ได้ แต่เมื่อต้องมีการขนส่งสินค้าหรือผู้คนจำนวนมากขึ้น จำเป็นต้องใช้ยานพาหนะ ดังนั้นการมีถนนจึงเป็นเงื่อนไขสำคัญในการก่อให้เกิดการเดินทางในทางบก ในอารยธรรมแม่น้ำไทกริส-ยูเฟรติส ถนนเส้นแรกๆ ถูกสร้างขึ้นน่าจะสร้างขึ้นเพื่อเชื่อมเมืองสำคัญๆ เช่นเมืองเออร์ (Ur) กับเมืองนิปปอร์ (Nippur)^{๒๓} เทคโนโลยีการสร้างถนนที่ดีทำให้เกิดการเดินทางที่สะดวก พบว่ามีการเดินทางของผู้คนชาวโรมันที่เดินทางในอาณาจักรและเชื่อมต่อไปยังดินแดนใกล้เคียง จึงทำให้เกิดที่พักไว้บริการนักเดินทาง ในสมัยอารยธรรมกรีกเรื่องนั้น การแข่งขันกีฬาโอลิมปิกเพื่อบูชาเทพเจ้า เป็นแรงจูงใจสำคัญที่ดึงดูดให้ผู้คนเดินทางมาเพื่อชมการแข่งขันกีฬา กีฬาโอลิมปิกซึ่งได้เริ่มขึ้นเป็นครั้งแรกในปี ๗๗๖ ก่อนคริสต์กาล^{๒๔} โดยที่พักสำหรับนักเดินทางในกรีกเป็นเพียงแค่นอนเท่านั้น ไม่ได้มีสิ่งอำนวยความสะดวกอะไรให้

^{๒๒} Goeldner & Ritchie, *Tourism: Principles, Practices and Philosophies*, (New Jersey: John Wiley & Son, Inc., 2009) Page 37

^{๒๓} Goeldner & Ritchie, Page 39

^{๒๔} กุลละดี ละม้ายจีน, เอกสารประกอบการสอนวิชาวัฒนธรรมการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ หน่วยที่ 1 องค์ประกอบของการท่องเที่ยว, (อุบลราชธานี: มหาวิทยาลัยราชภัฏอุบลราชธานี, ๒๕๕๕) หน้า ๔

นักเดินทางต้องไปใช้ที่อาบน้ำสาธารณะ นอกจากการมาชมกีฬา นักเดินทางจะเดินทางไปยังวิหารแห่งเทพเจ้าในนครเอเธนส์ อันเป็นกิจกรรมที่นักเดินทางมักจะทำเมื่อมาเยี่ยมเยือนนครเอเธนส์

เส้นทางสายสำคัญยุคโบราณที่เป็นปัจจัยสำคัญให้เกิดการเดินทางระหว่างทวีปยุโรปและเอเชียคือเส้นทางสายไหม (Silk Road) มาร์โคโปโล (Marco Polo) นักเดินทางชาวอิตาลี เป็นนักเดินทางคนแรกที่ใช้เส้นทางสายไหมในการเดินทางจากอิตาลีไปสู่ประเทศจีน และบันทึกการเดินทางของเขาเป็นแรงผลักดันสำคัญให้นักเดินทางคนอื่น ใช้เส้นทางสายไหมในการเชื่อมต่อระหว่างยุโรปกับเอเชีย เส้นทางสายไหมเป็นเส้นทางสายสำคัญทางการค้าที่ทำให้เกิดการแลกเปลี่ยนสินค้าระหว่างยุโรปและเอเชีย โดยเส้นทางสายไหมนี้ได้เริ่มปรากฏขึ้นในช่วง ๕๐๐-๓๓๐ ปีก่อนคริสตกาล โดยจุดเริ่มต้นของเส้นทางสายไหมคือ การที่จักรวรรดิอะคีเมนิด (Achaemenid Empire) ได้บุกเบิกเส้นทางสายเปอร์เซีย (The Persian Royal Road)^{๒๕} และได้พัฒนาจนเชื่อมต่อกลายเป็นเครือข่ายทางการค้าที่สำคัญของโลก

ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๔-๕ ที่จักรวรรดิโรมันได้ล่มสลายจากการโจมตีของพวกอนารยชน และทำให้จักรวรรดิโรมันตะวันตกอยู่ภายใต้การปกครองของอนารยชน ส่วนอาณาจักรโรมันตะวันออกยังมีความรุ่งเรืองโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่กรุงคอนสแตนติโนเปิล (Constantinople) ทำให้การเดินทางบนเส้นทางสายไหมไม่สามารถทำได้อย่างสะดวกตลอดจนช่วงเวลายุคกลางของยุโรป (Middle Age) ในช่วงหลังจากยุคมืดของยุโรปคือในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ ๑๔ ได้มีความนิยมในการเดินทางเพื่อไปแสวงบุญของคริสต์ศาสนิกชนในประเทศอังกฤษเป็นอย่างมาก ในช่วงต้นของ ค.ศ. ๑๓๘๘ พระเจ้าริชาร์ดที่ ๒ ได้ทรงดำริในการทำหนังสืออนุญาตในการเดินทางสำหรับผู้แสวงบุญเพื่อให้สามารถตรวจสอบผู้เดินทางได้ ซึ่งนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของหนังสือเดินทางยุคใหม่^{๒๖}

๒.๓ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ก่อนอธิบายการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้วิจัยอธิบายความหมายวัฒนธรรมพอสังเขปเพื่อนำไปสู่การเข้าใจความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมชัดเจน **วัฒนธรรม** มีสองความหมายคือ ความหมายกว้างที่ใช้ในเชิงวิชาการและความหมายแคบที่เข้าใจกันโดยทั่วไป

วัฒนธรรม ในความหมายกว้างจะใช้กันในสาขามานุษยวิทยา หมายถึง กิจกรรมทุกประเภทที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ วัฒนธรรม (culture) มีความหมายตรงข้ามกับคำว่า ธรรมชาติ (nature) ความแตกต่างระหว่างธรรมชาติ (nature) กับวัฒนธรรม (culture) เช่น ต้นไม้ ถือว่าเป็นธรรมชาติ (nature) ๑) ในกรณีแรก มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องกับต้นไม้โดยคิดว่าต้นไม้มีรุกขเทวดาก่อให้เกิดกิจกรรมบวงสรวง การนำผ้าไปผูกกับต้นไม้ การให้ความเคารพยำเกรงต้นไม้ ความเคารพยำเกรงต้นไม้ การนำผ้าไปผูกต้นไม้และการบวงสรวงต้นไม้ถือว่าเป็น “วัฒนธรรม” (culture) ๒) ในกรณีที่สอง ต้นไม้ถือว่าเป็นธรรมชาติ มนุษย์เข้าไปเกี่ยวข้องโดยการตัด เลื่อย แปรรูปต้นไม้เพื่อ

^{๒๕} Mark Joshua, “Silk Road”, < http://www.ancient.eu/Silk_Road/ > (26, April 2012)

^{๒๖} Goeldner & Ritchie, *Tourism: Principles, Practices and Philosophies*, (New Jersey: John Wiley & Son, Inc., 2009) Page 47

นำมาใช้ประโยชน์ เช่น เป็นเฟอร์นิเจอร์ บ้านเรือน สิ่งของเครื่องใช้ เป็นต้น ผลผลิตที่มนุษย์แปรสภาพจากต้นไม้เนื้อนวลเป็นธรรมชาติ เป็นวัฒนธรรม (culture)

วัฒนธรรมในความหมายแคบ หมายถึง กิจกรรมของมนุษย์ในด้านดีงาม (ที่เป็นนามธรรม) และผลผลิตของกิจกรรมมนุษย์ที่เป็นรูปธรรม เช่น สถาปัตยกรรม จิตรกรรม ประติมากรรม เป็นต้น (ความหมายการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์จะอยู่ในขอบข่ายการท่องเที่ยวในความหมายแคบนี้)

๒.๓.๑ ความหมายของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

สาระสำคัญของที่เกี่ยวกับการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมจะเกี่ยวข้องกับ คำว่า ชุมชน วิถีชีวิตของผู้คน โบราณสถาน โบราณวัตถุ การแสดง ศิลปะ เป็นต้น คำเหล่านี้เกี่ยวข้องกันมนุษย์ซึ่งเป็นที่มาของวัฒนธรรมนั่นเอง อย่างไรก็ตาม มีผู้ให้คำนิยามการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ดังนี้

การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมจะต้องให้ความสำคัญในการให้ชุมชนเป็นแกนกลางในการพัฒนาหรือส่งเสริมในสิ่งที่เป็ของท้องถิ่นนั้นที่เกี่ยวกับการดำรงชีวิตและสิ่งที่เป็นรูปธรรมโดยตั้งผู้ที่เป็นปราชญ์ชาวบ้านร่วมในการพัฒนาการท่องเที่ยวด้วยเพื่อช่วยในการอนุรักษ์การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยมีหน่วยงานภาครัฐช่วยสนับสนุน การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเองอย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสรรพสิ่งในโลกที่ไม่สามารถแยกออกจากกันได้ ได้สรุปเกี่ยวกับการท่องเที่ยวกับวัฒนธรรมพื้นบ้านว่า การสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านและพัฒนาไว้เพื่อการท่องเที่ยวที่นั่นหากเมื่อสังคมมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงไปตามสมัยนิยมแล้วงานศิลปวัฒนธรรมดั้งเดิมบางอย่างก็ถูกปล่อยปละละเลยให้สูญหาย ด้วยสาเหตุของประโยชน์ใช้สอยน้อยความจำเป็นหรือความไม่สะดวกต่อวิถีชีวิตสมัยใหม่ ตลอดจนอิทธิพลของความเจริญหรือความเป็นเมือง แต่เมื่อมีการส่งเสริมการท่องเที่ยวมาสู่ชุมชนท้องถิ่น นั้นกระตุ้นให้เกิดการฟื้นฟูวัฒนธรรมพื้นบ้านขึ้นมาเป็นสิ่งที่ดึงดูดใจทางการท่องเที่ยวจึงก่อให้เกิดประโยชน์ขึ้น ๒ ทาง คือการอนุรักษ์หรือสืบทอดวัฒนธรรมพื้นบ้านและการพัฒนาวัฒนธรรมพื้นบ้านให้เป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว^{๒๗}

การเดินทางเป็นผ่นคลายร่างกายและจิตใจจากกิจกรรมต่างๆ เป็นการเปลี่ยนบรรยากาศทางสิ่งแวดล้อมของมนุษย์มีการประกอบกิจกรรมที่สนุกสนาน ทั้งการกีฬา การพักผ่อน ทัศนศึกษา และการสร้างสรรค์ อย่างไรก็ตาม ความหมายของการท่องเที่ยวสามารถสรุปได้ ๓ ประการ คือ การเดินทางจากถิ่นไปอยู่อาศัยยังที่อื่นชั่วคราว, เดินทางด้วยความสมัครใจ และเดินทางด้วยจุดมุ่งหมายใดๆ ก็ได้ ที่มีใช้เพื่อการประกอบอาชีพหรือหารายได้^{๒๘}

^{๒๗} วิวัฒน์ชัย บุญยภักดิ์, สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม. จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๒(๔), ๔๓-๕๕., ๒๕๓๖.

^{๒๘} มุทิตา ปิ่นสุนทร, การวางแผนเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตกรุงเทพมหานคร. (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒,) หน้า ๑๖.

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ^{๒๔} ได้ให้แนวคิดเกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมไว้ว่า เป็นวิธีการศึกษาประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมผ่านการเดินทางท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่เน้นการพัฒนาด้านภูมิปัญญา สร้างสรรค์ เคารพต่อสิ่งแวดล้อม วัฒนธรรม ศักดิ์ศรีและวิถีชีวิตผู้คน หรือสามารถกล่าวได้อีกนัยหนึ่งว่า การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม คือ การท่องเที่ยวเพื่อการเรียนรู้ผู้อื่นและย้อนกลับมามองตนเอง อย่างเข้าใจความเกี่ยวพันของสิ่งต่างๆ ในโลกที่มีความเกี่ยวโยงพึ่งพา ไม่สามารถแยกออกจากกันได้

จากแนวความคิดที่กล่าวมาข้างต้น สรุปได้ว่า การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม หมายถึง การเดินทางของผู้คนหรือกลุ่มคนออกจากสถานที่ซึ่งเป็นที่อยู่อาศัยประจำไปยังท้องถิ่นอื่น โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อการท่องเที่ยว การแสวงหาประสบการณ์ใหม่ๆ ประกอบการเรียนรู้ การสัมผัส การชื่นชมกับเอกลักษณ์ความงดงามทางวัฒนธรรม คุณค่าทางประวัติศาสตร์ วิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของกลุ่มชนอื่น ความแตกต่างทางวัฒนธรรมของชนต่างสังคมไม่ว่าจะเป็นในด้านของ ศิลปะ สถาปัตยกรรม โบราณสถาน โบราณวัตถุ เรื่องราวและคุณค่าทางประวัติศาสตร์ รูปแบบวิถีชีวิต ภาษา การแต่งกาย การบริโภค ความเชื่อ ศาสนา จารีตประเพณี ล้วนแล้วแต่เป็นสิ่งที่ดึงดูดใจที่สำคัญ กระตุ้นให้เกิดเป็นการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมขึ้น

วัฒนธรรมเป็นทรัพยากรทางการท่องเที่ยวที่สำคัญ สามารถดึงดูดให้กลุ่มคนต่างถิ่นเดินทางมาเยือนเพื่อสัมผัสและชื่นชมกับสิ่งที่ไม่เคยมีในท้องถิ่นของตน จะเห็นได้ว่าวัฒนธรรมของคนท้องถิ่นกับการท่องเที่ยวมีความสัมพันธ์และเกื้อหนุนซึ่งกันและกัน การท่องเที่ยวได้ใช้วัฒนธรรมของท้องถิ่นเป็นทรัพยากรในการดำเนินกิจการ ในขณะที่เดียวกันชุมชนท้องถิ่นผู้เป็นเจ้าของวัฒนธรรมก็ได้ประโยชน์จากการท่องเที่ยวในด้านการสร้างรายได้ การจ้างงาน นำมาซึ่งการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม

๒.๓.๒ องค์ประกอบของแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

องค์ประกอบการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม มีผู้อธิบายไว้ ๖ ด้านดังต่อไปนี้

๑. องค์ประกอบด้านการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เป็นการท่องเที่ยวในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมที่มีเอกลักษณ์เฉพาะถิ่น ประกอบไปด้วยสิ่งดึงดูดใจ ๑๐ ประการ คือ

- ๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น
- ๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ
- ๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง
- ๔) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม ภาพวาด รูปปั้นและแกะสลัก

^{๒๔} ชาญวิทย์ เกษตรศิริ, *วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม*. (กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐,) หน้า ๑-๑๐

- ๕) ศาสนารวมถึงพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา
- ๖) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ
- ๗) ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา
- ๘) วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร

อาหาร

- ๙) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ
- ๑๐) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น

๒. องค์ประกอบด้านกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม เป็นการท่องเที่ยวที่มีกระบวนการศึกษาสิ่งแวดล้อม โดยมีการศึกษาเรียนรู้สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศในแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม เพื่อปลูกจิตสำนึกที่ถูกต้องในการอนุรักษ์สภาพแวดล้อมให้แก่ผู้เกี่ยวกับการท่องเที่ยว

๓. องค์ประกอบด้านธุรกิจท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่มีการให้บริการทางการท่องเที่ยวโดยผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยว เพื่ออำนวยความสะดวกแก่นักท่องเที่ยวและได้รับผลตอบแทนในกำไรสู่ธุรกิจการท่องเที่ยว ซึ่งผู้ประกอบการธุรกิจท่องเที่ยวจะต้องมีความรู้เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมศึกษา อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๔. องค์ประกอบด้านการตลาดท่องเที่ยวเป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการตลาดท่องเที่ยวคุณภาพ โดยแสวงหานักท่องเที่ยวคุณภาพได้รับรู้และประสบการณ์จากการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างพึงพอใจ อีกทั้งช่วยอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม

๕. องค์ประกอบด้านการมีส่วนร่วมของชุมชนท้องถิ่น เป็นการท่องเที่ยวที่มีการคำนึงถึงการมีส่วนร่วมของชุมชน โดยให้ชุมชนท้องถิ่นในแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมนั้นมีส่วนร่วมในการพัฒนาหรือจัดการท่องเที่ยวอย่างเต็มรูปแบบและรับผลประโยชน์ตอบแทนเพื่อกระจายรายได้สู่ท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท้องถิ่น

๖. องค์ประกอบด้านการสร้างจิตสำนึกแก่ผู้เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เป็นการท่องเที่ยวที่คำนึงถึงการปลูกฝังจิตสำนึกที่ถูกต้องทางการท่องเที่ยวแก่ผู้ที่เกี่ยวข้องทุกฝ่าย โดยมีการให้ความรู้และสื่อความหมายในการอนุรักษ์ทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ทุกฝ่ายเกิดความรักความหวงแหนทรัพยากรการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมและสิ่งแวดล้อม^{๓๐}

จะเห็นว่าองค์ประกอบข้อแรก ถือว่าเป็นว่าองค์ประกอบของประเภทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม องค์ประกอบย่อยคือ ๑. ประวัติศาสตร์และร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่ยังปรากฏให้เห็น ๒. โบราณคดีและพิพิธภัณฑ์สถานต่างๆ ๓. งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง เป็นขอบเขตของการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์

^{๓๐} เพียงกานต์ นามวงศ์ เพียงกานต์ นามวงศ์, การศึกษาแนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยววัฒนธรรมชุมชนไทลื้อ อำเภอกาบัง จังหวัดลำปาง.” วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการนันทนาการ และ การท่องเที่ยว คณะพัฒนาการท่องเที่ยว มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๒, หน้า ๑๐-๒๐

๒.๔ อັตลัักษณั์ของชาวอยุธยา

อัตลักษณ์ของชาวอยุธยา (ความเป็นชาวอยุธยา)

อยุธยา มีลักษณะเด่นหลายประการที่หล่อหลอมความเป็นอัตลักษณ์เฉพาะตนซึ่งเป็นการ
ฐานของการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมได้โดยตรง

ประการแรก ด้านการเมือง การปกครอง และวัฒนธรรม อยู่ยุคก่อตัวขึ้นเป็นหลวงของ
ไทยในช่วงศตวรรษที่ 14 เป็นศูนย์กลางอำนาจในการปกครองที่ยาวนาน มีพระมหากษัตริย์จำนวน
44 พระองค์ ระยะเวลาที่ยาวนานทำให้เกิดรูปแบบการปกครองต่องเนื่องอย่างเป็นระบบที่ชัดเจนก่อน
หน้า กล่าวคือในสมัยสุโขทัยได้ไตรภูมิพระร่วงเป็นฐานการปกครองหรือใช้วัฒนธรรมเป็นฐานการ
ปกครอง ในสมัยอยุธยาใช้แนวคิดจักรวาลวิทยาแบบพุทธศาสนาและฮินดูเป็นฐานในการปกครอง ซึ่ง
มีกฎเกณฑ์เป็นลายลักษณ์ลักษณะชัดเจน

แม้ราชอาณาจักรอยุธยาจะได้เป็นรัฐที่รวมเป็นหน่วยเดียวกัน หากเป็นการปะติดปะต่อกันของอาณาเขต (principality) ที่ปกครองตนเอง และประเทศราชที่สวามิภักดิ์ต่อพระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาภายใต้ปริมณฑลแห่งอำนาจ (Circle of Power) หรือระบบมณฑล (mandala) ดังที่นักวิชาการบางฝ่ายเสนออาณาเขตเหล่านี้อาจปกครองโดยพระบรมวงศานุวงศ์กรุงศรีอยุธยา หรือผู้ปกครองท้องถิ่นที่มีกองทัพอิสระของตนเอง

ประการที่สอง ภูมิศาสตร์ของกายภาพของอยุธยามีความเหมาะสมในแง่ เป็นพื้นที่ลุ่ม มีแม่น้ำหลายสายผ่าน ดินมีความอุดมสมบูรณ์เป็นฐานการพัฒนาการเกษตรที่ดี ซึ่งเป็นการทางเศรษฐกิจ อันก่อให้เกิดความเข้มแข็งทางด้านทหารและด้านอื่นๆ ด้านภูมิศาสตร์ที่อยู่ภาคกลางและให้แม่น้ำ การเดินทางจึงเป็นไปได้สะดวกทั้งทางบกและทางน้ำ ด้วยเหตุที่กรุงศรีอยุธยาตั้งอยู่ใกล้ทะเลและเป็น ศูนย์กลางการค้านานาชาติทำให้สังคมและวัฒนธรรมเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ต่างกับบ้านเมืองแถบ สองฝั่งโขงที่ห่างทะเล อันเป็นเหตุที่ทำให้มีลักษณะที่ล้าหลังกว่าจึงสืบทอดสำเนียงและระบบความเชื่อ แบบดั้งเดิมไว้ได้เกือบทั้งหมด ลักษณะภูมิศาสตร์ที่เอื้ออำนวยก่อให้เกิดการปฏิสัมพันธ์กับนานา ประเทศหลากหลาย ทั้งเชิงลบและเชิงบวก เชิงลบคือการทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง เชิงบวกการสงครามก่อให้เกิดการร่วมมือกับประเทศทางตะวันตก ซึ่งทำให้มีการปฏิสัมพันธ์ ระหว่างคนต่างวัฒนธรรมมากขึ้น ก่อให้เกิดอัตลักษณ์เฉพาะตนที่คัดเลือก การยอมรับประเพณี เสรี ความเหมือนความต่างกับวัฒนธรรมอื่น

ในด้านการค้ากับชาวต่างชาติ ซึ่งเป็นชาวฮอลันดาเป็นหลัก ถึงระดับสูงสุดในคริสต์ศตวรรษที่ ๑๗ กรุงศรีอยุธยากลายเป็นจุดหมายปลายทางหลักสำหรับพ่อค้าจากจีนและญี่ปุ่น ชัดเจนว่าชาวต่างชาติเริ่มเข้ามามีส่วนในการเมืองของราชอาณาจักร พระมหากษัตริย์กรุงศรีอยุธยาทรงกำลังทหารรับจ้างต่างด้าวซึ่งบางครั้งก็เข้าร่วมรบ

ประการที่สาม อยู่ธยาเป็นแหล่งอารยธรรม คือ ภาษา มรดกทางวัฒนธรรมได้รับการตกทอดมาจากสุโขทัย ในช่วงที่อยู่ธยารุ่งเรือง ขนบธรรมเนียม การนิยมนสร้างโบราณสถานยังคงสืบเนื่องมาจากสุโขทัย แต่น้อยลงเพราะมีสงครามอย่างต่อเนื่อง อย่างไรก็ดี ในสมัยอยู่ธยาจะมีการสร้างโบราณสถานที่เป็แหล่งทางวัฒนธรรมจำนวนมาก เช่น เจดีย์ วัด คูเมือง เป็นต้น

จากทั้งสามข้อเป็นอย่างน้อย อยุธยามีการสร้างอัตลักษณ์ สืบทอดอัตลักษณ์ที่ยาวนานจนเกิดความเป็นชาวอยุธยาที่มีลักษณะเฉพาะในโลกสมัยใหม่แตกต่างจากคนที่มิใช่อยุธยา อัตลักษณ์อย่างน้อยสามข้อดึงดูดนักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวอยุธยา น่าในใจว่ากระแสการท่องเที่ยวก่อให้เกิดการดำรงอัตลักษณ์ การให้ความหมายอัตลักษณ์เพื่อจะตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างไร

๒.๕ มรดกโลกอยุธยา

๒.๕.๑ มรดกโลกแนวคิดและพัฒนาการ มรดกโลก(World Heritage) เป็นสิ่งที่ปรากฏได้ไม่นานนัก อาจจะกล่าวได้ว่า มรดกโลกเป็นผลผลิตของปรากฏการณ์การทำให้เป็นโลก (Globalization) ก็ได้เพราะในอดีตถ้าเราศึกษาอารยธรรมต่างๆของโลก จะพบว่า ในอดีตถึงแม้มนุษย์จะมีการติดต่อ ไปมาหาสู่ข้ามพรมแดนกันอยู่มาโดยตลอด แต่สถานที่ที่มีความสำคัญ ทั้งที่เป็นสถาปัตยกรรม ภูมิทัศน์ หรือวัฒนธรรมต่างๆ ก็มักจะเป็นเป็นของชนชาติหรือ รัฐใดรัฐหนึ่ง และสถานที่เหล่านั้นมักจะเป็นความภาคภูมิใจที่สะท้อนความมีอารยธรรมในชั้นสูง หรือสะท้อนความเป็นชาติพันธุ์ของคนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง แต่เมื่อหลังยุคสมัยใหม่เป็นต้นมาเมื่อการเดินทางและระบบเทคโนโลยีสารสนเทศทำให้การติดต่อสื่อสารระหว่างดินแดนต่างๆทำได้ง่ายขึ้น ประกอบกับการเกิดสงครามโลกถึง ๒ ครั้ง ทำให้ทุกประชาชาติโลกเริ่มมีแนวคิดในการประสานโลกให้มีความใกล้ชิดกันมากขึ้นเพื่อนำไปสู่ความร่วมมือและการแก้ปัญหาต่างๆร่วมกัน จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์การสหประชาชาติ (United Nations,UN) ในปี ค.ศ.๑๙๔๕ (พ.ศ.๒๔๘๘) โดยองค์การสหประชาชาติเป็นองค์การที่จัดตั้งเพื่อสร้างความร่วมมือในระดับนานาชาติในมิติต่างๆ ทั้งในเรื่องการเมืองการปกครอง ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ เศรษฐกิจ การให้ความช่วยเหลือประเทศในภาคีสมาชิก และรวมถึงการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม จนนำไปสู่การจัดตั้งองค์กรย่อยที่เรียกว่า องค์การการศึกษา วิทยาศาสตร์ และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational Scientific and Cultural Organization, UNESCO) ในปี พ.ศ.๒๔๘๙^{๓๑} โดยยูเนสโกนั้นเป็นหน่วยงานที่มีจุดมุ่งหมาย ให้ความช่วยเหลือบรรดาประเทศสมาชิกในรูปของแนวความคิดที่ก้าวหน้าจากการวิจัย หรือจากการประชุมปรึกษาหารือ ที่ยูเนสโกเป็นผู้จัดประกายทางการศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรม โดยยูเนสโกนั้นมีสำนักงานใหญ่อยู่ที่กรุงปารีส ประเทศฝรั่งเศส และมีสำนักงานเพื่อการศึกษาในภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก (UNESCO Asia and Pacific Regional Bureau for Education) ตั้งอยู่ที่ประเทศไทย โดยจัดตั้งขึ้นเมื่อ ปี พ.ศ.๒๕๐๔

สำหรับแนวคิดเรื่อง มรดกโลก นั้นเกิดจากขึ้นในประชุมสมัยสามัญของยูเนสโก ณ กรุงปารีส ในระหว่างวันที่ ๑๗ ตุลาคม – ๒๑ พฤศจิกายน พ.ศ.๒๕๑๕ (ค.ศ.๑๙๗๒) ที่ต้องการผลักดันให้เกิดการให้เห็นคุณค่าและนำไปสู่การปกป้องรักษาของสิ่งปลูกสร้างหรือสภาพแวดล้อมที่สะท้อนความมีอารยธรรมของมนุษย์ รวมทั้งสภาพแวดล้อมมีคุณค่าและมีเอกลักษณ์ไม่สามารถพบได้ทั่วไป การประชุมครั้งนั้นได้นำไปสู่การประกาศ อนุสัญญาเกี่ยวกับการป้องกันของวัฒนธรรมโลกและมรดกทางธรรมชาติ ขึ้นรวมทั้งการจัดตั้งกองทุนมรดกโลกขึ้นเพื่อเป็นแหล่งของเงินทุนในการปกป้องมรดกโลก

^{๓๑} UNESCO, “เกี่ยวกับยูเนสโก”, <<http://www.unescobkk.org/th/about-us/>>

โดยมรดกโลก ตามอนุสัญญาเกี่ยวกับการป้องกันของวัฒนธรรมโลกและมรดกทางธรรมชาติ มีอยู่ด้วยกัน ๓ ลักษณะคือ

๑. มรดกโลกทางวัฒนธรรม ซึ่งสามารถเป็นได้ทั้ง อนุสรณ์สถาน สถาปัตยกรรม จารีก ถ้าที่อยู่อาศัย กลุ่มอาคาร ย่าน แหล่ง
๒. มรดกโลกทางธรรมชาติ ซึ่งเป็นได้ทั้ง สภาพธรรมชาติ สภาพองค์ประกอบทางธรณีวิทยา สภาพธรรมชาติหรือบริเวณที่พิสูจน์ทราบอย่างชัดเจนว่ามีคุณค่าโดดเด่นในระดับสากล
๓. มรดกโลกแบบผสม คือ เป็นสถานที่ที่มีคุณค่าทั้งทางวัฒนธรรมและมีคุณค่าในทางธรรมชาติ

ในปัจจุบันมรดกโลกที่ยูเนสโกได้มีการขึ้นทะเบียนเรียบร้อยแล้วทั้งหมด ๑,๐๕๒ แห่ง แบ่งเป็นมรดกโลกทางวัฒนธรรมจำนวน ๘๑๔ แห่ง มรดกโลกทางธรรมชาติเป็นจำนวน ๒๐๓ แห่ง และมรดกโลกแบบผสมเป็นจำนวน ๓๕ แห่ง จากข้อมูลของยูเนสโกแหล่งมรดกโลกส่วนใหญ่อยู่ในทวีปยุโรปและอเมริกาเหนือ และรองลงมาคือภูมิภาคเอเชียและแปซิฟิก

๒.๕.๒ อยู่ยากับมรดกโลก

พระนครศรีอยุธยาเมืองโบราณประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาซึ่งได้จดทะเบียนเป็นมรดกโลกจากองค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization หรือ ยูเนสโก: UNESCO) ภายใต้ชื่อ "นครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวาร" ในการประชุมคณะกรรมการมรดกโลกสามัญครั้งที่ ๑๕ เมื่อปี พ.ศ. ๒๕๓๔ ที่เมืองคาร์เทจ ประเทศตูนิเซีย ด้วยข้อกำหนดและหลักเกณฑ์พิจารณาให้เป็นมรดกโลกคือเป็นสิ่งที่ยืนยันถึงหลักฐานของวัฒนธรรมหรืออารยธรรมที่ปรากฏให้เห็นอยู่ในปัจจุบันหรือว่าที่สาบสูญไปแล้ว ซึ่งนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาและเมืองบริวารที่ได้ขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกจะปรากฏในสถานที่ท่องเที่ยวของจังหวัดพระนครศรีอยุธยาส่วนใหญ่เป็นโบราณสถานได้แก่ วัด และพระราชวังต่างๆ ซึ่งพระราชวังในพระนครศรีอยุธยาเมืองอยู่ ๓ แห่ง คือ พระราชวังหลวง วังจันทร์เกษม หรือวังหน้า และวังหลัง

เนื่องจากพระนครศรีอยุธยาเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่น ดังนั้น องค์การการศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก : UNESCO) จึงมีมติ ณ กรุงคาร์เธจ ประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ ให้ขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีมรดกโลกด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้ ๓

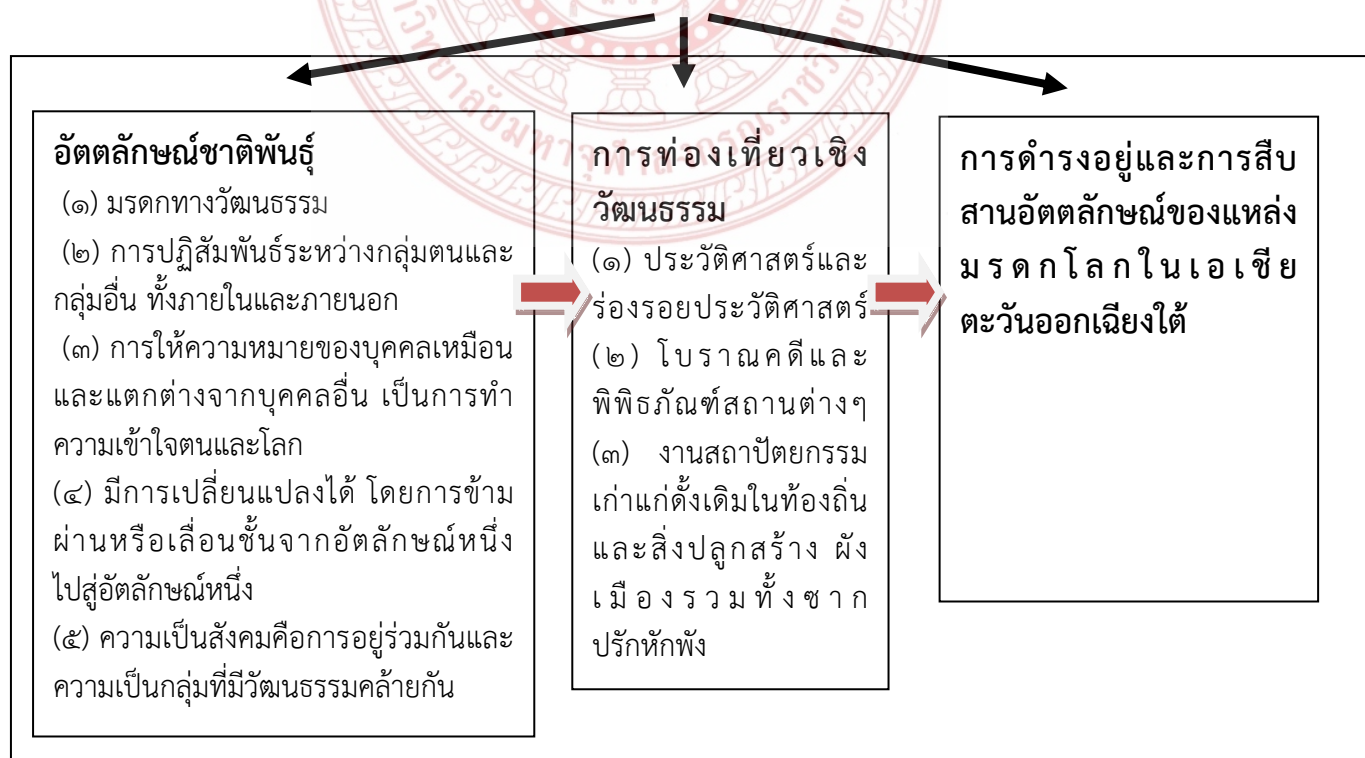
๑. อยู่ยากับความเป็นที่ยอมรับในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งเมืองในตำแหน่งที่ชุมชนของแม่น้ำ มีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัย การสัญจรทางน้ำเป็นหลักอันเป็นธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานแบบไทย ๆ ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกันการรุกรานของข้าศึกศัตรู และการจัดระบบสาธารณูปการได้อย่างเหมาะสมกับสังคมเมืองจนสามารถพัฒนาการสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุข

๒. ออยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความงาม ความรุ่งเรืองของอยุธยาไว้ในทุกแห่งทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่าง ๆ ลักษณะสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต

๓. นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งจะหาใคร่โบราณใดเทียบได้ในเอเชียหรือในโลกเป็นไม่มี

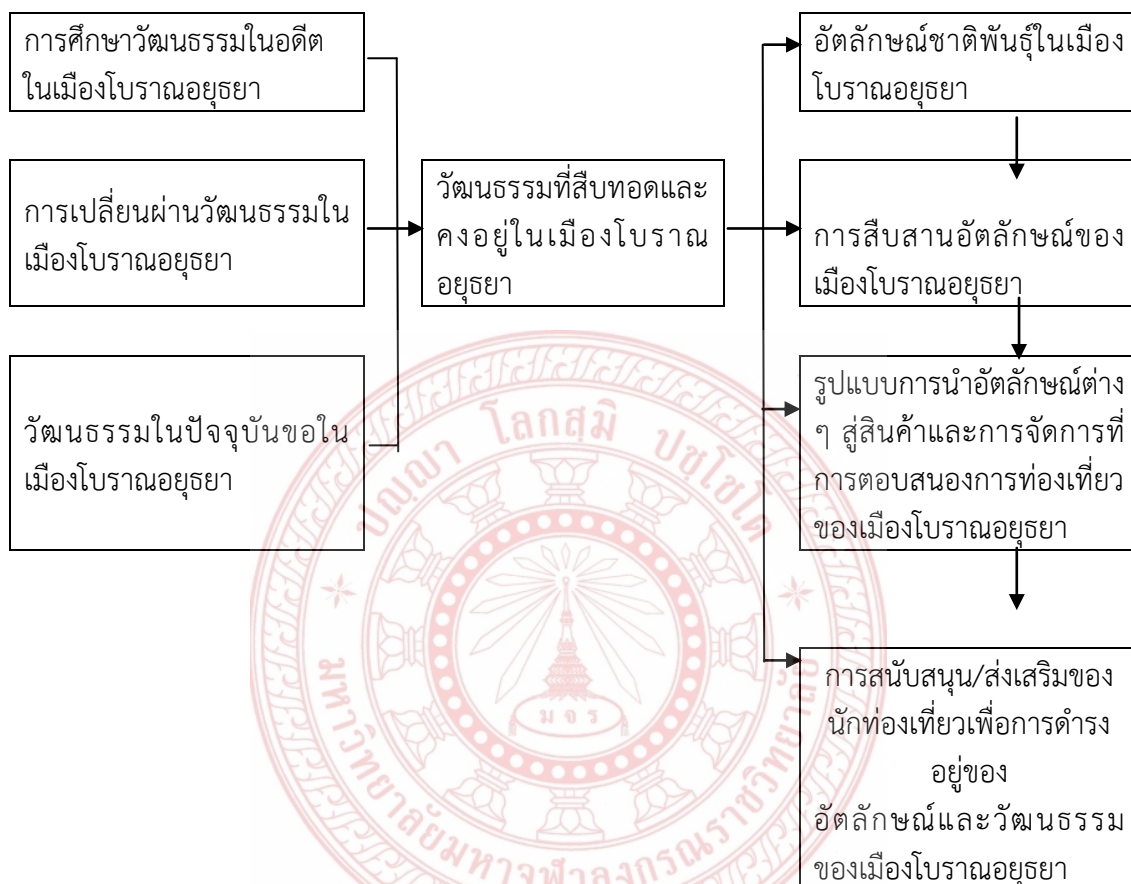
๔. อาคารโบราณสถานแต่ละหลังในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ ปราสาท และปราสาท มีความเป็นพิเศษไม่สามารถพบเห็นในที่อื่นๆ แม้สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีกำเนิดมาก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเรืองอำนาจ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและวิวัฒนาการด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาสู่ลักษณะที่เป็นไทยแท้ และไม่สามารถสร้างทดแทนได้ในปัจจุบัน นอกจากสถาปัตยกรรมแล้ว จิตรกรรม และศิลปวัตถุต่าง ๆ ที่เกี่ยวเนื่องก็มีความเป็นเอกลักษณ์ในด้านรูปแบบ การออกแบบ ฝีมือช่าง การคัดเลือกวัสดุ การผสมผสาน และเป็นสิ่งหายาก สิ่งเหล่านี้เป็นตัวแทนที่สะท้อนให้เห็นถึงแนวความคิด ความเชื่อ และความสามารถเชิงสร้างสรรค์ของชาวไทยในสมัยอยุธยาที่เผยแพร่อิทธิพลทางวัฒนธรรมไปยังประเทศเพื่อนบ้านข้างเคียง เช่น ลาว และกัมพูชา เป็นต้น

กรอบความหมายของอัตลักษณ์และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม เชื่อมโยงกับการดำรงอยู่และสืบทอดเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์
การท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์

๒.๔ กรอบแนวคิด

งานศึกษานี้ผู้วิจัยใช้กรอบแนวคิด ดังนี้

ประเด็นวัฒนธรรม ประกอบไปด้วยประเด็นต่าง ๆ ดังนี้ ๑) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก ๒) ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา รวมถึงโหราศาสตร์ ๓) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ ๔) ภาษาและวรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา ๕) การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ๖) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ ๗) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น เช่น สวน และภูมิทัศน์ เป็นต้น

การศึกษาวัฒนธรรมในอดีต หมายถึง การค้นคว้า (๑) ประวัติศาสตร์และร่องรอยประวัติศาสตร์ (๒) โบราณคดีและพิพิธภัณฑสถานต่างๆ (๓) งานสถาปัตยกรรมเก่าแก่ดั้งเดิมในท้องถิ่นและสิ่งปลูกสร้าง ผังเมืองรวมทั้งซากปรักหักพัง เพื่อค้นหาประเด็นวัฒนธรรมในอดีตว่าเป็นอย่างไร

วัฒนธรรมในปัจจุบัน เป็นการศึกษาประเด็นวัฒนธรรมที่มีอยู่ในปัจจุบัน ดังนี้ ๑) ศิลปะ หัตถกรรม ประติมากรรม สถาปัตยกรรม ภาพวาด รูปปั้น และแกะสลัก ๒) ศาสนา และพิธีกรรมต่างๆ ทางศาสนา รวมถึงโหราศาสตร์ ๓) ดนตรี การแสดงละคร ภาพยนตร์ มหรสพต่างๆ ๔) ภาษาและ

วรรณกรรม รวมถึงระบบการศึกษา ๕) การตั้งถิ่นฐาน วิถีชีวิต เสื้อผ้าเครื่องแต่งกาย การทำอาหาร ธรรมเนียมการรับประทานอาหาร ๖) ประเพณี วัฒนธรรมพื้นบ้าน ขนบธรรมเนียมและเทศกาลต่างๆ ๗) ลักษณะงานหรือเทคโนโลยีต่างๆ ที่มีการนำมาใช้เฉพาะท้องถิ่น เช่น สวน และภูมิทัศน์ เป็นต้น

วัฒนธรรมที่สอดคล้องและคงอยู่ เป็นการเปรียบเทียบการศึกษาวัฒนธรรมในอดีต วัฒนธรรมที่เปลี่ยนผ่าน และวัฒนธรรมในปัจจุบันที่มีความสอดคล้องหรือเชื่อมโยงกัน

อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ เป็นการศึกษาถึงวัฒนธรรมที่สอดคล้องและคงอยู่ในลักษณะต่าง ๆ ดังนี้ คือ ๑) การเป็นมรดกทางวัฒนธรรม ๒) การนำวัฒนธรรมแต่ละประเภทมาปฏิสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มตนและกลุ่มอื่น ทั้งภายในและภายนอก ๓) การให้ความหมายวัฒนธรรมแต่ละประเภทของบุคคลที่เหมือนและแตกต่างจากบุคคลอื่น ๔) การเปลี่ยนแปลงของวัฒนธรรมแต่ละประเภทโดยการข้ามผ่านหรือเลื่อนชั้นจากอัตลักษณ์หนึ่งไปสู่อัตลักษณ์หนึ่ง ๕) ความเป็นสังคม คือ การอยู่กันร่วมและความเป็นกลุ่มที่มีวัฒนธรรมแต่ละประเภทที่คล้ายคลึงกัน

การสืบสานอัตลักษณ์เป็นทางการศึกษาการปลูกฝังจิตสำนึกให้รักในวัฒนธรรมของผู้เกี่ยวข้อง รูปแบบหรือลักษณะของการนำมาเป็นสินค้าเพื่อการท่องเที่ยว การจัดการของผู้เกี่ยวข้องที่นำมาเป็นสินค้าเพื่อการรักษาและสืบสานอัตลักษณ์ รวมถึงการจัด/แสดงออกเพื่อสื่อแก่นักท่องเที่ยว

การสนับสนุนและส่งเสริมของนักท่องเที่ยวเพื่อการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรม เป็นการศึกษาการความคิดเห็น และความเข้าใจเกี่ยวกับอัตลักษณ์และวัฒนธรรมที่ได้สัมผัส/รับรู้ก่อนและระหว่างการท่องเที่ยว รวมถึงบทบาทในการอนุรักษ์

บทที่ ๓

วิธีดำเนินการวิจัย

งานวิจัยชิ้นนี้มีวัตถุประสงค์ ๒ ข้อ คือ ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย การที่จะให้ได้คำตอบเป็นคำตอบวัตถุประสงค์ดังกล่าวผู้วิจัยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๓.๑ รูปแบบการวิจัย

รูปแบบของงานวิจัยนี้คือ เป็นรูปแบบงานวิจัยเชิงคุณภาพ เป็นการศึกษาทั้งเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ข้อมูลภาคสนามได้มาโดยการสัมภาษณ์ผู้ที่เกี่ยวข้องและนำข้อมูลทั้งสองส่วนมาวิเคราะห์เพื่อตอบโจทย์วิจัยข้างต้น

๓.๒ การเลือกพื้นที่ในการศึกษาวิจัย

การศึกษาชิ้นนี้เป็นการศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้เป็นสินค้าในการท่องเที่ยวของจังหวัดอยุธยา ประเทศไทยเป็นเมืองมรดกโลกของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม อยุธยาเป็นจังหวัดที่มีประวัติอย่างยาวนาน กล่าวคือเป็นเมืองหลวงของประเทศไทยที่ยาวนานที่สุดในประวัติศาสตร์ จังหวัดอยุธยาจึงมีความสำคัญ ดังนี้

๑ ในแง่การมีประวัติศาสตร์ที่ยาวนาน เป็นเมืองหลวงของไทยมาก่อนซึ่งเป็นศูนย์กลางอำนาจ ศูนย์กลางการปกครอง ศูนย์การเศรษฐกิจและศูนย์กลางวัฒนธรรม นอกจากนี้อยุธยาได้ทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้านอย่างต่อเนื่อง มีการติดต่อกับต่างประเทศทั้งในพื้นที่ภูมิภาคเดียวกันและกับประเทศจีนประเทศยุโรป การปฏิสังสรรค์กับนานาประเทศที่มีอัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ที่แตกต่างและคล้ายกัน ทั้งการปฏิสังสรรค์เชิงบวกและเชิงลบ นำมาสู่ท่าทีที่มาจากการสร้างการอธิบายตนเองตนเองจากการเชื่อมโยงกับคนอื่นและการอธิบายผู้อื่นจากการปฏิสัมพันธ์กับตนเอง ก่อให้อัตลักษณ์ความเป็นไทย ความเป็นชาวอยุธยาที่มีความเจาะเพาะเจาะจงบางอย่าง เช่น “กรุงศรีอยุธยาไม่สิ้นคนดี” เป็นการสร้างคุณค่า คติบางอย่างในการมองโลก จังหวัดอยุธยาจึงเป็นตัวอย่างที่ดีในการศึกษาอัตลักษณ์ที่ใช้กับการท่องเที่ยว โดยเฉพาะกระแสการท่องเที่ยวในปัจจุบันที่ได้รับการส่งเสริมสร้างเป็นอุตสาหกรรมแก่ประเทศและแก่คนในพื้นที่ จังหวัดอยุธยาจึงเป็นตัวแทนของการใช้อัตลักษณ์ในการท่องเที่ยวได้ดี

๒ อัตลักษณ์วัฒนธรรม นอกจากอัตลักษณ์ในข้อแรกคืออัตลักษณ์ด้านการดำเนินชีวิต โลกทัศน์ของคนในพื้นที่ อัตลักษณ์อีกประการหนึ่ง คืออัตลักษณ์ที่เป็นรูปธรรมที่เป็นมรดกตกทอดมา ตั้งแต่อดีต คือ สถาปัตยกรรม เจดีย์ พระพุทธรูป กำแพงเมือง เป็นต้น เป็นอัตลักษณ์ที่ส่งเสริม การท่องเที่ยวทั้งในและนอกประเทศได้อย่างดี

ความเหมาะสมทั้งทางด้านพื้นที่ทางวัฒนธรรมและพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ ที่อยู่ยุทธศาสตร์ อยู่ภาคกลางไม่ไกลจากกรุงเทพมหานคร เผชิญกับกระแสโลกาภิวัตน์อย่างเต็มที่ การปรับตัวภายใต้ กระแสโลกาภิวัตน์ที่การท่องเที่ยวได้รับการสนับสนุนอย่างแพร่หลาย การสืบสานทุนทางวัฒนธรรม ได้แก่ อัตลักษณ์เพื่อให้ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างไร จึงเป็นพื้นที่น่าศึกษาอย่างยิ่ง

๓.๓ ขั้นตอนการศึกษา

งานวิจัยชิ้นเป็นการศึกษาเชิงคุณภาพหรือการศึกษาเชิงปรากฏการณ์วิทยา (phenomenon) เน้นการตีความเป็นหลัก แนวคิดและทฤษฎีในบทที่สองมีความสำคัญที่เป็นกรอบในการตีความข้อมูลภาคสนาม ขั้นตอนในการศึกษามีดังนี้

๑ สังเคราะห์กรอบแนวคิดที่จะใช้เป็นฐานในการเข้าใจและตีความข้อมูลภาคสนาม ขั้นตอนในการสร้างมโนทัศน์ (Concepts) ที่จะเป็กรอบในการวิเคราะห์ข้อมูลที่จะตอบใจทักของ งานวิจัยชิ้นนี้ คือ การนำอัตลักษณ์ทั้งอัตลักษณ์ที่เป็นนามธรรมและรูปธรรมมาใช้เป็นสินค้าในการ ดึงดูดนักท่องเที่ยว แนวคิดที่ใช้ในการศึกษาแนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) และแนวคิดการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism) มาจากการสังเคราะห์ภาคเอกสารในบทที่สอง ซึ่งสามารถ นำไปใช้เป็นกรอบการอธิบายปรากฏการณ์ภาคสนามโดยตรง งานภาคสนามก็สะท้อนกลับมาสู่การ ตรวจสอบแนวคิด ผู้ศึกษาปรับแนวคิดให้สอดคล้องกับบริบทของชุมชน และนำแนวคิดนี้เป็นกรอบในการศึกษาต่อไป

๒ ศึกษาภาคสนามระยะเดียว ๒ ระยะ (๒ phrase)

๑). ระยะแรกใช้แนวคิดเป็นกรอบในการศึกษา ด้วยการเข้าไปมีส่วนร่วมใน กิจกรรมการท่องเที่ยว การแสดงทางวัฒนธรรมในรูปแบบต่างของของคนในพื้นที่และสำรวจแหล่ง สถานโบราณต่างๆ พูดคุยกับผู้เกี่ยวข้องเบื้องต้น มาเป็นฐานการในสร้างเครื่องมือ การสัมภาษณ์ต่อไป

๒). ระยะที่สอง การศึกษามาทดสอบและนำมาศึกษาแบบกลุ่ม (focus group) ได้แก่ การพูดคุย สนทนาแบบกลุ่ม โดยสนทนากลุ่มย่อย จำนวน ๓ กลุ่มละประมาณ ๕ คน

ในระหว่างที่ศึกษาข้อมูลภาคสนาม ผลของการศึกษาจะนำมาปรับแนวคิดให้มีลักษณะ เฉพาะบริบท และนำข้อมูลภาคทฤษฎีมาตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม และนำข้อมูลภาคทฤษฎีและ สนามมาวิเคราะห์ สังเคราะห์เป็นคำตอบของการวิจัยชิ้นนี้ต่อไป

๓.๔ ผู้ให้ข้อมูลหลัก

กลุ่มตัวอย่างที่จะเป็นหน่วยในการศึกษาเพื่อตอบใจทักงานชิ้นนี้ประกอบด้วยกลุ่ม ตัวอย่าง ๔ กลุ่มหลัก ดังนี้

๑ ผู้ให้ข้อมูลภาครัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยวและการสืบสานวัฒนธรรม จำนวน ๕-๑๐ คน

๒ ผู้ให้ข้อมูลทั่วไป จำนวน ๒๕ คน แบ่งเป็น กลุ่มผู้นำชุมชน จำนวน ๕-๑๐ คน กลุ่มสมาคมนักท่องเที่ยว จำนวน ๑๐-๒๐ คน

เกณฑ์การเลือก

เลือกแบบเจาะจง (purposive sampling) ที่สะท้อนการดำรงอัตลักษณ์และการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยว กลุ่มตัวอย่างที่เลือกจำเพาะเจาะจงคือกลุ่มตัวอย่างที่เป็นตัวแทนที่ดีที่จะสะท้อนการจัดการอัตลักษณ์เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ตามวัตถุประสงค์ของการศึกษา

ประเด็นหรือข้อบ่งชี้ที่ศึกษา

ข้อบ่งชี้ที่ศึกษาแยกออกเป็น ๒ ข้อบ่งชี้ ข้อบ่งชี้แรก คือ การสร้าง การดำรง สืบสานอัตลักษณ์ของคนในท้องถิ่นอยุธยาว่ามีการสร้าง การดำรง การสืบสานอัตลักษณ์ การตีความอัตลักษณ์ตนเองในสังคมสมัยใหม่อย่างไร ข้อบ่งชี้ที่สอง การสร้าง การดำรงและการสืบสานนั้นมีผลต่อการท่องเที่ยวอย่างไร และการท่องเที่ยวมีอิทธิพลต่อการสร้าง รื้อสร้างอัตลักษณ์ของตนให้ตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างไร ซึ่งทั้งสองข้อบ่งชี้จะเกี่ยวโยงซึ่งกันและกันอย่างไร

๓.๕ เครื่องมือในการศึกษา

เครื่องมือในการศึกษาและแนวคำถามปรับตามสภาพของหน่วย/บุคคลที่ถูกศึกษา มีดังนี้

๑ แนวทางในการสังเกต (Observational guide) งานศึกษาชิ้นนี้เป็นงานศึกษาเชิงคุณภาพหรือเชิงมานุษยวิทยา ผู้วิจัยใช้เครื่องมือวิจัยในการศึกษา แนวทางในการสังเกตโดยยึดกรอบแนวคิดอัตลักษณ์ ประเด็นที่สังเกตให้เห็นได้ เช่น ๑ การสร้างอัตลักษณ์ การเล่าเรื่อง โลกาทัศน์ ภาวะภูมิ บุคลิกภาพเมื่อกล่าวถึงตนเอง ๒ บริบททางวัฒนธรรมและสภาพทางภูมิศาสตร์ของคนอยุธยา มีทำที่ต่ออัตลักษณ์รูปธรรม เช่น เจดีย์ วัด พระพุทธรูป กำแพงเมือง ซึ่งเป็นสิ่งประดิษฐ์ทางวัฒนธรรมมีผลต่อการสร้างอัตลักษณ์อย่างไร ๓ การปฏิสัมพันธ์ของคนในชุมชนอยุธยาและต่างถิ่นสะท้อนอัตลักษณ์ของคนอยุธยาแตกต่างจากคนที่ไม่ใช่อยุธยาอย่างไร ๔ การทำหน้าที่ของหน่วย/โครงสร้างของสมาชิกในชุมชนมีกิจกรรม การสร้างอัตลักษณ์ร่วมกัน ความผูกพันระหว่างกัน พิธีกรรม ประเพณี เทศกาล แสดงความเป็นอัตลักษณ์ในฐานะความเป็นสมาชิกของคนอยุธยา ข้อมูลทั้ง ๔ ประเด็นจะปรากฏพอจะสังเกตได้จะถูกนำมาประมวลในการวิเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดที่จะศึกษา

๒ การมีส่วนร่วมในกิจกรรมของชุมชน (Participation) การเป็นส่วนหนึ่งของชุมชนจะทำให้เข้าใจทัศนคติ ซึ่งประกอบด้วย ความคิด (thinking) ความเชื่อ (belief) ความเข้าใจ (cognitive) ส่งผลต่อพฤติกรรม (behavior) ทำให้เข้าใจวัฒนธรรมบางประการอันเป็นรากฐานการจัดความสัมพันธ์ของมวลสมาชิกในชุมชน นอกชุมชน การเข้ากิจกรรมจะทำให้เข้าใจทัศนคติของ

ชุมชนได้ลึกมากขึ้นมากกว่าใช้เครื่องมือสัมภาษณ์และได้ข้อเท็จจริงสอดคล้องกับความจริง การมีส่วนร่วมในกิจกรรมจะรับรู้ทัศนคติเช่นเดียวกับคนในชุมชน

๓ การพูดคุย (dialogue) การพูดคุยเนื่องในโอกาสต่างๆที่ไม่เป็นทางการ เช่น ขณะทำกิจกรรมในชุมชน การพบปะในวงสนทนาทั่วไป เป็นต้น การสนทนาโดยไม่มีโครงสร้างบทสนทนาเป็นการสนทนาตามธรรมชาติ แต่การสนทนาผู้วิจัยจะโน้มไปสู่คำตอบที่ต้องการได้ ซึ่งจะใช้เวลาประมาณสามเดือน การสนทนาได้ทั้งสนทนายบุคคลและสนทนาเป็นกลุ่มตามโอกาส

๔ การสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง (unstructured interview) แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้าง โดยใช้ฐานข้อมูลที่ได้จากการสังเกตและการพูดคุยมาเป็นชุดถามจากเครื่องมือสังเกต (observation) การพูดคุย (dialogue) ใช้ศึกษาอย่างไม่ได้ข้อมูลที่ชัดเจนหรือยังมีประเด็นที่ยังขาดบกพร่อง นำเครื่องมือแบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างมาสัมภาษณ์

๕ การสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (structured interview) เป็นการสร้างเครื่องมือที่ยังศึกษาด้วยเครื่องมืออื่นไม่ได้ การใช้เครื่องมือแบบมีโครงสร้างใช้กับการศึกษาทั้งรายบุคคลและทั้งเป็นกลุ่ม ซึ่งเป็นเครื่องมือขั้นสุดท้ายในการศึกษา

แนวทางการสร้างเครื่องมือ มีลำดับขั้นตอน ดังนี้

ความตรงตามเนื้อหา (content validity) คือ แบบสัมภาษณ์ รายบุคคลหรือรายกลุ่ม ตัวอย่างครอบคลุมตอบวัตถุประสงค์วัตถุประสงค์การวิจัยข้อที่ ๑-๒ ได้ คำถามเชิงอัตนัยครอบคลุมที่จะตอบโจทย์หรือวัตถุประสงค์การวิจัยได้ มีเกณฑ์การสร้างดังนี้ ๑) ยึดวัตถุประสงค์ข้อการวิจัยเป็นแนวทาง ๒) กำหนดตัวบ่งชี้วัตถุประสงค์ ซึ่งแบบสอบถามมีตัวบ่งชี้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ ๓ ตัวบ่งชี้ ๓) นิยามศัพท์ตัวบ่งชี้ ๔) และชุดข้อคำถาม

ความตรงกับเนื้อหาอีกประการหนึ่งที่ผู้วิจัยยึดเป็นเกณฑ์ในการสร้างแบบสอบถามคือ ข้อคำถามสอดคล้องกับแนวคิดและทฤษฎี งานวิจัยชิ้นนี้ใช้แนวคิดอัตลักษณ์ (Identity) แนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม (Cultural Tourism เป็นแนวทางในการสร้างคำถาม ซึ่งคำถามจะสะท้อนและอยู่ในกรอบของ ๒ แนวคิดข้างต้น

ความตรงตามเกณฑ์ (Criterion-related Validity) หมายถึง ความสามารถของแบบวัดที่สามารถวัดได้ตรงตามสภาพความเป็นจริง แบ่งออกได้เป็นความเที่ยงตรงเชิงพยากรณ์และความเที่ยงตรงตามสภาพ

ความตรงตามโครงสร้าง (Construct Validity) หมายถึง แบบสัมภาษณ์ที่สามารถวัดได้ตรงตามโครงสร้าง แบบสัมภาษณ์ ซึ่งผู้วิจัยตรวจสอบเครื่องมือสัมภาษณ์ ตรงตามโครงสร้าง โดยใช้หลักความสมเหตุสมผลในการตรวจสอบแบบสอบถาม

๓.๖ การรวบรวมข้อมูล

ผู้วิจัยมีลำดับขั้นตอนการศึกษาและการรวบรวมเพื่อจะได้ข้อมูล ดังต่อไปนี้

๑ แนะนำตนเอง เริ่มต้นที่ผู้วิจัยเข้าไปในชุมชน แนะนำตนเองต่อผู้นำชุมชน กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษา เพื่อกลุ่มตัวอย่างทั้ง ๔ เข้าใจเข้าใจในประเด็นที่ศึกษาเพื่อตัดสินใจจะให้ความร่วมมือหรือไม่ให้ความร่วมมือในการตอบคำถาม

๒ สํารวจ/เก็บข้อมูลข้อมูลทางด้านกายภาพ และข้อมูลอื่นๆที่เกี่ยวข้องที่จะเป็นประโยชน์ต่อการวิจัย ตัดประเด็นที่ไม่เกี่ยวข้องกับการวิจัยออก

๓ ดำเนินการเก็บข้อมูลตามลักษณะของเครื่องมือ (การสังเกต พุดคุย สันทนา) เมื่อมีโอกาสนั้นควรหรือเหมาะสมตามสภาพบริบทของชุมชน ของกลุ่มตัวอย่าง เพราะการพุดคุยจะเป็นไปตามธรรมชาติ เครื่องมือจะไม่ถูกสร้างเป็นทางการ

๔ นัดสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างและสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (เพราะการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างและสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างเป็นการสัมภาษณ์ค่อนข้างเป็นทางการ)

๕ ดำเนินการสัมภาษณ์

๖ การดำเนินการเก็บข้อมูลด้วยการสังเกต พุดคุย สันทนาจะไม่มีกัณฑ์ขณะที่เก็บข้อมูล จะบันทึกหลังจากการเก็บข้อมูลแล้ว ส่วนเครื่องมือการสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้างจะบันทึกทั้งการจดและใช้เครื่องอัดเทปบันทึกขณะสัมภาษณ์ และจะถอดเทปในเวลาต่อมา

๗ นำข้อมูลทั้งหมดมาสรุป รวบรวมเพื่อการวิเคราะห์ต่อไป

๓.๗ การวิเคราะห์ข้อมูล

การวิเคราะห์ข้อมูล แยกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑ ข้อมูลภาคเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลจากที่ได้มาทั้งหมดจากการศึกษาภาคเอกสาร การวิเคราะห์ข้อมูลเอกสารมีขั้นตอนตามทฤษฎี ดังนี้

การลดทอนข้อมูล (Data Reduction) โดยการเลือกข้อมูลเอกสาร จัปสาระสำคัญนำมาเฉพาะที่เกี่ยวข้องกับการตอบคำถามการวิจัย

จัดระเบียบข้อมูล (Data Display) โดยการจัดกระทำข้อมูลที่วิเคราะห์ ลดทอนแล้วมาจากข้อ ๑ มาลำดับเนื้อหา ก่อน-หลัง รวมลำดับขั้นตอนการวิจัยตามหัวข้อให้มีความต่อเนื่องเป็นลำดับ และต่อและหัวข้อมีความเชื่อมโยงกัน และ

สรุปความ (conclusion drawing) โดยการให้ความหมายหรือตีความข้อมูล หรือวิธีการให้เหตุผลจากข้อมูลที่เป็นข้อเท็จจริงจากเอกสาร แล้วนำมาสรุปและอภิปรายผลของการวิจัยตามวัตถุประสงค์ของการวิจัยทั้ง ๒ ข้อ

๒ ข้อมูลภาคสนาม (ส่วนเชิงคุณภาพ) เป็นงานศึกษาเพื่อต้องการทราบการดำรงอยู่สืบสานอัตลักษณ์ที่ถูกปรับใช้ในการท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมของจังหวัดอยุธยา การวิเคราะห์เน้นการตีความเป็นหลัก การวิเคราะห์ข้อมูลเชิงคุณภาพ เมื่อเก็บข้อมูลกลุ่มสมาชิกในชุมชนทั้งแบบรายบุคคลและการศึกษาเป็นกลุ่มครบถ้วนสมบูรณ์ แล้ว นำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบใหม่ ลดทอนข้อมูลที่ไม่มีความสำคัญหรือไม่เกี่ยวข้องออก นำข้อมูลที่ได้มาวิเคราะห์ต่อมา

การวิเคราะห์ข้อมูลภาคสนาม (เชิงปริมาณ ซึ่งงานชิ้นนี้ไม่ได้มุ่งศึกษาเชิงปริมาณ แต่อาจจะมีข้อมูลทางสถิติเชิงปริมาณบางส่วนที่สนับสนุนข้อมูลเชิงคุณภาพก็อาจจะนำมาใช้) การวิเคราะห์ภาคเอกสารโยงสู่การวิเคราะห์กับข้อมูลที่เก็บและรวบรวมจากการสัมภาษณ์ ผลของการวิเคราะห์คือการตอบวัตถุประสงค์การวิจัยทั้งสองข้อได้

บทที่ ๔

ผลการวิจัย

งานวิจัยนี้ศึกษาอัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว ประเด็นที่ตอบคำถามของโจทย์วิจัย ๒ ข้อ สารหลักที่เป็นคำถามในโจทย์วิจัย ๒ ข้อนั้น คือ อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาที่มีความจำเพาะอย่างไร การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์ชาวอยุธยาให้ความต่อเนื่องจนถึงปัจจุบันมีการทำอะไร ใครหรือหน่วยงานใดมีบทบาทในการสืบสานและการปรับอัตลักษณ์ดังกล่าวนั้น การนำอัตลักษณ์มาใช้ประโยชน์ต่อการท่องเที่ยวเมื่อใดและอย่างไร หน่วยงานใดหรือใครเป็นผู้กำหนด ผู้วิจัยลำดับหัวข้อให้ครอบคลุมตามประเด็นข้างต้นเพื่อตอบโจทย์การวิจัย ๒ ข้อตามที่ตั้งไว้ในบทแรก ดังนี้

๔.๑ อัตลักษณ์ของชาวอยุธยา

ความหมายของอัตลักษณ์ ตามที่นิยามในบทที่ ๑ คือ “ลักษณะเฉพาะตัวอันเป็นคุณสมบัติของบุคคลที่ใช้ปฏิสัมพันธ์กับคนอื่น กลุ่มอื่น คุณสมบัติเป็นผลผลิตของกระบวนการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและการบุคคลซึมซับ ตระหนักรู้รับมาเป็นตัวตนของตนเอง ซึ่งอัตลักษณ์มีความเปลี่ยนแปลงได้”

ตามคำนิยามอัตลักษณ์เกี่ยวข้องกับคน คุณลักษณะของบุคคลทั้งความเป็นปัจเจกที่เป็นสำนึกภายในตน การทำความเข้าใจตนเองและสำนึกความเป็นตัวตนอันเป็นผลผลิตของกลุ่ม (ชาติพันธุ์) ความเป็นอัตลักษณ์ปรากฏชัดเมื่อปฏิสัมพันธ์กับคนที่แตกต่างกลุ่มตน ในแง่นี้อัตลักษณ์ดูเหมือนเป็นภาพนิ่ง

การเกิดขึ้นของอัตลักษณ์มาจากการปฏิสัมพันธ์กับสิ่งภายนอก ๑) ทำความเข้าใจกับโลกและจักรวาล ๒) การปฏิสัมพันธ์กับคนอื่นในด้านต่างๆ แล้วเกิดกระบวนการสร้างอัตลักษณ์ แล้วสะท้อนมาสู่การสร้าง ๓) วัตถุแห่งอัตลักษณ์ เช่น การแต่งกาย การสร้างบ้านเรือน ศิลปวัตถุ เป็นต้น และวัตถุแห่งอัตลักษณ์ดำรงเป็นภาววิสัย คนผู้สร้างจะปฏิสัมพันธ์กับสิ่งที่ตนเองสร้างนี้ จะเป็นตัวเก็บรักษาและดำรงอัตลักษณ์ชาติพันธุ์ของตนไว้ แล้วเกิดกระบวนการทำความเข้าใจกับโลกและจักรวาล (ข้อที่ ๑ และต่อ ๒ วนกลับไปมา ผ่านกาลเวลาและมีพัฒนาการความเปลี่ยนแปลงอย่างสม่ำเสมอต่อเนื่อง)

เมื่ออธิบายอัตลักษณ์เราจะอธิบายผลผลิตของอัตลักษณ์และตัวสะท้อนอัตลักษณ์อันเป็นวัตถุเป็นหลัก ความสำนึกความเป็นตัวตนของชาวอยุธยาในอดีตและปัจจุบันมีความคลี่คลายแตกต่างกันเพราะปัจจัยสภาพแวดล้อมเชิงภูมิศาสตร์ การเมือง สังคมและประวัติศาสตร์ที่ต่างกักันนั้น เพื่อให้เข้าใจอัตลักษณ์ให้ชัดเจนขึ้น ผู้วิจัยกล่าวบริบท ความเป็นมาของชาวอยุธยาเสียก่อน เพราะความเป็นชาวอยุธยาไม่ได้เพิ่งเกิดแต่เป็นผลผลิตในอดีตที่มีความสลับซับซ้อนอย่างมาก

อย่างไรก็ดี ก่อนที่จะแสดงผลการศึกษาอัตลักษณ์กับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ผู้อธิบายพัฒนาของการเป็นชาวอยุธยาเป็นเบื้องต้นและนำไปสู่หัวข้ออื่นๆต่อไป

๔.๑.๑ พัฒนาการของอยุธยา

อยุธยาเป็นเมืองหนึ่งที่แม่น้ำมีภูมิศาสตร์กายภาพตั้งอยู่ที่ราบลุ่มริมแม่น้ำสามสายไหลผ่าน ได้แก่ แม่น้ำเจ้าพระยา แม่น้ำป่าสัก ตามประวัติศาสตร์อยุธยาเป็นเมืองที่มีความสำคัญและเจริญรุ่งเรืองในปีพุทธศักราช ๑๘๙๓-๒๓๑๐ กินระยะเวลา ๔๑๗ ปี มีพระมหากษัตริย์ ๔๔ พระองค์ ถือว่าเป็นยุคที่มีความเจริญรุ่งเรืองมากทั้งการค้าขาย การต่างประเทศและด้านวัฒนธรรม อยุธยามีได้เจริญรุ่งเรืองอย่างฉับพลัน แต่เชื่อกันว่าดินแดนอยุธยาเกิดขึ้นสืบย้อนออกราวสองทศวรรษก่อน และพัฒนาการเจริญเติบโตอย่างค่อยเป็นค่อยไปอย่างต่อเนื่องจากปัจจัยทางด้านภูมิศาสตร์เอื้ออำนวย ได้แก่ ๑) พื้นที่ราบลุ่ม มีแม่น้ำหลักไหลผ่าน เหมาะแก่การทำการเกษตรกรรม ๒) อยุธยาตั้งอยู่ชายฝั่งแม่น้ำสายหลัก ๓ สายไหลผ่าน เหมาะแก่การใช้เป็นเส้นทางการค้าขายกับชาวต่างชาติ เพราะมีทางออกทะเล ทำให้ชาวอยุธยาติดต่อกับชาวต่างชาติและมีความเจริญรุ่งเรืองอย่างรวดเร็ว

ลักษณะการปกครองในสมัยนั้น เมืองต่างๆเป็นอิสระจากกัน เมืองใดเมืองหนึ่งมีความเข้มแข็ง เมืองอื่นก็จะสวามิภักดิ์ ช่วงที่สุโขทัยมีความเจริญรุ่งเรือง อยุธยาก็จะสวามิภักดิ์ เมืองสุโขทัยเสื่อมลง อยุธยาก็จะเข้มแข็งสุโขทัยก็จะสวามิภักดิ์ อยุธยาตั้งรกรากอยู่ร่วมสมัยกับเมืองสุโขทัย ลพบุรี ล้านนา นครศรีธรรมราช พิษณุโลก สุพรรณบุรี เป็นต้น

การติดต่อกับประเทศเพื่อนบ้านที่สำคัญคือ อาณาจักรขอมหรือกัมพูชา พม่าและเวียดนาม โดยเฉพาะความสัมพันธ์กับพม่าที่เป็นคู่แข่งทางการเมืองอย่างต่อเนื่องตั้งแต่สมัยสุโขทัย จนถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น จนต่อมาพม่าได้เป็นเมืองขึ้นของอังกฤษความสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งทางการเมืองจึงได้ยุติลง

การปฏิสัมพันธ์กับพม่าระยะยาวนานก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาแตกต่างจากชาวสุโขทัย ชาวล้านนาและชาวนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน การปฏิสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งอันยาวนานก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเชิงลบก่อให้เกิดการทำลายล้างชีวิตและอารยธรรมของมนุษย์อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมของชะตากรรมชีวิตมนุษย์ทั้งสองฝ่าย ในเชิงบวก ก่อให้เกิดการแข่งขันด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายประชากร

ประชากรชาวอยุธยามีความหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมากสืบเนื่องมาจากอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยพระนารายณ์เชื่อกันว่าชาวอยุธยามีประมาณ ๑,๙๐๐,๐๐๐ คน ชาติพันธุ์หลักคือ ไทยสยาม และมีชาติพันธุ์อื่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น มลายู มอญ เขมร ญวน ลาว ทั้งที่มาเองและโดนกวาดต้อน นอกจากนี้ยังมี จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน กลุ่มหลังมาค้าขายและมาเป็นทหาร ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลงเหลือในปัจจุบันคือ สถาปัตยกรรม กล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยาเป็นสมัยที่รุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจที่สุดในเอเชีย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอยุธยาเมื่อนำกรอบทางชาติพันธุ์ปัจจุบันอธิบายแล้ว ชาวอยุธยาเป็นคนไทย แต่คนไทยอาจจะไม่ใช่ชาวอยุธยา เพราะรัฐชาติในสมัยก่อนประกอบด้วย

หลายหัวเมืองไม่ขึ้นต่อกันอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว ชาวล้านคือชาวล้านนา ชาวนครศรีธรรมราชคือชาวนครศรีธรรม ชาวสุโขทัยคือชาวสุโขทัย และชาวอยุธยาก็คือชาวอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไทยได้รวมศูนย์อำนาจในบางกอกจึงเรียกชาวเมืองดังกล่าวทั้งหมดและนอกเหนือจากนี้ว่าชาวยุทธ และย้อนสำนึกในอัตลักษณ์ว่าเราเป็นคนไทยและชาวอยุธยาเป็นคนไทย อยุธยาจึงเป็นเมืองหลวงของไทยในอดีตเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งหมด

อัตลักษณ์ภายในสำนึกของชาวอยุธยาในปัจจุบันเป็นสำนึกร่วม หมายถึง คนไทยมีความสำนึกเดียวกับชาวอยุธยา คือ เสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ความเป็นชาวอยุธยาคือความเจริญรุ่งเรืองและเป็นคู่ต่อสู้กับพม่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออธิบายของความรักชาติหรือความสามัคคีจะใช้พม่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี เพลงชาติไทยก็ใช้เนื้อหาอิงอยู่กับสถานการณ์การเสียกรุงอยุธยา

การเสียกรุงอยุธยาได้ทั้งประวัติศาสตร์และโบราณสถานสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้เป็นมรดกและและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในเวลาต่อมา

๔.๑.๒ อยุธยาในปัจจุบัน

หลังสมัยสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ ประเทศไทยได้มีจัดรูปแบบการปกครองแบบหัวเมืองจากมณฑลเป็นเทศาภิบาลและเป็นจังหวัด อยุธยาจึงเคยเป็นมณฑลหนึ่งที่ประกอบด้วยหลายจังหวัดเป็นจังหวัดหนึ่งภายใต้ชื่อเดิมคือ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประกอบด้วยออกเป็น ๑๖ อำเภอ ๒๐๙ ตำบล และ ๑,๔๕๕ หมู่บ้าน ๑๖ อำเภอ ประกอบด้วย อำเภอเมือง อำเภอภาชี อำเภอเสนา อำเภอบางซ้าย อำเภอบางไทร อำเภอนครหลวง อำเภอบางบาล อำเภอลาดบัวหลวง อำเภอบางปะหัน อำเภอผักไห่ อำเภอบางปะอิน อำเภอวังน้อย อำเภอมหาราช อำเภออุทัยและอำเภอท่าเรือ

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีประชากรทั้งสิ้น ๘๐๘,๓๖๐ คน เป็นชาย ๓๘๙,๔๗๔ คน และหญิง ๔๑๘,๘๘๖ คน

อาณาเขต

ทิศเหนือ ติดต่อกับจังหวัดลพบุรี อ่างทอง และสระบุรี

ทิศใต้ ติดต่อกับจังหวัดปทุมธานี และนนทบุรี

ทิศตะวันออก ติดต่อกับจังหวัดสระบุรี

ทิศตะวันตก ติดต่อกับจังหวัดสุพรรณบุรี

สถานที่ตั้งอันเป็นภูมิศาสตร์เฉพาะของอยุธยาก่อให้เกิดการเกษตรและการค้าขายกับโลกภายนอกทั้งอดีตและปัจจุบันก่อให้เกิดอารยธรรมและพัฒนาเป็นอัตลักษณ์ภูมิศาสตร์ต่ออัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ มีแม่น้ำหลัก ๓ สายและอีก ๑ สายแยกออกจากแม่น้ำหลัก ดังนี้

๑. แม่น้ำเจ้าพระยา ใช้ในด้านการเกษตรกรรมและการคมนาคมขนส่ง แม่น้ำเจ้าพระยาเริ่มตั้งแต่จังหวัดนครสวรรค์ แล้วไหลลงมาทางใต้ผ่านจังหวัดอุทัยธานี จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทอง เข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ทางทิศตะวันตกเฉียงเหนือผ่านอำเภอบางบาล อำเภอ

พระนครศรีอยุธยา อำเภอบางปะอิน และอำเภอบางไทร รวมความยาวของแม่น้ำที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ ๕๕ กิโลเมตร

๒. แม่น้ำป่าสัก ต้นกำเนิดเกิดจากทิวเขาเพชรบูรณ์ ในเขตจังหวัดเลย แล้วไหลลงมาทางใต้ผ่านจังหวัดเพชรบูรณ์ จังหวัดลพบุรี จังหวัดสระบุรีเข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอท่าเรือ อำเภอนครหลวง แล้วไหลไปรวมกับแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา ที่หน้าวัดพนัญเชิง รวมความยาวของแม่น้ำที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ ๕๒ กิโลเมตร

๓. แม่น้ำลพบุรี เป็นแม่น้ำที่แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยาฝั่งซ้ายที่อำเภอสองห้วย ไหลผ่านจังหวัดลพบุรีเข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ที่อำเภอบ้านแพรก อำเภอมหาราช อำเภอบางปะหัน และอำเภอพระนครศรีอยุธยา แล้วไหลไปบรรจบกับแม่น้ำป่าสักที่หน้าวัดตองปุในเขตอำเภอพระนครศรีอยุธยา รวมความยาวของแม่น้ำที่ไหลผ่านจังหวัดพระนครศรีอยุธยา ประมาณ ๖๒.๕ กิโลเมตร

๔. แม่น้ำน้อย แยกจากแม่น้ำเจ้าพระยา ฝั่งขวาที่อำเภอเมืองชัยนาท ไหลผ่านจังหวัดชัยนาท จังหวัดสิงห์บุรี จังหวัดอ่างทองเข้าเขตจังหวัดพระนครศรีอยุธยาที่อำเภอผักไห่ อำเภอเสนา^{๓๒}

๔.๑.๓ อุตสาหกรรมในฐานะเมืองมรดกโลก

พระนครศรีอยุธยาเป็นสมบัติทางวัฒนธรรมที่มีคุณค่าโดดเด่น ดังนั้น องค์การศึกษา วิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ (ยูเนสโก : UNESCO) จึงมีมติ ณ กรุงคาร์เธจประเทศตูนิเซีย เมื่อวันที่ ๑๓ ธันวาคม ๒๕๓๔ ให้ขึ้นทะเบียนไว้ในบัญชีมรดกโลกด้วยเหตุผลดังต่อไปนี้

๑. อยุธยามีความเป็นเยี่ยมในการเลือกสรรทำเลที่ตั้งเมืองในตำแหน่งที่ชุมชนของแม่น้ำมีการออกแบบผังเมืองอย่างซับซ้อนเหมาะสมกับชุมชนที่อาศัย การสัญจรทางน้ำเป็นหลักอันเป็นธรรมชาติของการตั้งถิ่นฐานแบบไทยๆ ลักษณะดังกล่าวเอื้ออำนวยต่อการรักษาพระนคร การป้องกัน การรุกรานของข้าศึกศัตรู และการจัดระบบสาธารณูปการได้อย่างเหมาะสมกับสังคมเมืองจนสามารถพัฒนาการสู่ความรุ่งเรืองในยามสงบสุข

๒. อยุธยาเป็นแม่แบบในการสร้างกรุงรัตนโกสินทร์ โดยได้ถ่ายทอดความงาม ความรุ่งเรืองของอยุธยาไปไว้ในทุกแห่งทุกมุม ไม่ว่าจะเป็นระเบียบผังเมือง การจัดวางอาคาร ชื่อสถานที่ต่างๆ ลักษณะสถาปัตยกรรม อาคารบ้านเรือน ตลอดจนวิถีชีวิต

๓ นครประวัติศาสตร์แห่งนี้มีเอกลักษณ์ ไม่ว่าจะเป็นด้านกายภาพด้านประวัติศาสตร์ และด้านอารยธรรม ซึ่งจะหาใคร่ครวญใดเทียบได้ในเอเชียหรือในโลกเป็นไม่มี

๔. อาคารโบราณสถานแต่ละหลังในนครประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยา มีการออกแบบทางสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นในภาคพื้นเอเชีย ลักษณะของสิ่งก่อสร้างหลายอย่าง เช่น เจดีย์ ปราสาท และปราสาท มีความเป็นพิเศษไม่สามารถพบเห็นในที่อื่น ๆ แม้สิ่งก่อสร้างเหล่านี้จะมีกำเนิดมาก่อนที่กรุงศรีอยุธยาจะเรืองอำนาจ แต่ได้แสดงให้เห็นถึงความต่อเนื่องและวิวัฒนาการด้านรูปแบบทางสถาปัตยกรรมมาสู่ลักษณะที่เป็นไทยแท้ และไม่สามารถสร้างทดแทนได้

^{๓๒} สำนักงานสถิติจังหวัดพระนครศรีอยุธยา, รายงานสถิติจังหวัด พ.ศ. ๒๕๕๙ พระนครศรีอยุธยา, (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์, สำนักงานสถิติแห่งชาติ, ๒๕๕๙) หน้า x

๔.๒ วัฒนธรรมแห่งอัตลักษณ์

สิ่งที่เป็ทุนทางวัฒนธรรมประการหนึ่ง คือ มรดกทางวัฒนธรรมที่เป็นผลผลิตของชาวอยุธยาอันเป็นสะท้อนอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม มีหลายด้าน ได้แก่ ด้านพุทธศิลป์ แยกออกเป็น ปฎิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม

ปฏิกรรมทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดการก่อสร้าง การปั้น ซึ่งเห็นได้สามมิติ เช่น พระพุทธรูป ภาพแกะสลักครึ่งตัวที่ยื่นออกมา เป็นต้น

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป คูเมือง เป็นต้น จิตรกรรม ภาพวาดที่ฝาผนัง

ในงานชิ้นนี้เลือก สิ่งโดดเด่นที่สุดของพุทธศิลป์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ สถาปัตยกรรม และอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่โดดเด่นที่สุดคือสถาปัตยกรรม อาคาร สิ่งก่อสร้างนั่นเอง ซึ่งมีรายละเอียด ดังนี้

๔.๒.๑ สถาปัตยกรรมกับความสำคัญอัตลักษณ์ชาวอยุธยา

สถาปัตยกรรมในยุคร่วมสมัยของชาวอยุธยาขณะที่สร้างขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ความคิด พฤติกรรม บรรทัดฐานของการจัดระเบียบทางสังคมและต่อระบบการเมืองในสมัยนั้นด้วย

พุทธศิลปกรรมในทางพระพุทธศาสนาได้รับอิทธิพลจากเนื้อหาจักรวาลวิทยาจากคัมภีร์บางกรณีได้รับอิทธิพลเชิงความหมายแต่มีใช้รูปแบบซึ่งจะปรากฏในสถาปัตยกรรมและการสร้างงานสถาปัตยกรรมหลายสิ่งก่อสร้างให้ความหมายเชิงจักรวาลวิทยา ปรากฏในงานสร้างสมัยสุโขทัยเป็นต้นมา “ความหมายของการสร้างวัดในสมัยสุโขทัยที่ใช้น้ำเป็นองค์ประกอบในการสร้างคือน้ำเป็นสัญลักษณ์ในการทำมาหาชีวิต ในการชำระสิ่งสกปรก ใช้ในการดับร้อน ทำให้ชุ่มชื้นร่มเย็น จากรูปแบบของวัดผ่านน้ำเข้าไปสู่ในวัด เราจะผ่านความเย็นของน้ำที่ล้อมรอบวัด เข้าไปนมัสการกราบไหว้พระพุทธรูปซึ่งอยู่ตรงกลาง เปรียบเสมือนเราก้าวเดินออกไปจากโลกเดินเข้ามาหาสมุทรไปสู่พระเมรุอันเป็นศูนย์กลางของจักรวาล ซึ่งเราใช้สถูปเจดีย์และวิหารพระพุทธรูปเป็นสัญลักษณ์แทน และองค์พระพุทธรูปเป็นสูงสุดของจักรวาลแทนนิพพาน”^{๓๓}

จารีตการนำองค์ประกอบของงานสถาปัตยกรรมแสดงความหมายจักรวาลวิทยาได้รับการยึดถือสืบเนื่องมาถึงสมัยรัตนโกสินทร์ตอนต้น การแสดงองค์ประกอบสถาปัตยกรรมแสดงความหมายจักรวาลไม่ได้แสดงความหมายเชิงสาธารณะให้เข้าใจในวงกว้างเช่นเดียวกับจิตรกรรมและปฎิมากรรม ซึ่งศิลปกรรมสองประการหลังเน้นการสื่อความหมายเชิงสาธารณะที่ทุกคนเข้าใจร่วมกันได้ แต่งานองค์ประกอบของสถาปัตยกรรมจะเข้าใจเมื่อองค์ประกอบสมบูรณ์และผ่านการตีความซึ่งการที่จะสื่อความหมายเช่นนี้องค์ประกอบของสถาปัตยกรรมจึงมีหน้าจำเพาะบางประการ คือ

^{๓๓} สมบูรณ์ คำดี, การศึกษาปรัชญาในงานพุทธศิลป์เพื่อเป็นแนวทางการออกแบบตกแต่งภายใน พิพิธภัณฑพุทธศิลป์ (วิทยานิพนธ์หลักสูตรปริญญาศิลปมหาบัณฑิต สาขาวิชาการออกแบบภายใน ภาควิชาการออกแบบตกแต่งภายใน บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยศิลปกร, ๒๕๔๙) หน้า ๗๕

แสดงภาวะศักดิ์สิทธิ์ของพระมหากษัตริย์ในยุคนั้น โดยเฉพาะพระมหากษัตริย์ที่มาจากสามัญชน เช่น พระเจ้าปราสาททองทรงให้ความสำคัญของการให้ความหมายดังกล่าว นอกจากนี้ทรงให้ความสำคัญในการสร้างวัด ทำนุบำรุงพระพุทธศาสนาและให้ความสำคัญกับจารีตประเพณี สิ่งเหล่านี้เป็นการสร้างความหมายและการบำเพ็ญบารมีของพระมหากษัตริย์ในอุดมคติของพุทธศาสนาเถรวาทตามที่ปรากฏในคัมภีร์อรรถกถาและไตรภูมิพระร่วง

พัฒนาการของการคลี่คลายคัมภีร์จักรวาลวิทยาพุทธศาสนาเถรวาทและศิลปกรรมนั้นในระยะเริ่มต้นนั้นแยกออกจากกันต่างหาก ศิลปกรรมนั้นเกิดขึ้นก่อนวรรณกรรม พุทธศิลปกรรมมาบรรจบกับคัมภีร์จักรวาลพระพุทธรูปในช่วงใดไม่ปรากฏชัด เพียงแต่การสันนิษฐานว่าเริ่มจากปฏิมากรรมการสร้างพระพุทธรูปที่ได้รับอิทธิพลจากการสร้างรูปเหมือนตามคติชาวกรีก ซึ่งก่อนหน้านี้การแสดงประวัติ ความหมายทางพระพุทธศาสนาใช้สัญลักษณ์ เช่น ธรรมจักร เป็นต้น

พุทธศิลป์ที่นำเนื้อหาและความหมายจากคัมภีร์จักรวาลวิทยามาสร้างงานน่าจะเกิดมาช้านาน อย่างไรก็ตาม พุทธศิลป์ที่แสดงเนื้อหาจักรวาลวิทยาน่าจะเกิดหลังพุทธศตวรรษที่ ๑๐ หลังจากคัมภีร์อรรถกถาได้ถูกรจนาขึ้นในประเทศศรีลังกา สำหรับในประเทศไทยนั้นหลักฐานพุทธศิลป์ที่มีความสมบูรณ์และเป็นระบบเกิดขึ้นในสมัยสุโขทัย การนำพุทธศิลป์ถ่ายทอดเนื้อหาหลักคำสอนเช่นเดียวกับคัมภีร์นั้น ศิลปะต้องมีหน้าที่ไม่เพียงแต่ได้รับแรงบันดาลใจทางพุทธศาสนาเท่านั้น แต่ผู้สร้างงานยังยึดจารีตการถ่ายทอดงานคล้ายกับงานวรรณกรรมทางพระพุทธศาสนาก่อนหน้านี้และร่วมสมัยนั้นด้วย ซึ่งก็หมายถึง งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมไม่เพียงทำหน้าที่เพียงสื่องานทางศิลปะและงานส่งทอดความเชื่อทางศาสนาผ่านงานของตนเท่านั้น แต่ผู้สร้างงานยังสืบทอดความหมายเช่นเดียวกับวรรณกรรมก่อนหน้านี้ ได้แก่ คัมภีร์อรรถกถา จักรวาลทิพินี ไตรภูมิพระร่วง

งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวทางจักรวาลวิทยาเช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่น เพียงแต่เสนอในรูปลักษณะใหม่ที่ผู้ทำความเข้าใจได้ศึกษาผ่านสายตาสถาปัตยกรรมและจิตรกรรมจึงเป็นการรับจารีตและเชื่อมต่อกับงานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

งานศิลปะ เช่น จิตรกรรมและสถาปัตยกรรมนอกจากจะแสดงเรื่องราวเช่นเดียวกับวรรณกรรมทั่วไปแล้ว งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมมีความเป็นอิสระและมีความเคร่งครัดน้อยกว่างานวรรณกรรมที่เป็นคัมภีร์ระดับหนึ่ง อย่างน้อยงานศิลปะมักจะสอดแทรกโลกทัศน์ร่วมสมัยของผู้สร้างงาน และโลกทัศน์ของคนในสังคมที่ผู้สร้างงานได้ซึมซับโลกทัศน์นั้นไว้ในตนสะท้อนออกมาในงาน แต่ความเคร่งครัดในการสร้างงานมาจากปัจจัยทางศาสนาที่ผู้สร้างงานรับมาจากวรรณกรรมทางศาสนาและมาจากศิลปะเอง ซึ่งจะรูปแบบที่ค่อนข้างตายตัว^{๓๔}

งานสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับสมัยสุโขทัย จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยที่ในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญแก่สถูป (จารีตนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพระเจ้าอโศก ในอินเดียต่อเนื่องมาถึงอินเดีย พม่าและไทย) ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับเจดีย์มากกว่าสถูป

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยาสถานที่ถือว่าเป็นเมืองของคนดี และสถานะของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์จึงเป็นทั้งความเป็นเทพ ผู้ทรงธรรม พระ

^{๓๔} บุรณันท์ บริบูรณ์, รายงานวิจัย การคลี่คลายโครงสร้างและจารีตการเขียนงานคัมภีร์จักรวาลวิทยาพุทธศาสนาเถรวาท, (กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ๒๕๕๕) หน้า ๑๕-๑๖

อริยะและตัวแทนของสื่อสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลอยู่ในบุคคลเดียวกัน จะเห็นได้ว่าบางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะความเป็นเทพ บางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ บางพระกรณียกิจพระองค์เป็นตัวแทนของโลกธรรมชาติ ทั้งนี้การแสดงในความหมายใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติสามประการจะไม่แสดงลักษณะใดลักษณะโดยเฉพาะ แต่มีลักษณะสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันตรงกับความหมายสถาปत्यกรรมจะสื่อ และคติอีกชุดหนึ่งที่เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากคุณสมบัติสามประการก็คือพระราชวินิจฉัยการตัดสินพระไทยส่วนพระองค์ เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่มีคติใดๆ สามประการข้างต้น หรืออาจจะปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าวก็ได้ แต่ได้ประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏพระมหากษัตริย์ปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าว

อัตลักษณ์ข้างต้นเป็นอัตลักษณ์รวมของชาวอยุธยาในอดีตซึ่งสถาปत्यกรรมสะท้อนในเชิงโครงสร้าง อย่างไรก็ตาม อัตลักษณ์ที่สถาปत्यกรรมสะท้อนความอัตลักษณ์ชาวอยุธยาในอดีตได้ลดหายไปจากผลผลิตของวิทยาการสมัยใหม่และโลกาภิวัตน์ อัตลักษณ์ปัจจุบันในที่สถาปत्यกรรมสะท้อนในเชิงบุคคล คือ ชาวอยุธยาไว้พระและเจดีย์ มีวัตถุประสงค์อย่างน้อย ๒ ประการ

๑ การไหว้พระและเจดีย์ เพื่อเป็นสิริมงคลต่อตนเอง โดยเฉพาะการท่องเที่ยวประชาสัมพันธ์การไหว้พระแก้วัด เมื่อไปไหว้พระแล้วเกิดความสบายใจ

๒ การไหว้พระและเจดีย์เพื่อขอพรหรือมีวัตถุประสงค์เพื่อขอให้อำนาจสิ่งศักดิ์สิทธิ์ดลบันดาลให้ตนเองประสบผลสำเร็จ

สถาปत्यกรรม (โบสถ์ วิหาร เจดีย์) ที่สำคัญของชาวอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบันที่เป็นตัวแสดงอัตลักษณ์คือสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ในอดีตและแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ชาวอยุธยาได้อ้างอิงถึงควมมีอารยธรรมและเป็นอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ความหมายการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่

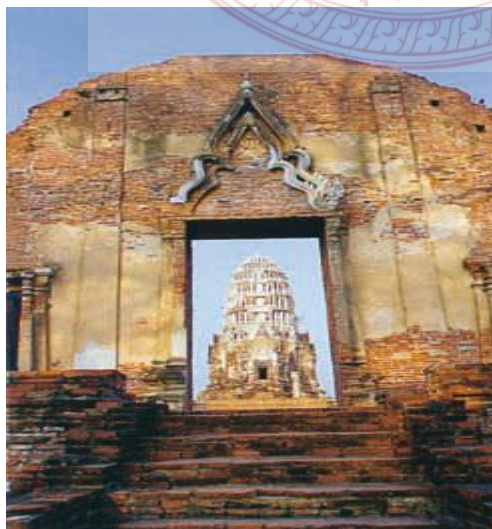
๑ **วัดพระศรีสรรเพชญ์** เดิมเป็นพระราชวังที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ทรงสร้างขึ้น ต่อมาสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถได้ทรงอุทิศให้เป็นวัดสำหรับประกอบพระราชพิธีต่างๆ ในปี พ.ศ. ๑๙๙๑ ภายในวัดประกอบด้วยเจดีย์บรรจุพระบรมอัฐิธาตุของสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ และสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๓ พระวิหารพระศรีสรรเพชญ์ ที่สร้างขึ้นในสมัยสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เมื่อปี พ.ศ. ๒๐๓๕ และ พ.ศ. ๒๐๔๒ ตามลำดับ โดยภายในพระวิหารหลวงประดิษฐาน “พระศรีสรรเพชญ์” ซึ่งพระองค์โปรดให้หล่อขึ้นในปี พ.ศ. ๒๐๔๓ ส่วนพระเจดีย์อีกองค์หนึ่งนั้นได้รับการสร้างขึ้นในสมัยพระบรมราชาธิราชที่ ๔ พระราชโอรสของสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ เพื่อบรรจุพระบรมอัฐิของพระราชบิดา

ภาพที่ ๑ วัดพระศรีสรรเพชญ์

๒ วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๑๙๑๗ ในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว พระปรารักษ์องค์ประธานได้พังทลายลงมาในสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวจนเหลือเท่าที่เห็นในปัจจุบัน

๓ วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ (เจ้าสามพระยา) โปรดให้สถาปนาขึ้นใน ปี พ.ศ. ๑๙๕๗ บริเวณที่ถวายพระเพลิงพระศพเจ้าอ้ายพระยาและเจ้ายี่พระยา พระเชษฐาของพระองค์ซึ่งสิ้นพระชนม์เนื่องจากการรบแย่งชิงราชสมบัติ

ภาพที่ ๒ วัดราชบูรณะ

๔ วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สถาปนาขึ้นบริเวณที่ถวายเป็นพระเพลิง พระบรมศพสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ในปี พ.ศ. ๑๙๑๒ ต่อมาได้รับการปฏิสังขรณ์ในสมัยสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถและสมัยพระเจ้าอู่ทองหวัมโกศ

๕ วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ สันนิษฐานว่าสร้างในสมัยอยุธยาตอนต้น เพราะมีลักษณะศิลปะอู่ทองผสมกับศิลปะสุโขทัย แต่เดิมประดิษฐานอยู่ภายในมณฑปจนถึง พ.ศ. ๒๒๘๕ สมเด็จพระเจ้าอู่ทองหวัมโกศจึงได้โปรดให้ปฏิสังขรณ์โดยเปลี่ยนหลังคาซึ่งเป็นมณฑปมาเป็นวิหาร ในปี พ.ศ. ๒๓๑๐ วิหารพระมงคลบพิตรถูกไฟไหม้ เครื่องบนหักพังลงมา พระเม้าและพระกรข้างขวาพระมงคลบพิตรหักไป พระยาโบราณราชธานินทร์ (พระเดชะคุปต์) ครั้นดำรงตำแหน่งสมุหเทศาภิบาลมณฑลอยุธยาได้ทำการบูรณะไว้ด้วยปูนปั้น ส่วนพระวิหารได้รับการบูรณะใหม่ในปี พ.ศ. ๒๔๘๙ สมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม และในปี พ.ศ. ๒๕๓๕ จึงได้มีการลงรักปิดทององค์พระมงคลบพิตรใหม่ทั้งองค์ดังที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน

๖ วัดสุวรรณดาราราม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี สมเด็จพระปฐมบรมมหาชนกแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ซึ่งแต่เดิมชื่อ “ทองด้วง” เป็นผู้สร้างและให้ชื่อว่า “วัดทอง” ต่อมาเมื่อพระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกฯ เสด็จขึ้นครองราชเป็นรัชกาลที่ ๑ แห่งราชวงศ์จักรีแล้ว จึงโปรดเกล้าฯ ให้เปลี่ยนชื่อใหม่ว่า “วัดสุวรรณดาราราม”

๗ วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้นบริเวณที่ปลง พระศพเจ้าแก้วเจ้าไทย ซึ่งสิ้นชีพตักษัยด้วยอหิวาตกโรค เมื่อ พ.ศ. ๑๙๐๐ เพื่อให้เป็นสำนักสงฆ์คณะป่าแก้ว ซึ่งปฏิบัติตามทางวิปัสสนาธุระ และยังเป็นที่พักพิงของสมเด็จพระสังฆราชฝ่ายขวา หรือ ฝ่ายอรัญวาส ในสมัยสมเด็จพระนเรศวรมหาราชได้ทรงกระทำยุทธหัตถีชนะพระมหาอุปราชาจึงโปรดให้สร้างพระเจดีย์ไว้เป็นที่ระลึก พระราชทานนามว่า “พระเจดีย์ชัยมงคล”

ภาพที่ ๓ วัดใหญ่ชัยมงคล

๘ วัดมเหยงคณ์ วัดช้าง วัดสี่กัสมุด วัดสมณโกฏฐานราม วัดจักรวรรดิ และวัดนางคำ ส่วนใหญ่เป็นวัดที่ไม่ปรากฏหลักฐานเกี่ยวกับประวัติการสร้าง มีเพียง วัดมเหยงค์เท่านั้นที่ปรากฏหลักฐานในพระราชพงศาวดารว่าสร้างขึ้นในรัชสมัยสมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ เมื่อ พ.ศ. ๑๙๕๗

ภาพที่ ๔ วัดมเหยงค์

ในปี พ.ศ. ๒๕๔๒ กรมศิลปากรได้ดำเนินการขุดแต่งและปรับปรุงสภาพแวดล้อมโบราณสถานกลุ่มนี้ จากการศึกษาเปรียบเทียบหลักฐานประเภทสถาปัตยกรรมและโบราณวัตถุ สามารถกำหนดอายุได้ว่า ส่วนใหญ่เป็นวัดโบราณที่สร้างขึ้นมาแต่สมัยอยุธยาตอนต้น และได้รับการบูรณะเรื่อยมาจนกระทั่งสมัยอยุธยาตอนปลาย

ภาพที่ ๕ เขตพระราชฐาน

๙ วัดไชยวัฒนาราม เป็นวัดที่สมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้สร้างขึ้นในบริเวณบ้านเดิมของ พระพันปีหลวง ใน พ.ศ. ๒๑๗๓ เพื่อเป็นอนุสรณ์แสดงชัยชนะที่มีต่อเขมร จึงได้ทำการจำลองแบบปราสาทนครวัดมาสร้างไว้ ในพระราชพงศาวดารระบุว่าวัดไชยวัฒนารามนี้ ใช้เป็นสถานที่

พระราชทาน เพลิงศพเจ้านายเชื้อพระวงศ์หลายพระองค์ เช่น พระเจ้าลูกเธอฝ่ายในของสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง สมัยสมเด็จพระเจ้าเสือ และสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ นอกจากนี้ในสมัยสมเด็จพระสุริยาสนมรินทร์ (พระเจ้าเอกทัศ) ยังปรากฏว่ามีการใช้วัดนี้เป็นที่ตั้งค่ายในการรบกับพม่าด้วย

๑๐ วัดกุเขาทอง ปรากฏในพระราชพงศาวดารว่า สมเด็จพระรามาเมศวร โปรดให้สร้างวัดนี้ขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๑๙๓๐ ครั้นถึง พ.ศ. ๒๑๑๒ พระเจ้าหงสาวดีบุเรงนองยกทัพเข้ามาตีกรุงศรีอยุธยาได้ จึงสร้างเจดีย์องค์ใหญ่ขึ้นเพื่อเป็นอนุสรณ์สถานถึงชัยชนะ ต่อมาถึงสมัยสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวบรมโกศ โปรดให้บูรณปฏิสังขรณ์องค์พระเจดีย์และพระอารามทั้งหมดใน พ.ศ. ๒๒๘๘ โดยเฉพาะเจดีย์ประธานพระองค์โปรดให้เปลี่ยนทรงเจดีย์ให้เจดีย์เหลี่ยมย่อมุมไม้สิบสอง ดังนั้น ฝีมืออย่างพม่าเดิมจึงเหลือเพียงฐานประทักษิณเท่านั้น หลังจากนั้นจึงได้รับการบูรณะในปี พ.ศ. ๒๕๐๐ และปี พ.ศ. ๒๕๔๐ ตามลำดับ

ภาพที่ ๖ วัดกุเขาทอง

อาณาจักรอยุธยาโดยเฉพาะในเขตเมืองมีวัดมากที่สุด ในงานนี้ยกมา ๑๐ วัดที่สำคัญที่เป็นวัดเกี่ยวข้องกับการสร้างของพระมหากษัตริย์ และเป็นวัดที่มีเจดีย์ (สถาปัตยกรรม) วัดเหล่านี้มีความสำคัญทั้งเป็นพุทธศิลป์ แสดงสุนทรียะ แสดงความหมายอัตลักษณ์แสดงภาวะของพระมหากษัตริย์ (หมายถึงพระอินทร์) และแสดงประชาชนในฐานะอยู่ในอาณาจักรชมพูทวีป ดินแดนอุดมคติของมนุษย์ในทางพระพุทธศาสนา ในระยะแรกคติความเชื่อจึงถือว่ามีความศักดิ์สิทธิ์ในฐานะเป็นผู้ให้พรและดลบันดาลให้ผู้ขอพรได้ประสบความสำเร็จ เป็นแหล่งเชื่อมโยงไปสู่การสร้างแรงบันดาลใจในการสร้างกุศล และอีกประการหนึ่งของผู้สร้างวัดที่มีเจดีย์ (สถาปัตยกรรม) คือการบำเพ็ญบารมีสูงสุดด้วย

วัดในสมัยอยุธยาที่มีสถาปัตยกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ คือ เจดีย์ เป็นวัดประจำรัชกาลและเป็นแม่แบบของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์อีกด้วย คือ วัดภูเขาทอง และวัดมหาธาตุ (ซึ่งชื่อนี้มีทุกสมัย)

๔.๒.๒ วัดพุทธแห่งอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาเหตุการณ์และชาติพันธุ์

จะเห็นว่า ประเภทแรกเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ ประเภทที่สองสถาปัตยกรรมแสดงความเป็นชาติพันธุ์ต่างๆที่ทั้งร่องรอยเป็นมรดกทางวัฒนธรรม (ที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาโดยตรง) ความเจริญรุ่งเรืองของอาณาจักรอยุธยาที่ได้ติดต่อค้าขายกับนานาประเทศทั่วโลกและมีชาติพันธุ์ต่างๆเข้ามาอาศัยอยู่ในอยุธยาหลากหลายตามที่อยู่อาศัยไว้ก่อนหน้า อัตลักษณ์ชาติพันธุ์นี้ยังทั้งร่องรอยไว้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมและเป็นสถานที่ท่องเที่ยวในปัจจุบัน ดังนี้

๑ สถานที่ทางประวัติศาสตร์ เกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์

พื้นที่นี้มีจำนวนมาก แต่ยกมาเฉพาะสถานที่สำคัญคือ

สถานที่และปัตยกรรมเกี่ยวข้องกับพระมหากษัตริย์ พื้นที่นี้เป็นอุทยานประวัติศาสตร์พระราชวังโบราณ เป็นที่ประทับของพระมหากษัตริย์ในสมัยกรุงศรีอยุธยา แต่เดิมอยู่ในบริเวณที่เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์ ต่อมาเมื่อถึงสมัยพระบรมไตรโลกนาถ พ.ศ. ๑๙๙๑ โปรดให้ย้ายพระราชวังขึ้นไปสร้างใหม่ทางเหนือริมแม่น้ำลพบุรี และอุทิศพระราชมังคลาภิเษกให้เป็นวัดพระศรีสรรเพชญ์สำหรับประกอบพระราชพิธีต่าง ๆ ของพระมหากษัตริย์ มีลักษณะแผนผังแบ่งออกเป็น ๓ ส่วน ดังนี้

๑) เขตพระราชฐานชั้นนอก

๒) เขตพระราชฐานชั้นกลาง

๓) เขตพระราชฐานชั้นใน

ประกอบด้วยพระที่นั่งต่าง ๆ ดังนี้

(๑) พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์ สมเด็จพระนารายณ์ฯ โปรดให้สร้างบนพระที่นั่งเบญจรัตนปราสาท ซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถโปรดให้สร้างขึ้น เดิมเรียกว่า “พระที่นั่ง สุริยามรินทร์” ต่อมาสมเด็จพระเจ้าบรมโกศให้เปลี่ยนชื่อเป็น “พระที่นั่งสุริยาสน์อมรินทร์”

(๒) พระที่นั่งสรรเพชญ์ปราสาท สมเด็จพระบรมไตรโลกนาถ โปรดให้สร้างขึ้นเป็นที่ประทับในการเสด็จออกว่าราชการและรับแขกเมือง

(๓) พระที่นั่งวิหารสมเด็จ ซึ่งสมเด็จพระเจ้าปราสาททอง โปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๘๕ ตรงพระที่นั่งมังคลาภิเษกซึ่งสมเด็จพระบรมไตรโลกนาถทรงสร้างแล้วถูกเพลิงไหม้ไป

(๔) พระที่นั่งจักรวรรดิไพชยนต์ สมเด็จพระเจ้าปราสาททองโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อ พ.ศ. ๒๑๗๕ พระราชทานนามว่า “พระที่นั่งศิริยโสธรมหาพิมานบรรยงค์” ใช้เป็นที่ประทับทอดพระเนตรการฝึกทหาร ประลองอาวุธและขบวนแห่ทางสถลมารค

(๕) พระที่นั่งบรรยงค์รัตนาสน์หรือพระที่นั่งท้ายสระ สมเด็จพระเพทราชาโปรดให้สร้างขึ้นเมื่อปี พ.ศ. ๒๒๓๑ เพื่อเป็นที่ประทับฝ่ายใน

(๕) พระที่นั่งตรีมุข ไม่ปรากฏว่าสร้างในรัชสมัยใด เมื่อปี พ.ศ. ๒๔๕๑ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว โปรดให้สร้างพลับพลาขึ้นบริเวณที่สร้างพระที่นั่งตรีมุขเดิม เพื่อประกอบพิธีบวงสรวงอดีตบูรพกษัตริย์กรุงศรีอยุธยา เมื่อพระองค์เสด็จขึ้นครองราชย์ครบ ๔๐ ปี

(๓) พระที่นั่งทรงปืน ไม่ปรากฏว่าสร้างในรัชสมัยใด เมื่อสมเด็จพระเพทราชาทรงสร้าง พระที่นั่งบรรยงก์รัตนาศน์ โปรดให้สร้างพระที่นั่งทรงปืนเป็นท้องพระโรงเสด็จออกขุนนาง

๒ สถานที่และสถาปัตยกรรมเกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ชาติพันธุ์

๑) หมู่บ้านโปรตุเกส ตั้งอยู่ตำบลท่าเสา อ.พระนครศรีอยุธยาบริเวณริมฝั่งแม่น้ำ

เจ้าพระยา ทางทิศตะวันตกอยู่ทางใต้ ของตัวเมืองพระนครศรีอยุธยา ชาวโปรตุเกสเข้ามาติดต่อกับ กรุงศรีอยุธยาครั้งแรกเมื่อ พ.ศ. ๒๐๕๔ โดยอัลฟองโซ เอออัลมูเคอร์กู้สำเร็จราชการของโปรตุเกส ประจำเอเชียได้ส่ง นายคูอาร์เต้ เฟอ์นันเดสเป็นทูตเข้ามาเจริญสัมพันธไมตรี กับสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๒ แห่งกรุงศรีอยุธยาปัจจุบันที่ดินแห่งนี้ ปรากฏมีโบราณสถานอยู่รวม ๓ แห่งคือ ซานเปาโล ซานโดมิงโก และซานเปโด หลักฐานทางโบราณคดีสำคัญคือ พบซากของโบราณสถานโครงกระดูกและเครื่องปั้นดินเผาภายในประเทศ และต่างประเทศเป็นจำนวนมาก

๒) เดิมบ้านฮอลันดา คือสถานที่ที่เรียกกันว่าหมู่บ้านฮอลันดา ซึ่งในอดีตเคยเป็นชุมชนของชาวดัตช์ที่มาทำการค้าอยู่ตั้งแต่สมัยอยุธยา เดิมมีเพียงแค่ซากฐานรากเดิมของคลังสินค้าเดิม สถานีการค้าดัตช์ และได้ขุดค้นพบเครื่องมือเครื่องใช้เพิ่มเติม อาทิ เครื่องกระเบื้องจีน เครื่องปั้นดินเผา กล้องสุบยาของดัตช์ และเหรียญเงินตราดัตช์ฯ ภายหลังการเสด็จพระราชดำเนินของ พระราชินีเบียทริกซ์ (H.M. Queen Beatrix) และมกุฎราชกุมารแห่งเนเธอร์แลนด์ (H.R.H. the Prince of Orange) จึงเกิดความร่วมมือและการทำงานร่วมกันระหว่างไทยและเนเธอร์แลนด์ ในที่สุดจึงได้มีการดำเนินการก่อสร้างอาคารจัดแสดงพิพิธภัณฑ์ บ้านฮอลันดาขึ้นที่บริเวณที่เป็นหมู่บ้านฮอลันดาเดิม โดยพยายามยึดรูปแบบสถาปัตยกรรมแบบดั้งเดิมให้มากที่สุดผสมผสานกับสถาปัตยกรรมแบบสมัยใหม่

๓) หมู่บ้านชาวญี่ปุ่น ตั้งอยู่ที่ตำบลเกาะเรียน อำเภอพระนครศรีอยุธยาโดยเมื่อปลายคริสต์ศตวรรษที่ ๑๖ ชาวต่างประเทศเข้ามาค้าขาย ในกรุงศรีอยุธยามีจำนวนมากขึ้นทาง การญี่ปุ่นได้อนุญาตให้ชาวญี่ปุ่นเดินเรือออกไปค้าขายกับต่างชาติได้ โดยออกใบอนุญาตออกไปค้าขายแล้วยังปรากฏว่ามีเรืออื่นๆ ของชาวญี่ปุ่นเดินทางไป ค้าขายในประเทศทาง ตะวันออกเฉียงเหนือด้วย ในบรรดาพวกที่ไปค้าขายมีพวกหนึ่งเดินทางมายังกรุงศรีอยุธยาพระเจ้าแผ่นดินไทยมีพระราชานุญาตให้ชาวญี่ปุ่นมาตั้งหลักแหล่งในกรุงศรีอยุธยาเหมือนชาติอื่นๆ นับตั้งแต่นั้นมาปัจจุบันสมาคมไทย-ญี่ปุ่นได้จารึก ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของหมู่บ้านญี่ปุ่นในสมัยกรุงศรีอยุธยา มาตั้งไว้ภายในหมู่บ้านญี่ปุ่นและปรับปรุงบริเวณหมู่บ้านให้เป็นแหล่งท่องเที่ยว และอนุรักษ์สถานระหว่างไทย-ญี่ปุ่น ภายในหมู่บ้านญี่ปุ่น มีนิทรรศการและมัลติมีเดีย "ยามาตะ นางามาสะ และท้าวทองกีบม้า บุคคลสำคัญชาวญี่ปุ่นที่มีบทบาทในราชสำนักอยุธยา

นอกจากนี้ยังมีสถานที่อื่นๆ ที่ถูกสร้างภายหลังเพื่อเป็นแหล่งท่องเที่ยว เช่น ตลาดต่างๆ เป็นอัตลักษณ์ใหม่ที่ถูกสร้างขึ้นมาตอบสนองการท่องเที่ยว และเพื่อเป็นสถานที่รักษาอัตลักษณ์ เช่น พิพิธภัณฑ์ เป็นต้น ซึ่งอธิบายภายหลังนอกเหนืออัตลักษณ์ร่วมสมัยอาณาจักรอยุธยา แต่อธิบายในหัวข้อข้างหน้า

๔.๒.๓ วัตถุแห่งอัตลักษณ์ (ประเพณี)

ประเพณีเป็นการแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาโบราณ แรกเริ่มในสมัยอยุธยาอย่างไม่ปรากฏประเพณีชัดเจน มีเพียงพิธีกรรมทางศาสนาแบบสังเคราะห์ระหว่างพุทธและพราหมณ์ เรียกว่า บูโรหิต ในด้านศาสนาอิสลามคือ จุฬาราชมนตรี ซึ่งยังสืบทอดมาถึงปัจจุบัน ประเพณีในปัจจุบัน เดิมเป็นพิธีกรรม

พิธีกรรมมีความพิเศษคือ พิธีกรรมจะเกี่ยวโยงกับศาสนาและเกี่ยวข้องกัน พระมหากษัตริย์ มีความศักดิ์สิทธิ์ จริงจัง ประเพณีของพิธีกรรมในสมัยอยุธยามี ๓ ประเภท คือ ๑) พิธีกรรมวิฤตชีวิต เช่น ทำในช่วงออกสงคราม การเกิดภัยวิบัติ ๒) พิธีกรรมเปลี่ยนผ่าน เช่น การสถาปนาพระมหากษัตริย์ (ราชาภิเษก) การคล้องช้างของพระมหากษัตริย์ การแต่งงาน การบวช เป็นต้น เป็นการเป็นการเปลี่ยนชีวิตจากบุคคลหนึ่งไปสู่บุคคลหนึ่งเพื่อให้เกิดความมั่นใจและได้รับการยอมรับ และ ๓) พิธีกรรมตามปฏิทิน หรือตามโอกาส เช่น พิธีกรรมตามปฏิทินศาสนา สงกรานต์ เข้าพรรษา ออกพรรษา เป็นต้น ซึ่งกำหนดเวลาแน่นอน

๑ งานยอยศยังฟ้า อวยยามรดกโลก

ในวันที่ ๑๓ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๔ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีความโดดเด่นทั้งในด้านประวัติศาสตร์และ วัฒนธรรมที่สืบทอดกันมายาวนาน ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน จึงได้รับการประกาศจากประชาคมโลก โดยองค์การยูเนสโก ให้สถาปนาเมืองแห่งประวัติศาสตร์นี้ ให้เป็นเมือง “มรดกโลก” ทางด้านวัฒนธรรม

๒ งานลอยกระทง

ในอดีตสมัยกรุงศรีอยุธยา ปรากฏหลักฐานในจดหมายเหตุว่ามี “พระราชพิธีชักโคม ลอยพระประทับ” ซึ่งได้วางเว้นไปในคราวเสียกรุง เหลือแต่เพียงประเพณีของราษฎร ซึ่งในปัจจุบันได้มีการรื้อฟื้น และจำลองพระราชพิธีดังกล่าว เพื่อให้ประชาชนและนักท่องเที่ยวได้สัมผัสกับบรรยากาศของราชสำนัก

๓ งานสงกรานต์กรุงเก่า

ทำบุญตักบาตรหน้าวิหารพระมงคล บพิตร ปล่อยนก ปล่อยปลา รดน้ำขอพรผู้สูงอายุ ชมขบวนแห่ประเพณีสงกรานต์กรุงเก่า เล่นน้ำสงกรานต์กับช้าง ชมประเพณีแห่หงส์ ธงตะขาบ การแต่งกายแบบมอญ ร่วมทำบุญ ตักบาตรแบบมอญ สรงน้ำพระจากราง ไม้ไผ่ ที่วัดทองบ่อ

๔ ประเพณีแห่เทียนเข้าพรรษา

ก่อนวันเข้าพรรษา ๑ วัน ในช่วงเดือนกรกฎาคมของทุกปี ขอเชิญชมขบวนแห่เทียนพรรษาทั้งทางบกและทางน้ำ เพื่อนำเทียนไปถวายตามวัดต่างๆ โดยจัดงานขึ้นที่บริเวณหน้าพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติและร่วมทำบุญกุศลที่วัดต่างๆในจังหวัดพระนครศรีอยุธยา

๕ วันนายขนมต้ม

จังหวัดพระนครศรีอยุธยา ได้จัดงาน “วันนายขนมต้ม” เพื่อเป็นการรักษาและ อนุรักษ์ ศิลปะการต่อสู้ป้องกันตัวแบบไทยให้คงอยู่คู่ประเทศไทยและเผยแพร่ไป สู่นานาชาติ ภายในงานยังมีการจัดการแข่งขันมหรหกรรมศิลปะการต่อสู้แบบมวยไทย

๖ วันยุทธหัตถี

“วันยุทธหัตถี และเทิดพระเกียรติสมเด็จพระนเรศวรมหาราช”
ขึ้น ณ บริเวณพระบรมราชานุสาวรีย์สมเด็จพระนเรศวรมหาราช (ทุ่งภูเขาทอง)
เพื่อรำลึกถึงพระมหากรุณาธิคุณของพระองค์ด้วยพระปรีชาสามารถในการทำสงครามยุทธหัตถี
จนได้รับชัยชนะทำให้กรุงศรีอยุธยาหลุดพ้นจากการเป็นเมืองประเทศราช

ประเพณีเหล่านี้ส่วนใหญ่ไม่ได้แตกต่างจากประเพณีในประเทศไทยนัก เพราะสัมพันธ์กับ
พุทธศาสนาแต่ลักษณะพิเศษที่เชื่อมโยงกับภูมิศาสตร์การเดินทางทางน้ำ การจัดประเพณีจึงมักจะจัด
ทางน้ำ บางประเพณีและกิจกรรมบางประเภทที่มีลักษณะเฉพาะ เช่น วันนายขนมต้ม ยุทธหัตถี
 เป็นต้น

ประเพณีบางประเภทเช่น นายขนมต้มและยุทธหัตถีสะท้อนอัตลักษณ์และสะท้อนความ
ความสำนึกเป็นชาวอยุธยา อย่างไรก็ดี ทุกประเพณีเป็นประเพณีประติมากรรมที่ตอบสนองการท่องเที่ยว
ในปัจจุบัน

๔.๓ อัตลักษณ์นามธรรม

อัตลักษณ์นามธรรมชาวอยุธยา คือ ภาษาและการดำเนินชีวิต วิถีคิด ความรู้สึก การ
ปฏิสัมพันธ์กับคนภายนอกและการรับรู้จากการเรียนรู้อันเกิดจากการปฏิสัมพันธ์กับวัตถุอัตลักษณ์ อัต
ลักษณ์ภายในกระบวนการเรียนรู้ กระบวนการจัดความสัมพันธ์ระหว่างตนเองกับสิ่งภายนอกและ
สำนึกตนว่าเป็นผู้ใด เกี่ยวข้องกับผู้อื่นอย่างไร

กระบวนการเกิดขึ้นของอัตลักษณ์ภายในแยกไม่ออกกับวัตถุอัตลักษณ์ กระบวนการขัด
เกลาจากวัตถุอัตลักษณ์ภายนอก เช่น พระราชวังโบราณ เจดีย์สถาน คูเมืองอยุธยา ซึ่งมี
ลักษณะเฉพาะของชาวอยุธยา สิ่งเหล่านี้เป็นสิ่งที่หล่อหลอมความเป็นลักษณะร่วมของชาวอยุธยาและ
ความเป็นตัวตนชาวอยุธยา เมื่อชาวอยุธยาเห็นวัตถุอัตลักษณ์จะรับรู้ว่าเป็นชาวอยุธยาและ
รับรู้ว่าจะคิดเห็นว่าเป็นชาวอยุธยา และคาดหวังว่าสังคมเห็นว่าตัวเองเป็นชาวอยุธยา อีกทั้งนำคติที่
คาดหวังว่าสังคมคิดจะนำมาปรับสำนึกและความเป็นตัวตนเพื่อปฏิสัมพันธ์กับผู้อื่นในฐานะความเป็นชาว
อยุธยา ความเป็นชาวอยุธยาถูกสำนึกตัวตนในฐานะ “คนกรุงเก่า” ความสำนึกของการสูญเสียกรุงฯ จึง
เป็นผู้ “รักแผ่นดิน” เป็นต้น

กระบวนการขัดเกลาเกิดขึ้นในชีวิตประจำวัน เกิดขึ้นจากการเรียนรู้ประวัติศาสตร์ทั้งใน
ระบบและนอกระบบ

การแสดงออกของอัตลักษณ์นามธรรม เมื่ออัตลักษณ์นามธรรมดังกล่าวฝังในตัวบุคคล
ในกลุ่มจะแสดงออกทางการคิด ความรู้สึกและการกระทำ กล่าวอีกนัยหนึ่งแสดงออกทางประเพณี
เทศกาล ศิลปกรรมต่างๆ กล่าวอีกนัยหนึ่ง วัตถุอัตลักษณ์เป็นตัวสะท้อนอัตลักษณ์นามธรรม ซึ่ง
แยกกันไม่ออกนั่นเอง

๔.๔ การรักษาและดำรงอัตลักษณ์

การดำรงอัตลักษณ์ชาวอยุธยาที่มีพัฒนาและความคลี่คลายในประวัติศาสตร์จนถึงปัจจุบันตามอิทธิพลภายนอกตามยุคสมัย รายละเอียดดังนี้

๔.๔.๑ พัฒนาการของการดำรงอัตลักษณ์

ตามที่วิจัยได้ตัวอย่างอัตลักษณ์ชาวอยุธยา ๓ ประการที่เด่นๆ เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งหมดคือ ๑) สถาปัตยกรรมทางศาสนา ๒) สถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และสถานที่เป็นหลัก ทั้งสองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อยุธยาได้รับการยกเป็นมรดกโลก หากไม่มีสองอัตลักษณ์ดังกล่าว อยุธยาจะไม่สามารถเป็นมรดกโลกได้ และ ๓) ประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีประดิษฐ์ในปัจจุบัน

พัฒนาการของอัตลักษณ์จึงเน้นการอธิบายอัตลักษณ์ของประการข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ยกย่องเป็นมรดกโลก

การดำรงอัตลักษณ์ดังกล่าวมีพัฒนาการเริ่มจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยาสภาพบ้านเมืองในขณะนั้นคือ

“วัดวาอารามก็ร้างไปหมดเพราะพวกพระสงฆ์ได้หนีทิ้งวัดไปสิ้น ผ้าเหลืองเดี๋ยวนี้ไม่มีใครนับถือเหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครขึ้นครองผ้าเหลืองในเวลานี้ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง แต่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จยกทัพไปแห่งใดก็เป็นเช่นนี้ทั่วไป... การที่วัดวาอารามร้างว่างเปล่า และพระพุทธรูปถูกทำลายลงเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เราหวังดีสำหรับศาสนาของเราในภายภาคหน้า...”^{๓๕} สภาพการณ์เช่นนี้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูแต่กระทำไม่ได้ตลอดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในสมัยพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธรูปศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

การดำรงอัตลักษณ์ของอยุธยา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นยุค มีเนื้อหาสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

ก. ในยุคอดีต

๑ ยุคธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ ๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ในกรอบในสมัยนั้นคือการปฏิสังขรณ์ให้เหมือนดังเดิม อิฐหรือสิ่งของบางก่อสร้างส่วนหนึ่งได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสร้างบางกอก การดำรงอัตลักษณ์โดยปฏิสังขรณ์ในระยะแรก เน้นศาสนสถานเป็นหลัก ได้แก่วัด เพราะเชื่อว่าได้ทำกุศลยิ่งใหญ่ สมัยนี้มีกฎหมายตราสามดวงลงโทษผู้ขโมยหรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่ามิ่นนโยบายครั้งแรกในการอนุรักษ์ เป้าหมายคือ “รักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เอาไว้” แนวคิดคือซ่อมให้เหมือนเดิมด้วยวิธีการแบบช่าง ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีคือ พระมหากษัตริย์

๒ ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งได้ศึกษาและเดินทางดูงานต่างประเทศ และดูงานการอนุรักษ์มรดกในประเทศเยอรมัน พระองค์จึงมีแนวคิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การอนุรักษ์ของพระองค์จึงเป็นการอนุรักษ์แบบแนวคิดตะวันตกที่เน้น “สถานที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็น “โบราณสถานของชาติ” แนวคิดการ

^{๓๕} ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๒๓, จดหมายเหตุ คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๑) หน้า ๙๕-๙๖.

ซ่อมจึงเป็นแนวคิดที่ใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะทาง ผู้รับผิดชอบคือ พระมหากษัตริย์

๓ หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์เป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่เช่นเดียวกับสมัย รัชกาล แต่ผู้รับผิดชอบงาน “หัวเมืองมณฑล” อยู่อยุธยาเป็นหัวเมืองของมณฑลภาคกลาง ผู้รับผิดชอบ คือเจ้าเมือง สมัยนี้การอนุรักษ์มีเป้าหมายชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอารยะประเทศ อัตลักษณ์ในสมัยนี้ เป็นการต่อรองกับประเทศตะวันตก เพื่อให้ประเทศอยู่รอด

๔ สมัยปรีดี พนมยงค์ การอนุรักษ์ในสมัยนี้เกิดพร้อมกับการเติบโตของเมือง การวางผัง เมือง ให้ชุมชนเข้ามาอยู่ในเขตราชฐาน มีการปฏิรูปที่ดิน สถานศึกษาและสถานที่ราชการได้ผุดขึ้น จำนวนมาก ได้มีการนำโรงงานมาตั้งในเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกระทรวงการคลัง (ปรีดี เป็นรัฐมนตรี คลัง) ที่ดินถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ

๕ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการรื้อฟื้นประเพณี การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดิน บอกความเป็นอารยะ ย้ายโรงกลั่นสุระออกจากเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือ กรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่ได้รับยกฐานะขึ้นในสมัยนี้มีหน้าที่ รับผิดชอบโดยตรง

ข. ในปัจจุบัน

ปัจจุบันแนวคิดการดำรงอัตลักษณ์โดยเฉพาะสถาปัตยกรรม คือ การอนุรักษ์มรดก แผ่นดินและมรดกโลก ซึ่งรายละเอียดจะอธิบายในหัวข้อถัดไป (๔.๔)

๔.๔.๒ บุคคลและหน่วยงานที่รักษาอัตลักษณ์

บุคคลที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์ หน่วยงานหลัก

อัตลักษณ์	หน่วยงานที่เกี่ยวข้อง	แนวทางการอนุรักษ์
๑ โบราณสถาน (ทั้งทางศาสนาและไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา)	หน่วยงานภาครัฐ ๑ กรมศิลปากร ๒ ผู้ว่าราชการจังหวัด ๓ สถานศึกษา เช่น สถาบันอยุธยาศึกษา มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนครศรีอยุธยา ๔ เทศบาล ๕ องค์การบริหารส่วนจังหวัด กึ่งราชการ พิพิธภัณฑ์	-มีระเบียบราชการ มีบทปฏิบัติและลง การลงโทษ ประสานงานผู้เชี่ยวชาญต่างประเทศใน การปฏิบัติ รักษาอนุรักษ์ -แผนพัฒนาจังหวัด -วารสารเผยแพร่ จัดประชุมสัมมนาทาง วิชาการ มีหลักสูตรเกี่ยวกับอยุธยา แผนพัฒนา แผนพัฒนา เก็บรักษาโบราณวัตถุ ซึ่งครั้งแรกได้รับ การสนับสนุนจากต่างประเทศทั้งทาง วิชาการ คนและทุน เช่น ญี่ปุ่น

	หน่วยงานภายนอก Unesco มรดกโลก หน่วยงานที่มีใช้ราชการ นักวิชาการอิสระ สื่อสารมวลชน	ทุนและนโยบายการอนุรักษ์ เผยแผ่เน้นให้เห็นความสำคัญของมรดกทางวัฒนธรรมและแสดงความเห็นชี้แนะ วิจัย
๒ ประเพณี	หน่วยงานภาครัฐ ๑ ผู้ว่าราชการจังหวัด ๒ อบจ. ๓ เทศบาล ๔ ท้องเที่ยวจังหวัด ๕ อบต. ภาคเอกชน สื่อสารมวลชน ห้างร้าน บริษัทและภาคบริการ ท้องเที่ยว ๖ ชุมชน	-แผนพัฒนา เป็นเจ้าภาพประสานหน่วยงานอื่น เพราะมีอำนาจในการกำหนดนโยบาย -หน่วยงานที่ ๒,๓,๔,๕ นอกจากมีในแผนแล้ว เป็นหน่วยงานภาคปฏิบัติดำเนินการร่วมกับภาคเอกชน ภาคเอกชน ระดมทุน กลุ่มที่ใกล้ชิดกับหน่วยอบต.เทศบาล เป็นต้น มีส่วนร่วมหรือตัวแสดงในกิจกรรม

สรุปสาระสำคัญของบุคคล หน่วยงานที่มีหน้าที่ดำรงอัตลักษณ์ ดังนี้

- ๑) หน่วยงานภาครัฐ หน่วยงานท้องถิ่น ได้แก่ กรมศิลปากร ผู้ว่าราชการจังหวัด องค์การบริหารส่วนจังหวัด องค์การบริหารส่วนตำบล มหาวิทยาลัย ภารกิจ คือ ออกนโยบาย สิ่งเสริม สนับสนุนกิจกรรม ทำนุบำรุงวัดอุทยานที่มีอยู่แล้ว สร้างอัตลักษณ์ขึ้นมาใหม่
- ๒) หน่วยงานอิสระ หน่วยงานภายนอกประเทศ เช่น สื่อสารมวลชน องค์การยูเนสโก มีภารกิจ ประชาสัมพันธ์ ให้ทุนและสนับสนุนกิจกรรมในข้อที่ ๑)
- ๓) วัด/พระสงฆ์ เป็นแหล่งรวบรวมวัดพุทธธรรม รักษาอัตลักษณ์วัดพุทธธรรมคือเจดีย์ วิหาร และศิลปกรรมรูปแบบอื่นๆที่อยู่ในวัดให้ยั่งยืน พระสงฆ์เป็นผู้สืบทอดอัตลักษณ์นามธรรม คือ ผู้นำและผู้เผยแผ่อัตลักษณ์ทางนามธรรมชี้ให้ชาวบ้านเห็นความศักดิ์สิทธิ์ของเจดีย์ พระพุทธรูป เป็นต้นและชาวบ้านทำกิจกรรมด้านประเพณีทางพระพุทธศาสนาในโอกาสต่างๆ
- ๔) ชาวบ้านคือผู้ซึมซับ ผู้รักษาอัตลักษณ์ผ่านการดำเนินชีวิตประจำวัน ผู้แสดงกิจกรรม และมีส่วนร่วมในกิจกรรมประเพณีข้างต้นของชาวอยุธยา

๔.๕ อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว/กระบวนการเปลี่ยนทุนทางวัฒนธรรมเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยว

กระบวนการเป็นอัตลักษณ์มาเป็นสถานแหล่งท่องเที่ยวมีพัฒนาการค่อยเป็นค่อยไป สรุปสาระสำคัญ ดังนี้

เดิมโบราณสถานที่ถือว่าเป็น “แหล่งศักดิ์สิทธิ์” ที่อนุรักษ์ การอนุรักษ์เช่นนี้ ไม่ได้ให้ความสำคัญด้านเทคนิคในการอนุรักษ์นัก ต่อมาเมื่อได้รับอิทธิพลจากตะวันตก และประเทศไทยแสดงให้เห็นว่ามีรากฐานทางวัฒนธรรม สิ่งที่แสดงได้ชัดเจนคือ “โบราณสถาน” การอนุรักษ์จึงเป็นการสร้างการต่อยอดกับประเทศตะวันตกเป็นหลัก ชัดเจนในสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งทรงได้แนวคิด แนวทาง และวิธีการแบบตะวันตก การอนุรักษ์จึงใช้ศาสตร์และผู้เชี่ยวชาญเป็นหลัก

ผู้ที่มีบทบาทในสมัยนั้นคือเจ้าเมือง ขุนนางเป็นผู้ปฏิบัติตามนโยบาย ต่อมาเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ผู้รับผิดชอบหลักคือกรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด

หลักสงครามโลกครั้งที่สอง มีการก่อสร้างองค์การสหประชาชาติ Unesco รับผิดชอบทางด้านวัฒนธรรมมีแนวทางการอนุรักษ์ว่ามรดกโลกเป็นสมบัติของโลกหรือของมนุษยชาติ ช่วงทศวรรษ ๒๕๑๐S เป็นต้นมา แนวคิดการท่องเที่ยวมีอิทธิพลการอนุรักษ์อย่างมาก โบราณสถานถูกประชาสัมพันธ์และสร้างความหมายตอบสนองการท่องเที่ยว โบราณสถานจึงเป็น “ทุนทางวัฒนธรรม” รองรับการท่องเที่ยว “ทุนทางวัฒนธรรม” จึงแปรสภาพเป็น “ทรัพยากรทางท่องเที่ยว โดยอัตโนมัติ”

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ ๔ และที่ ๕ ระบุยุทธศาสตร์ให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์และวัฒนธรรม กระบวนการเปลี่ยนอัตลักษณ์เป็นแหล่งท่องเที่ยวจึงปรากฏเป็นรูปธรรมมากที่สุด อัตลักษณ์อื่นที่จะตอบสนองการท่องเที่ยวถูกประดิษฐ์ให้มีมากขึ้นและชัดเจนขึ้น เช่น ประเพณี ของที่ระลึก การจัดโซนนิ่งการท่องเที่ยว เป็นต้น

แผนพัฒนาเศรษฐกิจย่อยสู่แผนพัฒนาจังหวัด แผนของหน่วยงานในท้องถิ่น ภาคเอกชนภาคบริหารตอบสนองการท่องเที่ยวอย่างเป็นระบบปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน

๔.๖ อัตลักษณ์ของการท่องเที่ยวในปัจจุบัน

ภายในการกระแสการท่องเที่ยวของสังคมและสังคมไทยในยุคการเดินทางได้สะดวกมากขึ้น ยุคเทคโนโลยีส่งผลต่อการสื่อสารเป็นไปอย่างรวดเร็วของข้อมูลข่าวสาร อุตสาหกรรมพยายามคงอัตลักษณ์เดิมโดยการประดิษฐ์ประเพณีให้สะท้อนความเป็นชาวอยุธยาดั้งเดิม ประเพณีประดิษฐ์ขึ้นใหม่จึงเป็นประเพณีประยุกต์ที่ย่อความเป็นชาวอยุธยาทั้ง ๔๑๔ ปีให้มีชีวิตใหม่ผ่านกิจกรรมสมัยใหม่

๑ ตลาดน้ำอโยธยา

๒ การละเล่น

๓ ภาพนิ่ง

๔ ห้างสรรพสินค้า

๕ ประวัติศาสตร์

ก่อนเข้าสู่ประเด็นทั้ง ๕ ประเด็นข้างต้น ผู้วิจัยปูพื้นฐานสภาพการท่องเที่ยวของอยุธยาในปัจจุบันเป็นการอธิบายแต่ละหัวข้อต่อไป

๑. สภาพการท่องเที่ยวในปัจจุบันของอยุธยา

เมื่อประเทศไทยเข้าสู่โลกาภิวัตน์โดยมีเศรษฐกิจเป็นการของการเปลี่ยนแปลงประเทศไปสู่การเป็นโลกาภิวัตน์และเป็นการฐานการพัฒนาด้านอื่นๆทุกด้าน

การท่องเที่ยวเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาเศรษฐกิจซึ่งวางฐานอยู่บนทรัพยากรการท่องเที่ยวที่เหมาะสมและตอบสนองการท่องเที่ยวนั้น

ทรัพยากรท่องเที่ยวที่สำคัญของอยุธยา ตามหัวข้อข้างต้น คือ ประวัติศาสตร์อยุธยา ประวัติศาสตร์ของอยุธยาปรากฏในเอกสารตำราเรียนในโรงเรียนทั่วประเทศตั้งแต่ระดับประถมถึงอุดมศึกษา วัตถุประสงค์ของตำราเรียนเพื่อเหตุผลทางวิชาการและเหตุผลทางการเมืองเป็นหลัก มิได้เพื่อการท่องเที่ยวหรือด้านเศรษฐกิจ การท่องเที่ยวไม่ได้เกิดขึ้นจากการศึกษาในหลักสูตรโดยตรง แต่มาจากวัตถุโบราณสถานหรือทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ดำรงอยู่นั้น แต่หากมีเพียงทรัพยากรการท่องเที่ยวก็ยังไม่พอเพียงต่อการดึงดูดนักท่องเที่ยวมาเที่ยวอยุธยา เรื่องเล่าทางประวัติศาสตร์จึงเป็น การสร้างสิ่งที่ทรัพยากรการท่องเที่ยวมีชีวิตสัมพันธ์กับผู้มาเที่ยวในแง่อัตลักษณ์ชาติพันธุ์ความเป็นไทย และตอบสนองการท่องเที่ยวชาวต่างชาติที่ศึกษาประวัติศาสตร์ของไทย

ลัทธิโบราณสถานโบราณวัตถุอันเป็นทรัพยากรการท่องเที่ยวที่ไม่มีความสัมพันธ์กับวิถีชีวิตคนในปัจจุบัน การท่องเที่ยวอยุธยาได้สร้างและจัดระบบทรัพยากรทั้งที่เป็นธรรมชาติและ การสร้างขึ้นมาอย่างหลากหลายบนพื้นฐานที่มาทางประวัติศาสตร์เชื่อมกันอย่างสิ่งที่มีความทันสมัย ให้กลมกลืนและเป็นระบบตอบสนองชีวิตคนสมัยใหม่ที่ต้องการความบันเทิงทั้งด้านประวัติศาสตร์ การดูและความสะดวกสบาย การละเล่นจำลองสิ่งที่เกิดขึ้นในอดีตหลายประการได้เกิดขึ้น ไม่ว่าจะเป็น การแสดงละครเลี่ยมวิถีชีวิตในอดีตโดยมีพระมหากษัตริย์เป็นศูนย์กลางและการเล่าเรื่อง การฉายภาพนิ่งของประวัติศาสตร์ในพิพิธภัณฑ์ การสร้างตลาดน้ำอโยธยาซึ่งเป็นวิถีชีวิตสมัยใหม่คือการ บริโภคสินค้าบนเรื่องเล่าและบรรยากาศแบบเก่าคือการออกแบบสถานที่ บริเวณที่ขายสินค้า และ ห้างสรรพสินค้าซึ่งเป็นลักษณะการค้าสมัยใหม่ถูกจำลองและนำเสนอประวัติศาสตร์ความเป็นอยุธยา เพื่อตอบสนองนักท่องเที่ยวที่ต้องการความสะดวกสบาย

จากสถิติของสำนักงานสถิติจังหวัดอยุธยา ประชาชนส่วนใหญ่ในจังหวัด พระนครศรีอยุธยา ๘๐๘,๓๖๐ ในเมือง ๑๔๑,๐๑๐ ชาย ๖๗,๕๒๒ หญิง ๗๓,๔๘๘ ประกอบอาชีพ เกษตรกรรม และอุตสาหกรรม สภาพทางเศรษฐกิจ จากรายงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ในปี พ.ศ. ๒๕๕๗ จังหวัดพระนครศรีอยุธยา มีมูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัด(GPP) ตาม ราคาประจำปี ๓๖๕,๙๖๖ ล้านบาท มูลค่าผลิตภัณฑ์จังหวัดต่อหัว (Per capita GPP) ๔๒๐,๙๖๓ บาท จัดเป็นอันดับที่ ๔ ของประเทศ และเป็นอันดับที่ ๑ ของภาคกลาง ๘๐๘,๓๖๐ ในเมือง ๑๔๑,๐๑๐ ชาย ๖๗,๕๒๒ หญิง ๗๓,๔๘๘ คน

เปรียบเทียบนักท่องเที่ยวและรายได้ ๕ อันดับแรกของประเทศ ดังนี้

ลำดับ	จังหวัด	จำนวนนักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	นักท่องเที่ยว	รายได้/ล้านบาท
๑	ชลบุรี	๘๕,๗๗๔	๒๐,๐๐๕,๘๒๘	๓,๔๗๘,๖๒๐	๒๗๖,๑๐๕.๘๖
๒	ตราด	๒๐,๗๓๒	๓,๕๔๑,๑๐๘	๑๘๗,๐๒๐	๒๘,๘๙๐.๑๐
๓	กาญจนบุรี	๑๔,๖๘๕	๒,๙๔๑,๕๙๖	๔,๖๓๒,๖๘๒	๑๘,๙๔๕.๑๑
๔	ระยอง	๑๓,๖๓๖	๔๑๗,๑๘๘	๒,๔๗๙,๕๒๒	๒๘,๓๗๙.๖๖
๕	ประจวบ	๘,๙๖๙	๓,๐๔๕,๒๒๙	๑,๗๙๐,๑๔๒	๒๘,๓๗๙.๖๖
๖	อยุธยา	๕,๐๑๕	๑,๕๔๘,๖๐๘	๕,๔๔๕,๙๓๐	๑๔,๔๘๕.๑๗

ในจังหวัดอยุธยา ผู้เฉลี่ยพัก ๒.๖๘ วัน เฉลี่ยใช้ตังค์ ๑,๕๐๙.๕๐ ไทย ๑,๓๖๐.๙๑ ต่างชาติ ๑,๙๒๔.๗๙ บาท

ผลิตภัณฑ์มวลรวมจังหวัดพระนครศรีอยุธยา แบบ Top Down ปี ๒๕๕๖ จำนวนเงิน ๓๗๖,๘๑๗ ล้านบาท รายได้เฉลี่ยต่อหัวต่อปี ๒๕๕๖ จำนวนเงิน ๔๒๒,๔๒๑ บาทเป็นลำดับที่ ๔ ของประเทศ และเป็นลำดับที่ ๒ ของจังหวัดภาคกลาง ต่อจากกรุงเทพมหานคร นิคมอุตสาหกรรมบางปะอิน นิคมอุตสาหกรรมบ้านหว้า (ไฮเทค) และนิคมอุตสาหกรรมสหรัตนนคร และมีเขตประกอบการอุตสาหกรรม ๒ แห่ง ได้แก่ เขตประกอบการอุตสาหกรรม จำนวน ๑๒๑ โรงงาน โรงแรม ภัตตาคาร ๑๑๗ แห่ง

จากข้อมูลข้างต้นอยุธยาเป็นเมืองเกษตรกรรม อุตสาหกรรมและเมืองท่องเที่ยว ทั้ง ๓ ประการเป็นไปเพื่อตอบสนองด้านเศรษฐกิจหรือการสร้างรายได้เป็นหลักเช่นเดียวกับ ๕ จังหวัดที่เหลือ อยุธยามีแหล่งที่พักน้อยที่สุด ขณะที่ผู้มียืนมากที่สุด (ผู้มาเยือน หมายถึง ผู้มาพักโดยไม่ค้างคืน) แสดงถึง ประการแรก อยุธยามีทำเลที่ตั้งเหมาะสมใกล้ตัวกรุงเทพและจังหวัดอื่นๆ การคมนาคมเป็นไปอย่างสะดวก นักท่องเที่ยวมาเที่ยวและพักที่อื่นได้ ประการที่สอง อยุธยามีตัวเมือง อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาจึงไม่ใช่วิถีชีวิตแบบดั้งเดิม ชาวอยุธยาเป็นคนเมืองและมีวิถีชีวิตในสังคมสมัยใหม่ สิ่งที่แสดงอัตลักษณ์ก็คือ สิ่งที่วัฒนธรรมแสดงวิถีชีวิตของคนในอดีตได้แก่ โบราณสถาน โบราณวัตถุ สถาปัตยกรรม ส่วนที่เป็นวิถีชีวิตจึง “ถูกสร้าง” และจำลองวิถีชีวิตในอดีต การละเล่นจึงเกิดขึ้น ส่วนการจัดภูมิทัศน์และการจัดการสภาพแวดล้อมจึงเป็น “สิ่งใหม่” ที่เป็นศิลปะประเภทหนึ่ง เป็นศิลปะของผสมระหว่างรูปแบบเก่าแต่เนื้อหาใหม่นั้นเอง จึงถือเป็นการตอบสนองนักท่องเที่ยวหลากหลาย ทั้งนักท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ นักท่องเที่ยวเชิงแสวงบุญและนักท่องเที่ยวแบบบันเทิง ตามกลุ่มของนักท่องเที่ยว เพราะการท่องเที่ยวมักจะเป็นการผสมผสานความหลากหลาย สถานที่ท่องเที่ยวมีความหลากหลายในตัวมันเอง และอาจจะหลากหลายในสถานที่ท่องเที่ยว หมายถึง นักท่องเที่ยวมักจะเที่ยวครั้งหนึ่งๆ (trip) จะเที่ยวหลายแห่ง น้อยคนของนักท่องเที่ยวที่จะเที่ยวเลือกเพียงแห่งเดียว มีจุดหมายปลายทางเดียว แต่จะเที่ยวหลายสถานที่และหลายสถานที่นั้นมีความหลากหลาย หรือท่องเที่ยวเพียงที่เดียวแต่ในทีนั้นมีหลากหลายในตัวมันเอง เช่น อยุธยามีความโดดเด่นในแง่ภูมิศาสตร์สถาปัตย์อันเป็นมรดกโลก ขณะเดียวกันสิ่งที่จะถูกสร้างตอบสนองนักท่องเที่ยวที่

จะเสพมีหลายประเภท เช่น การจ่ายตลาด การบันเทิง การแสวงบุญ เป็นต้น ซึ่งรสนิยมของบริโภคสะท้อนพัฒนาการของการเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของอยุธยาได้อย่างดี

๔.๗ องค์ความรู้การนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวของชาวอยุธยา

สิ่งที่ได้จากประเด็นการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวของชาวอยุธยา คือ

๑ อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาเป็นอัตลักษณ์ตัวแทนของชาติ ขณะเดียวกันเป็นอัตลักษณ์เฉพาะของชาวอยุธยาที่มีลักษณะจำเพาะโดยเฉพาะผ่านประวัติศาสตร์การทำสงครามกับประเทศเพื่อนบ้าน ประวัติศาสตร์การทำสงครามเพื่อแสดงอัตลักษณ์ความยิ่งใหญ่ของชาติอีกด้านหนึ่ง ผลจากการเสียกรุงถูกทำให้เกิดความทรงจำของชาวอยุธยา คือ อดีตยังเป็นปัจจุบันอยู่นั่นเอง

๒ อัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่มีความเจริญรุ่งเรืองในด้านเศรษฐกิจ (ค้าขายกับต่างชาติโดยเฉพาะกับชาวตะวันตก) วัตถุอัตลักษณ์ที่ยังคงปรากฏ คือ การขุดคลองเพื่อค้าขาย การเชื่อมสัมพันธ์กับนานาประเทศทั้งชาติตะวันตกและชาวเอเชีย วัตถุอัตลักษณ์ที่ยังคงอยู่ คือ หมู่บ้านหรือชุมชนของชาติเหล่านั้น ศิลปกรรมของศาสนาคริสต์และอิสลาม อยุธยาจึงมีความหลากหลายของชาติพันธุ์

๓ อัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาผ่านความเจริญรุ่งเรืองทางด้านพุทธศาสนา ปรากฏสิ่งก่อสร้างและศิลปกรรมในปัจจุบัน

๔ อัตลักษณ์วิถีชีวิตร่วมของชาวอยุธยา ผ่านกิจกรรมประเพณี การละเล่น

สิ่งที่ยังคงดำรงอยู่คือวัตถุอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งสามประการข้างต้น เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่แสดงประวัติศาสตร์ความเป็นมาของชาติ มรดกทางวัฒนธรรมนี้มีพัฒนาการสำคัญทางประวัติศาสตร์ คือ ในอดีต อัตลักษณ์แสดงความเป็นชาติข้อที่ ๑) แสดงความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันของคนในชาติ ใช้เป็นสัญญาณร่วม การปลุกจิตสำนึกของความเป็นชาติ ซึ่งมีความหมายกว้างกว่าความเป็นชาอยุธยา อัตลักษณ์ข้อที่ ๒) และข้อที่ ๓) ใช้เป็นมรดกทางวัฒนธรรมที่ชาวยุฬารักษาและหวงแหน โดยเฉพาะข้อที่ ๓ ยังมีแสดงความรู้สึกดีลึกลับเป็นที่ยึดเหนี่ยวของชาวอยุธยา ในปัจจุบัน อัตลักษณ์ทั้ง ๓ ประการ ยังคงเป็นมรดกทางวัฒนธรรมอยู่และเพิ่มหน้าที่หนึ่งประการตามความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจและสังคมในยุคโลกาภิวัตน์คือเป็นแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม

ภายใต้กรอบการท่องเที่ยวในยุคเศรษฐกิจยุคใหม่ อัตลักษณ์ที่โดดเด่นดึงดูดการท่องเที่ยวคือ อัตลักษณ์ข้อที่ ๓ มีความสำคัญในฐานะเป็นมรดกของชาติแล้ว ยังถูกนำมาใช้และนำเสนอมิติใหม่ด้านรายได้คือการท่องเที่ยว อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมได้นำไปประยุกต์กลมกลืนกับวิถีชีวิตแบบใหม่ เช่น ศิลปกรรมถูกประดับตกแต่งให้กลมกลืนกับห้างสรรพสินค้า ความสำนึกความเป็นชาวยุฬานอกจากเป็นสิ่งภายในตามข้อ ๑ ซึ่งอยู่ภายในแล้ว ยังถูกดึงออกมาข้างนอกเป็นวัตถุให้คนเดียวกันนั้นเสพได้ด้วย

บทที่ ๕

สรุป อภิปรายและเสนอแนะ

วัตถุประสงค์การวิจัยนี้ คือ ๑ เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ ๒ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย ผลของการศึกษาปรากฏตามลำดับ ดังนี้

๕.๑ สรุปและอภิปรายผล

ผลของการศึกษาตอบวัตถุประสงค์ ๒ ข้อข้างต้น ดังนี้

๑ การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และการสืบสานอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาปรากฏอยู่ใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ ประการแรก ปรากฏในวิถีคิด และพฤติกรรมการแสดงออกของชาวอยุธยาผ่านกิจกรรมอื่นๆที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และแต่ลักษณะที่เป็นรูปธรรมแสดงร่องรอยปรากฏในโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ประการแรก อัตลักษณ์วิถีคิด เป็นสำนึกร่วมการปฏิสัมพันธ์กับพม่าระยะยาวนานก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาแตกต่างจากชาวสุโขทัย ชาวล้านนาและชาวนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน การปฏิสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งอันยาวนานก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเชิงลบก่อให้เกิดการทำลายล้างชีวิตและอารยธรรมของมนุษย์อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมของชะตากรรมชีวิตมนุษย์ทั้งสองฝ่าย ในเชิงบวก ก่อให้เกิดการแข่งขันด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายประชากร

ประชากรชาวอยุธยามีความหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมากสืบเนื่องมาจากอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยพระนารายณ์เชื่อกันว่าชาวอยุธยามีประมาณ ๑,๙๐๐,๐๐๐ คน ชาติพันธุ์หลักคือ ไทยสยาม และมีชาติพันธุ์อื่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น มลายู มอญ เขมร ญวน ลาว ทั้งที่มาเองและโดนกวาดต้อน นอกจากนี้ยังมี จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน กลุ่มหลังมาค้าขายและมาเป็นทหาร ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลงเหลือในปัจจุบันคือ สถาปัตยกรรม กล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยาเป็นสมัยที่รุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจที่สุดในเอเชีย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอยุธยาเมื่อนำกรอบทางชาติพันธุ์ปัจจุบันอธิบายแล้ว ชาวอยุธยาเป็นคนไทย แต่คนไทยอาจจะไม่ใช่ชาวอยุธยา เพราะรัฐชาติในสมัยก่อนประกอบด้วยหลายหัวเมืองไม่ขึ้นต่อกันอย่างที่ได้อธิบายแล้ว ชาวล้านคือชาวล้านนา ชาวนครศรีธรรมราชคือชาวนครศรีธรรมราช ชาวสุโขทัยคือชาวสุโขทัย และชาวอยุธยาก็คือชาวอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไทยได้รวมศูนย์อำนาจในบางกอกจึงเรียกชาวเมืองดังกล่าวทั้งหมดและนอกเหนือจากนี้ว่าชาว

สยาม และย้อนสำนึกในอัตลักษณ์ว่าเราเป็นคนไทยและชาวอยุธยาเป็นคนไทย อยุธยาจึงเป็นเมืองหลวงของไทยในอดีตเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งหมด

อัตลักษณ์ภายในสำนึกของชาวอยุธยาในปัจจุบันเป็นสำนึกร่วม หมายถึง คนไทยมีความสำนึกเดียวกับชาวอยุธยา คือ เสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ความเป็นชาวอยุธยาคือความเจริญรุ่งเรืองและเป็นคู่ต่อสู้กับพม่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออธิบายของความรักชาติหรือความสามัคคีจะใช้พม่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี เพลงชาติไทยก็ใช้เนื้อหาอิงอยู่กับสถานการณ์การเสียกรุงอยุธยา

การเสียกรุงอยุธยาได้ทั้งประวัติศาสตร์และโบราณสถานสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้เป็นมรดกและและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในเวลาต่อมา

ประการที่สอง อัตลักษณ์ที่เป็นวัตถุ ได้แก่ ด้านพุทธศิลป์ แยกออกเป็น ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม

ปฏิกรรมทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดการก่อสร้าง การปั้น ซึ่งเห็นได้สามมิติ เช่น พระพุทธรูป ภาพแกะสลักครึ่งตัวที่ยื่นออกมา เป็นต้น

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป คูเมือง เป็นต้น จิตรกรรม ภาพวาดที่ฝาผนัง

ในงานชิ้นนี้เลือก สิ่งที่โดดเด่นที่สุดของพุทธศิลป์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ สถาปัตยกรรม และอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่โดดเด่นที่สุดคือสถาปัตยกรรมนั่นเอง

สถาปัตยกรรมในยุคร่วมสมัยของชาวอยุธยาขณะที่สร้างขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ความคิด พฤติกรรม บรรทัดฐานของการจัดระเบียบทางสังคมและต่อระบบการเมืองในสมัยนั้นด้วย

งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวทางจักรวาลวิทยา เช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่น เพียงแต่เสนอในรูปลักษณะใหม่ที่ผู้ทำความเข้าใจได้ศึกษาผ่านสายตา สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมจึงเป็นการรับจารีตและเชื่อมต่องานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

งานสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับสมัยสุโขทัย จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยที่ในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญแก่สถูป (จารีตนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาทสมัยพระเจ้าอโศก ในอินเดียต่อเนื่องมาถึงอินเดีย พม่าและไทย) ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับเจดีย์มากกว่าสถูป

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยาสถานที่ถือว่าเป็นเมืองของคนดี และสถานะของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์จึงเป็นทั้งความเป็นเทพ ผู้ทรงธรรม พระอริยะและตัวแทนของสื่อสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลอยู่ในบุคคลเดียวกัน จะเห็นได้ว่าบางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะความเป็นเทพ บางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ บางพระกรณียกิจพระองค์เป็นตัวแทนของโลกธรรมชาติ ทั้งนี้การแสดงในความหมายใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติสามประการจะไม่แสดงลักษณะใดลักษณะโดยเฉพาะแต่มีลักษณะสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันตรงกับความหมายสถาปัตยกรรมจะสื่อ และคติอีกชุดหนึ่งที่เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากคุณสมบัติสามประการก็คือพระราชวินิจฉัยการตัดสินพระทัยส่วนพระองค์

เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่ยึดคติใดๆ สามประการข้างต้น หรืออาจจะปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าวก็ได้ แต่ได้ประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏพระมหากษัตริย์ปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าว

สถาปัตยกรรม (โบสถ์ วิหาร เจดีย์) ที่สำคัญของชาวอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบันที่เป็นตัวแสดงอัตลักษณ์คือสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ในอดีตและแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ชาวอยุธยาได้อ้างอิงถึงควมมีอารยธรรมและเป็นอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ความหมายการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่

๑) วัดพระศรีสรรเพชญ์ ๒) วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้น ๓) วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ โปรดให้สถาปนาขึ้นใน ๔) วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดี ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ๕) วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๖) วัดสุวรรณาาราม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี ๗) ๗ วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้น

วัดในสมัยอยุธยาที่มีสถาปัตยกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ คือ เจดีย์ เป็นวัดประจำรัชกาลและเป็นแม่แบบของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือ คือ วัดภูเขาทอง และวัดมหาธาตุ (ซึ่งชื่อนี้มีทุกสมัย)

๕.๒ การรักษาและดำรงอัตลักษณ์

ตามที่วิจัยได้ตัวอย่างอัตลักษณ์ชาวอยุธยา ๓ ประการที่เด่นๆ เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งหมดคือ ๑) สถาปัตยกรรมทางศาสนา ๒) สถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนาเกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และสถานที่เป็นหลัก ทั้งสองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อยุธยาได้รับการยกเป็นมรดกโลก หากไม่มีสองอัตลักษณ์ดังกล่าว อยุธยาจะไม่สามารถเป็นมรดกโลกได้ และ ๓) ประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีประดิษฐ์ในปัจจุบัน พัฒนาการของอัตลักษณ์จึงเน้นการอธิบายอัตลักษณ์ของประการข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ยกย่องเป็นมรดกโลก

การดำรงอัตลักษณ์ดังกล่าวมีพัฒนาการเริ่มจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นคือ

“วัดวาอารามก็ร้างไปหมดเพราะพวกพระสงฆ์ได้หนีทั้งวัดไปสิ้น ผ้าเหลืองเดี๋ยวนี้ไม่มีใครนับถือเหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครขึ้นครองผ้าเหลืองในเวลานี้ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง แต่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จยกทัพไปแห่งใดก็เป็นเช่นนี้ทั่วไป... การที่วัดวาอารามร้างว่างเปล่า และพระพุทธรูปถูกทำลายลงเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เราหวังดีสำหรับศาสนาของเราในภายภาคหน้า...”^{๓๖} สภาพการณ์เช่นนี้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูแต่กระทำไม่ได้ตลอดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในสมัยพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาลงกรณ์พุทธศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

การดำรงอัตลักษณ์ของอยุธยา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นยุค มีเนื้อหาสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

ก. ในยุคอดีต

๑ ยุคธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ ๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ในกรอบในสมัยนั้นคือการ

^{๓๖} ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๒๓, จดหมายเหตุ คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๑) หน้า ๙๕-๙๖.

ปฏิสังขรณ์ให้เหมือนดังเดิม อิฐหรือสิ่งของบางก่อสร้างส่วนหนึ่งได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสร้างบางกอก การดำรงอัตลักษณ์โดยปฏิสังขรณ์ในระยะแรก เน้นศาสนสถานเป็นหลัก ได้แก่วัด เพราะเชื่อว่าได้ทำกุศลยิ่งใหญ่ สมัยนี้มีกฎหมายตราสามดวงลงโทษผู้ขโมยหรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่ามิชอบนโยบายครั้งแรกในการอนุรักษ์ เป้าหมายคือ “รักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เอาไว้” แนวคิดคือซ่อมให้เหมือนเดิมด้วยวิธีการแบบช่าง ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีคือ พระมหากษัตริย์

๒ ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งได้ศึกษาและเดินทางดูงานต่างประเทศ และดูงานการอนุรักษ์มรดกในประเทศเยอรมัน พระองค์จึงมีแนวคิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การอนุรักษ์ของพระองค์จึงเป็นการอนุรักษ์แบบแนวคิดตะวันตกที่เน้น “สถานที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็น “โบราณสถานของชาติ” แนวคิดการซ่อมจึงเป็นแนวคิดที่ใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะทาง ผู้รับผิดชอบคือ พระมหากษัตริย์

๓ หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์เป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่เช่นเดียวกับสมัยรัชกาล แต่ผู้รับผิดชอบงาน “หัวเมืองมณฑล” อยู่อยุธยาเป็นหัวเมืองของมณฑลภาคกลาง ผู้รับผิดชอบคือเจ้าเมือง สมัยนี้การอนุรักษ์มีเป้าหมายชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอารยะประเทศ อัตลักษณ์ในสมัยนี้เป็นการต่อรองกับประเทศตะวันตก เพื่อให้ประเทศอยู่รอด

๔ สมัยปรีดี พนมยงค์ การอนุรักษ์ในสมัยนี้เกิดพร้อมกับการเติบโตของเมือง การวางผังเมือง ให้ชุมชนเข้ามาอยู่ในเขตราชฐาน มีการปฏิรูปที่ดิน สถานศึกษาและสถานที่ราชการได้ผุดขึ้นจำนวนมาก ได้มีการนำโรงงานมาตั้งในเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกระทรวงการคลัง (ปรีดี เป็นรัฐมนตรีคลัง) ที่ดินถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ

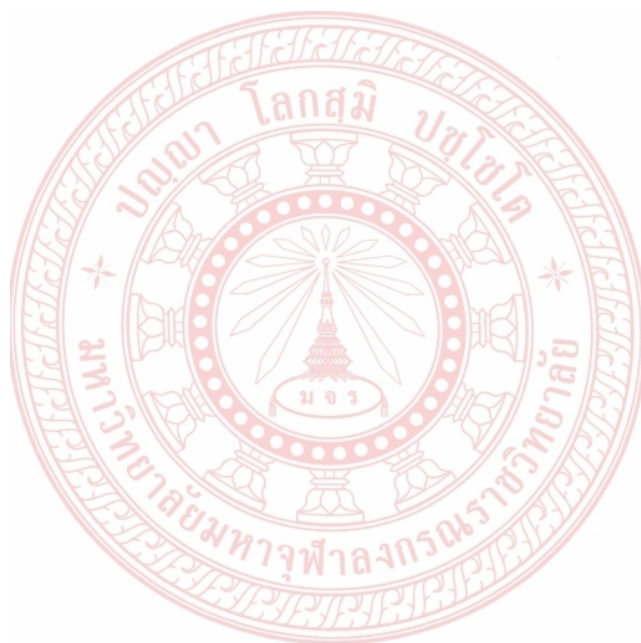
๕ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการรื้อฟื้นประเพณี การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดิน บอกความเป็นอารยะ ย้ายโรงกลั่นสุระออกจากเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่ได้รับยกฐานะขึ้นในสมัยนี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ในปัจจุบันการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มีหน่วยงานราชการ หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา ภาคเอกชนเป็นผู้ดูแล และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องรู้สึกหวงแหนและเห็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพราะเห็นทั้งมูลค่าและคุณค่าขององค์ประกอบทั้งมวลที่รวมเป็นอยุธยาอันเอง

๕.๒ ข้อเสนอแนะ

จากผลของการศึกษาปรากฏว่า ๑) พัฒนาการของการท่องเที่ยวของอยุธยาวางอยู่บนพื้นฐานประวัติศาสตร์ของอยุธยา โดยเฉพาะโบราณสถานและโบราณวัตถุ ซึ่งมีพัฒนาการการให้คุณค่าและมูลค่าแตกต่างกันในแต่ละยุคสมัย ๒) ชาวอยุธยาปัจจุบันเป็นคนในเมืองและมีความหลากหลายชาติพันธุ์ ดูเหมือนว่าการท่องเที่ยวเป็นจุดหลักและชุมชนมีส่วนร่วม เพราะฉะนั้นงานศึกษาต่อไป ควรศึกษาความวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวของอยุธยา โดยศึกษาทำที่ต่อการจัดการท่องเที่ยว ประโยชน์และการเสียประโยชน์ของคุณค่า มูลค่าของ

คนในชุมชน สะท้อนลักษณะของคนในระดับจุลภาคต่อการนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเขามีส่วน

บรรณานุกรม

- กฤษฎา พินศรี และคณะ. โครงการศึกษาศักยภาพแหล่งโบราณสถานวัฒนธรรมล้านช้างใน
อีสานใต้เพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. สกว. กลุ่มงานสารสนเทศและการสื่อสาร,
๒๕๕๐.
- คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ,
พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, ๒๕๕๔.
- ฉัตรเฉลิม งามอาจานศาล. การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด: ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ ในจุลสารอิเล็กทรอนิกส์
โทรนิค การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย. ไม่ปรากฏปีพิมพ์
- ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. วิถีไทย : การท่องเที่ยวทางวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์
พับลิชชิ่ง, ๒๕๔๐.
- ชูเกียรติ นพเกตุ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงราย : คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏ
เชียงราย. ๒๕๔๒.
- เซนต์ วิวัฒน์บรรวงศ์. การส่งเสริมชุมชนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:
วัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.
- ฐานา บุญประวีตร. ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่
เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว
ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)
- ณัฐพงษ์ ถิธดำและสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. โครงการระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน
ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. สกว. ๒๕๔๐.
- พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมามาลา). อรุณนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร). พิมพ์ครั้งที่
๑๐: กรุงเทพฯ, นีลนาราการพิมพ์, ๒๕๓๗.
- มุกิตา ปิ่นสุนทร. การวางแผนเส้นทางจักรยานที่เหมาะสมเพื่อการท่องเที่ยวในเขตกรุง
รัตนโกสินทร์. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๔๒.
- ราชกิจจานุเบกษา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. ๒๕๔๐. (๒๕๔๐) ราชกิจจานุเบกษา
เล่มที่ ๑๑๔ ตอนที่ ๕๕ ก
- วิวัฒน์ชัย บุญภักดี. สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม.
จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๒(๔), ๔๓-๕๕.
- วารสารเมืองโบราณ ปีที่ ๔๐ ฉบับที่ ๔ ตุลาคม - ธันวาคม ๒๕๕๗ สำนักงานคณะกรรมการ
แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (๒๕๔๐) แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๘ พ.ศ. ๒๕๔๐-๒๕๔๔.
- สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนา
พื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๖.
- สุนทร มุขศรี. “ตามรอยปฐพีวิถีโฮมมินท์ในท้องถิ่นอีสาน.” ศิลปวัฒนธรรม, ๒: (๘ มิถุนายน
๒๕๕๓):

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. กรุงเทพฯ: เศรษฐลาดพร้าว. ๒๕๕๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. พுகามเส้นทางสู่ความเป็นมรดกโลก. สำนักงานวิชาการ :
กรุงเทพ, ๒๕๕๖.

สมบัติ ประจักษ์นันต์ และคณะ. แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขต
อีสานใต้ ได้รับทุนสนับสนุนจาก. สกว. ๒๕๕๐.

โสวัตร ฌ กลางและสภารัตน์ บุญรอด. อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งใน
การจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของจังหวัดสระบุรี. สกว. ๒๕๕๑.

จิรนุช โสภา และคณะ. ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย
กรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. คณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. ๒๕๕๔.

ปราณี ทินกร. ความเหลื่อมล้ำของการกระจายรายได้ในช่วงสี่ทศวรรษของการพัฒนาประเทศ:
๒๕๐๔-๒๕๔๔. ใน ห้าทศวรรษภายใต้แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติของ
ไทย (หน้า ๔-๑-๔-๗๐). เอกสารประกอบการสัมมนาทางวิชาการประจำปีคณะ
เศรษฐศาสตร์มหาวิทยาลัย ธรรมศาสตร์ วันที่ ๑๒ มิถุนายน ๒๕๔๕. กรุงเทพฯ : คณะ
เศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

พัทธ์ธีรา รชตะไพโรจน์. การพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ
ตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้,
๒๕๕๓.

พลลลภ กฤตยานวัช. พுகาม: เมืองมรดกโลกทางวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรมอาคาร
บ้านเรือนอันลือชื่อของพม่า. วารสารธนาคารอาคารสงเคราะห์. gbank.co.th, (P. ๘๒-
๒๗). ๒๕๕๒.

เมืองโบราณ พุกาม. <http://aseannotes.blogspot.com/2014/07/2.html>

วิวัฒน์ชัย บุญยศักดิ์. สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อ
สิ่งแวดล้อม. จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๒(๔), ๔๓-๕๕., ๒๕๓๖.

วิภาดา มุกดา และคณะ. การมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศ อำเภออุ้ม
ผาง จังหวัดตาก. ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต ปีงบประมาณ
๒๕๕๖ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๖.

เปรมจิต พรหมสารเมธี. การพัฒนาศักยภาพแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมสำหรับนักท่องเที่ยว
นานาชาติในเขตกรุงเทพมหานครและปริมณฑล. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎี
บัณฑิต บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓..

วันสาด ศรีสุวรรณ. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชน
น้ำตาปี. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

จิราณูช โสภาก และคณะ. ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย
กรณีศึกษา: อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. งานวิจัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๔.

วารัชต์ มัธยมบุรุษ. รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนัก
ระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาบริหาร
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคเหนือตอนบนของ
ประเทศไทยให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. วิทยานิพนธ์ปริญญาดุษฎี
บัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๔.

วีระพล ทองมา. การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืนของชุมชนชาวจีนในพื้นที่ลุ่ม
น้ำแม่จอน อำเภอฝาง จังหวัดเชียงใหม่. งานวิจัยมหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. ภาพรวมการพัฒนาเศรษฐกิจและ
สังคมไทย. กรุงเทพฯ: บพิธการพิมพ์, ๒๕๕๒.

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม
แห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙. กรุงเทพฯ: เศรษฐกิจปริทัศน์, ๒๕๕๕.

สาธิตา แสนคา. แนวทางการพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขต อำเภอเมือง จังหวัด
ร้อยเอ็ด. วิทยานิพนธ์ปริญญาบริหารธุรกิจมหาบัณฑิต สาขาวิชาการจัดการ การท่องเที่ยว
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น, ๒๕๕๕.

อรุณศรี อื้อศรีวงศ์. รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงนิเวศแบบมีส่วนร่วมของชุมชนตำบลห้วยแร่
จังหวัดตราด. วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาการศึกษาเพื่อการพัฒนา
ท้องถิ่น บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยราชภัฏราชชนรินทร์, ๒๕๕๑.

อดิสร คักดีสูง. ประวัติศาสตร์การท่องเที่ยวในประเทศไทย. สงขลา: มหาวิทยาลัยทักษิณ, ๒๕๕๔.

อุทัย ภัทรสุข. การศึกษาอิทธิพลของพระธาตุพนมที่มีต่อความเชื่อและพิธีกรรมของชุมชนลุ่ม
แม่น้ำโขง. บัณฑิตวิทยาลัยมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยอยุธยา, ๒๕๕๔.

Filipova, M. Challenges before the achievement of a sustainable cultural
tourism. *Tourism and hospitality management*, 14(2), 311-322, 2008.

Murphy, P.E. "Tourism and sustainable development" in W.F. Theobald
(Ed., *Global Tourism: The Next Decade*. Oxford: Butterworth-
hwinemann, 1994.

Strauss, A. and Corbin. J. *Basics of quantitative research: Techniques and
Procedures for developing grounded theory*. (2nd ed) Thousand Oaks,
CA: Sage, 1998.

Foucault, Michel. *Power/Knowledge: Selected Interviews and Other
Writings, 1972-1977*. Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books,
1980

Embree. **Thailand: A Loosely Structured Social Systems**. American Anthropology Vo.52: 1952.

Li Yang. **Planning for Ethnic Tourism: Case Studies from Xishuangbanna, Yunnan, China**. Theses of Doctor of Philosophy presented to Waterloo, Ontario, 2007.

Tetsuya Ohno. **.Backpacking as Means of “Seeking the Self”:A Case Study of Japanese Backpackers in Asia**. Backpacking as Means of “Seeking the Self”: A Case Study of Japanese Backpackers in Asia. Ritsumeikan University, Kyoto, 2010.

Senesathith Simonekeo and Pham Hong Long. **The New Emergence of Tourism in Lao PDR for the Two Decades 1990-2010**. Rikkyo University, Tokyo, 2010.

Pham Hong Long. **Resident’s Perception of Tourism Impacts and Their Support for Tourism Development: The Case of Cucphuong National Park, Ninh Binh, Vietnam**. Rikkyo University, Tokyo, 2011.

ภาคผนวก

ภาคผนวก ก

บทความวิจัย

อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมแหล่ง
มรดกโลกเมืองอยุธยา ประเทศไทย

Identity and Tourism : The Study of Applying Identity
for Cultural Tourism of Ayutthaya, Thailand

ดร.บุรกรณ์ บริบูรณ์ ผศ.ดร.ณกมล ปุณฺชเขตต์ทิกุล

รศ.ดร.ณัฐทิศา โรจนประศาสน์

Dr. Boorakorn Boriboon Assist.Dr. Nakamon Punchakhetthikul

Assoct.Dr. Natthita Rojchanaprasart

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

Mahachulalongkornrajavidyalaya University

บทคัดย่อ

วัตถุประสงค์ของการศึกษาคือ ๑) เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ ๒) เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

ผลการศึกษาพบว่าอัตลักษณ์ของความเป็นชาวอยุธยามีหลากหลาย แต่สาระสำคัญคือของอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ ๑) อัตลักษณ์ความรู้สึกรักความเป็นชาวอยุธยาที่มีความเกี่ยวข้องกับประวัติศาสตร์ที่เคยเป็นเมืองหลวงของไทยที่มีความอุดมสมบูรณ์และเกี่ยวข้องกับการเสียเมืองให้แก่พม่า ความเป็นชาวอยุธยาจึงสัมพันธ์กับความเจริญและการสูญเสีย ๒) อัตลักษณ์ที่เป็นร่องรอยทางประวัติศาสตร์ที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองและความสูญเสียนั้นคือ ศิลปกรรม ได้แก่ สถาปัตยกรรม ประติมากรรมและศิลปกรรมที่ทิ้งร่องรอยในอดีตไว้ในความทรงจำ

ทั้งสองอัตลักษณ์ชาวอยุธยาพยายามอนุรักษ์ไว้โดยการร่วมมือของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภายในและภายนอกประเทศ การอนุรักษ์อัตลักษณ์อันแรกที่เกี่ยวข้องกับคนจะผ่านการละเล่นกิจกรรมการแสดงในเรื่องในประเพณีที่คนในชุมชนร่วมกันสืบสาน การอนุรักษ์อัตลักษณ์ประการหลัง

ผ่านหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจและภาคเอกชน ระยะแรกเพื่ออนุรักษ์ให้คงความศักดิ์สิทธิ์ ต่อมา เพื่อแสดงคุณค่าความเป็นอารยะและปัจจุบันเพื่อการท่องเที่ยวตามลำดับ

คำสำคัญ: ท่องเที่ยว, อัตลักษณ์, อยู่ธยา

ABSTRACT

The purpose of the study is 1) to study the existence and continuity of the identity of Ayutthaya. 2) to study the role of cultural tourism; To support and promote The existence of identity and culture in the ancient city of Ayutthaya, Thailand

The results show that the identity of Ayutthaya is diverse. The essence of the Ayutthaya identity is 1) the identity of Ayutthaya is related to the history of Thailand's rich capital and related to the Burmese city. Ayutthaya is associated with prosperity and loss. 2) Identities that are historical traces of prosperity and loss are fine arts such as architecture, sculpture and fine arts that leave traces in the past in memory.

Both identities of Ayutthaya are preserved by the cooperation of relevant agencies both inside and outside the country. Conservation of the first identity involves people going through the play. Performances in the traditions shared by the people in the community. Conservation of identity through government agencies. Enterprises and private sector. The first step is to conserve the sacred. Later, to show the value of civilized and current tourism

Keywords: Architecture in Luang Prabang, Architectural preservation, Cultural identity

คำนำ

การท่องเที่ยวเป็นอุตสาหกรรมที่เพิ่มรายได้ทางเศรษฐกิจโดยการใช้ต้นทุนน้อยที่สุด แผนพัฒนาเศรษฐกิจฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔)^{๓๗} ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการท่องเที่ยวเป็นฐานในการพัฒนาประเทศจากที่ประเทศได้ประสบกับปัญหาเศรษฐกิจในช่วงนั้น ด้วยการนำมิติทางวัฒนธรรมมาใช้ในการพัฒนา ดังเนื้อหาในส่วนที่ ๓ บทที่ ๔ ของแผนว่า “ส่งเสริมวัฒนธรรมกับการท่องเที่ยวและการพัฒนาประเทศด้านเศรษฐกิจและสังคม” และ “สนับสนุนให้เกิดความร่วมมือระหว่างรัฐและท้องถิ่นในการทำนุบำรุงสร้างสรรค์และพัฒนาโบราณสถาน พิพิธภัณฑสถาน หอสมุด ฯลฯ” อีกทั้งข้อความว่า ส่งเสริมการท่องเที่ยวและการสัจจทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างจิตสำนึกความรู้ ความเข้าใจ เกิดการเรียนรู้ประวัติศาสตร์และวัฒนธรรมที่เป็นรากเหง้าของวิถีชีวิตภูมิปัญญาดั้งเดิม

^{๓๗} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๘ (๒๕๔๐-๒๕๔๔) หน้า ๕๔

ของตนเองและผู้อื่น^{๓๘} รวมทั้งดูแลป้องกันและแก้ไขผลกระทบที่อาจเกิดขึ้นจากกิจกรรมดังกล่าว สอดคล้องกับรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยซึ่งเป็นฐานแม่บทของแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติและแผนพัฒนาด้านต่างๆใช้เป็นแนวทางในการกำหนดยุทธศาสตร์การพัฒนาต่อมา ข้อความในรัฐธรรมนูญบางตอนว่า รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๔๐ มาตรา ๔๖ ระบุว่า “บุคคลซึ่งรวมกันเป็นชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิมย่อมมีสิทธิอนุรักษ์ หรือฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปะหรือวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและของชาติและมีส่วนร่วมในการจัดการ การบำรุงรักษา และการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างสมดุลยั่งยืน ทั้งนี้ตามที่กฎหมายบัญญัติ” (รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. ๒๕๔๐) แผนพัฒนาการท่องเที่ยว ในปี ๒๕๔๔-๒๕๕๙ ได้วางวิสัยทัศน์การท่องเที่ยวของไทยคือ “ประเทศไทยเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่มีคุณภาพ มีขีดความสามารถ ในการแข่งขันด้านการท่องเที่ยวในระดับโลก สามารถสร้างรายได้และกระจายรายได้โดยคำนึงถึงความเป็นธรรม สมดุล และยั่งยืน” และได้กำหนด 5 ยุทธศาสตร์ในการพัฒนาอุตสาหกรรมที่สำคัญที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ของงานวิจัยนี้คือคือ ยุทธศาสตร์ที่ ๒ การพัฒนาและฟื้นฟูแหล่งท่องเที่ยวให้เกิดความยั่งยืนและยุทธศาสตร์ที่ 5 การส่งเสริมกระบวนการมีส่วนร่วมของภาครัฐ ภาคประชาชน และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการบริหารจัดการทรัพยากรการท่องเที่ยว^{๓๙}

ในด้านปรากฏการณ์ของปริมาณการท่องเที่ยวของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและน้อยลงตามสถานการณ์การเมืองและภัยพิบัติของโลกและประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมา มีนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ ๓ ล้านคน มีอัตราเติบโตเฉลี่ยสะสมร้อยละ ๕ ต่อปี อัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับ ๗ ของเอเชีย โดยมาเลเซียและพม่ามีการเติบโตเฉลี่ยอันดับที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ โดย พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นปีที่ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวสูงที่สุดจำนวน ๑๕.๘ ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐) ในภาพรวมของอาเซียน องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเพิ่มขึ้นจาก ๒๑ ล้านคนในปี ค.ศ.๑๙๙๐ เป็น ๑๓๓.๓ ล้านคนในปี ค.ศ. ๒๐๒๐ นั้น ในจำนวนของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มจะแสวงหารูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ด้วย^{๔๐} การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ ความหมายอัตลักษณ์เน้นตัวบุคคลที่แสดงออกทั้งปรากฏให้เห็นทางรูปธรรมและผ่านสัญลักษณ์ทางนามธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเน้นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นเมืองหลวง มรดก

^{๓๘} สำนักงานพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, หน้า ๕๕-๕๖

^{๓๙} คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ, แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ, พ.ศ. ๒๕๕๔-๒๕๕๙, ๒๕๕๔., (กรุงเทพฯ: คณะกรรมการการท่องเที่ยวและการกีฬา, ๒๕๕๔) หน้า ๒๖.

^{๔๐} สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๖) หน้า ข

ทางวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นชาวอยุธยา โลกทัศน์ ชีวทัศน์ของชาวอยุธยา การท่องเที่ยวอยุธยาไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์เท่านั้น ในอีกมิติหนึ่ง ความเป็นชาวอยุธยาที่เป็นลักษณะเฉพาะตนมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ เช่น ประเพณี กิจกรรม พิธีกรรม เป็นต้น ที่สะท้อนความเป็นชาวอยุธยา การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เป็นผลผลิตของอัตลักษณ์การสร้างสรรค์ที่ได้หล่อหลอมคนอยุธยามาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวอยุธยาเป็นประเด็นน่าสนใจในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่จากอัตลักษณ์สอดคล้องกับการกระแสนักท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างไร

วัตถุประสงค์การวิจัย

เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยา ประเทศไทยภายใต้ความเป็นยุคโลกาภิวัตน์ และ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในเมืองโบราณอยุธยา ประเทศไทย

เครื่องมือและวิธีการศึกษา

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ

๑ แหล่งข้อมูลทุติยภูมิจากการค้นคว้าเอกสารทางประวัติศาสตร์ของเมืองหลวง พระบาง

๒ แหล่งข้อมูลปฐมภูมิ ในพื้นที่ ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informant) ดังนี้

ระดับนโยบาย จำนวน ๒ คน และ และเจ้าหน้าที่รัฐด้านการดูแลรักษามรดกโลก ๑ คน

เครื่องมือในการศึกษา

ระดับปฏิบัติตามแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวของเมืองโบราณ จำนวน ๑๐ คน

ระดับผู้ประกอบการ จำนวน ๖ คน ได้แก่ ตัวแทนผู้ประกอบการค้าขาย ๕ คน ได้แก่

ร้านขายของที่ระลึก สินค้าพื้นเมือง ผู้ประกอบการวัสดุก่อสร้างพื้นถิ่นจำนวน ๑ คน

เครื่องมือในการศึกษา

๑ แบบสังเกต

๒ แบบสัมภาษณ์

วิเคราะห์ข้อมูล

ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูล โดยนำข้อมูลที่ได้มาจัดระบบ เพื่อให้ง่ายต่อการแปลผล และนำข้อมูลที่จัดระบบมาวิเคราะห์ และตีความเพื่อสรุปผล

ผลการศึกษา

๑ การดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และการสืบสานอัตลักษณ์

อัตลักษณ์ของชาวอยุธยาปรากฏอยู่ใน ๒ ลักษณะ ได้แก่ ประการแรก ปรากฏในวิถีคิดและพฤติกรรมการแสดงออกของชาวอยุธยาผ่านกิจกรรมอื่นๆที่ยังคงปรากฏให้เห็นในปัจจุบัน และแต่ลักษณะที่เป็นรูปธรรมแสดงร่องรอยปรากฏในโบราณสถาน โบราณวัตถุ

ประการแรก อัตลักษณ์วิถีคิด เป็นสำนึกร่วมการปฏิสัมพันธ์กับพม่าระยะยาวนานก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาแตกต่างจากชาวสุโขทัย ชาวล้านนาและชาวนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน การปฏิสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งอันยาวนานก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเชิงลบก่อให้เกิดการทำลายล้างชีวิตและอารยธรรมของมนุษย์อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมของชะตากรรมชีวิตมนุษย์ทั้งสองฝ่าย ในเชิงบวก ก่อให้เกิดการแข่งขันด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายประชากร

ประชากรชาวอยุธยามีความหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมากสืบเนื่องมาจากอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยพระนารายณ์เชื่อกันว่าชาวอยุธยามีประมาณ ๑,๙๐๐,๐๐๐ คน ชาติพันธุ์หลักคือ ไทยสยาม และมีชาติพันธุ์อื่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น มลายู มอญ เขมร ญวน ลาว ทั้งที่มาเองและโดนกวาดต้อน นอกจากนี้ยังมี จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน กลุ่มหลังมาค้าขายและมาเป็นทหาร ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลงเหลือในปัจจุบันคือ สถาปัตยกรรม กล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยาเป็นสมัยที่รุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจที่สุดในเอเชีย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอยุธยาเมื่อนำกรอบทางชาติพันธุ์ปัจจุบันอธิบายแล้ว ชาวอยุธยาเป็นคนไทย แต่คนไทยอาจจะไม่ใช่ชาวอยุธยา เพราะรัฐชาติในสมัยก่อนประกอบด้วยหลายหัวเมืองไม่ขึ้นต่อกันอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว ชาวล้านคือชาวล้านนา ชาวนครศรีธรรมราชคือชาวนครศรีธรรมราช ชาวสุโขทัยคือชาวสุโขทัย และชาวอยุธยาก็คือชาวอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไทยได้รวมศูนย์อำนาจในบางกอกจึงเรียกชาวเมืองดังกล่าวทั้งหมดและนอกเหนือจากนี้ว่าชาวสยาม และย้อนสำนึกในอัตลักษณ์ว่าเราเป็นคนไทยและชาวอยุธยาเป็นคนไทย อยุธยาจึงเป็นเมืองหลวงของไทยในอดีตเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งหมด

อัตลักษณ์ภายในสำนึกของชาวอยุธยาในปัจจุบันเป็นสำนึกร่วม หมายถึง คนไทยมีความสำนึกเดียวกับชาวอยุธยา คือ เสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ความเป็นชาวอยุธยาคือความเจริญรุ่งเรืองและเป็นคู่ต่อสู้กับพม่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออธิบายของความรักชาติหรือความสามัคคีจะใช้พม่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี เพลงชาติไทยก็ใช้เนื้อหาอิงอยู่กับสถานการณ์การเสียกรุงอยุธยา

การเสียกรุงอยุธยาได้ทั้งประวัติศาสตร์และโบราณสถานสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้เป็นมรดกและและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในเวลาต่อมา

ประการที่สอง อัตลักษณ์ที่เป็นวัตถุ ได้แก่ ด้านพุทธศิลป์ แยกออกเป็น ปฎิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม

ปฎิกรรมทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดการก่อสร้าง การปั้น ซึ่งเห็นได้สามมิติ เช่น พระพุทธรูป ภาพแกะสลักครึ่งตัวที่ยื่นออกมา เป็นต้น

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป คูเมือง เป็นต้น จิตรกรรม ภาพวาดที่ฝาผนัง

ในงานชิ้นนี้เลือก สิ่งที่โดดเด่นที่สุดของพุทธศิลป์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ สถาปัตยกรรม และอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่โดดเด่นที่สุดคือสถาปัตยกรรมนั่นเอง

สถาปัตยกรรมในยุคร่วมสมัยของชาวอยุธยาขณะที่สร้างขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับคติความเชื่อ ความคิด พฤติกรรม บรรทัดฐานของการจัดระเบียบทางสังคมและต่อระบบการเมืองในสมัยนั้นด้วย

งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวทางจักรวาลวิทยา เช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่น เพียงแต่เสนอในรูปลักษณะใหม่ที่ผู้ทำความเข้าใจได้ศึกษาผ่านสายตา สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมจึงเป็นการรับจารีตและเชื่อมต่อกับงานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

งานสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับสมัยสุโขทัย จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยที่ในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญแก่สถูป (จารีตนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาท สมัยพระเจ้าอโศก ในอินเดียต่อเนื่องมาถึงอินเดีย พม่าและไทย) ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับเจดีย์มากกว่าสถูป

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยาสถานที่ถือว่าเป็นเมืองของคนดี และสถานะของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์จึงเป็นทั้งความเป็นเทพ ผู้ทรงธรรม พระอริยะและตัวแทนของสื่อสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลอยู่ในบุคคลเดียวกัน จะเห็นได้ว่าบางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะความเป็นเทพ บางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ บางพระกรณียกิจพระองค์เป็นตัวแทนของโลกธรรมชาติ ทั้งนี้การแสดงในความหมายใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติสามประการจะไม่แสดงลักษณะใดลักษณะโดยเฉพาะ แต่มีลักษณะสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันตรงกับความหมายสถาปัตยกรรมจะสื่อ และคติอีกชุดหนึ่งที่เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากคุณสมบัติสามประการก็คือพระราชวินิจฉัยการตัดสินพระทัยส่วนพระองค์ เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่ยึดคติใดๆ สามประการข้างต้น หรืออาจจะปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าวก็ได้ แต่ได้ประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏพระมหากษัตริย์ปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าว

สถาปัตยกรรม (โบสถ์ วิหาร เจดีย์) ที่สำคัญของชาวอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบันที่เป็นตัวแสดงอัตลักษณ์คือสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ในอดีตและแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ชาวอยุธยาได้อ้างอิงถึงความมีอารยธรรมและเป็นอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ความหมายการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่

๑) วัดพระศรีสรรเพชญ์ ๒) วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้น ๓) วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ โปรดให้สถาปนาขึ้นใน ๔) วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดี ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) ๕) วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๖) วัดสุรรณดาราราม เป็นวัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี ๗) ๗ วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้น

วัดในสมัยอยุธยาที่มีสถาปัตยกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ คือ เจดีย์ เป็นวัดประจำรัชกาลและเป็นแม่แบบของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือ คือ วัดภูเขาทอง และวัดมหาธาตุ (ซึ่งชื่อนี้มีทุกสมัย)

๕.๒ การรักษาและดำรงอัตลักษณ์

ตามที่วิจัยได้ตัวอย่างอัตลักษณ์ชาวอยุธยา ๓ ประการที่เด่นๆ เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งหมดคือ ๑) สถาปัตยกรรมทางศาสนา ๒) สถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา

เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และสถานที่เป็นหลัก ทั้งสองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อยุธยาได้รับการยกเป็นมรดกโลก หากไม่มีสองอัตลักษณ์ดังกล่าว อยุธยาจะไม่สามารถเป็นมรดกโลกได้ และ ๓) ประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีประดิษฐ์ในปัจจุบัน พัฒนาการของอัตลักษณ์จึงเน้นการอธิบายอัตลักษณ์ของประการข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ยกย่องเป็นมรดกโลก

การดำรงอัตลักษณ์ดังกล่าวมีพัฒนาการเริ่มจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นคือ

“วัดวาอารามก็ร้างไปหมดเพราะพวกพระสงฆ์ได้หนีทั้งวัดไปสิ้น ผ้าเหลืองเดี๋ยวนีไม่มีใครนับถือเหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครขึ้นครองผ้าเหลืองในเวลานี้ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง แต่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จยกทัพไปแห่งใดก็เป็นเช่นนี้ทั่วไป... การที่วัดวาอารามร้างว่างเปล่า และพระพุทธรูปถูกทำลายลงเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เราหวังดีสำหรับศาสนาของเราในภายภาคหน้า...”^{๔๑} สภาพการณ์เช่นนี้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูแต่กระทำไม่ได้ตลอดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในสมัยพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธรูปศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

การดำรงอัตลักษณ์ของอยุธยา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นยุค มีเนื้อหาสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

ก. ในยุคอดีต

๑ ยุคธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ ๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ในกรอบในสมัยนั้นคือการปฏิสังขรณ์ให้เหมือนดังเดิม อิฐหรือสิ่งของบางก่อสร้างส่วนหนึ่งได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสร้างบางกอก การดำรงอัตลักษณ์โดยปฏิสังขรณ์ในระยะแรก เน้นศาสนสถานเป็นหลัก ได้แก่ วัด เพราะเชื่อว่าได้ทำกุศลยิ่งใหญ่ สมัยนี้มีกฎหมายตราสามดวงลงโทษผู้ขโมยหรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่ามิชอบนโยบายครั้งแรกในการอนุรักษ์ เป้าหมายคือ “รักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เอาไว้” แนวคิดคือซ่อมให้เหมือนเดิมด้วยวิธีการแบบช่าง ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีคือ พระมหากษัตริย์

๒ ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งได้ศึกษาและเดินทางดูงานต่างประเทศ และดูงานการอนุรักษ์มรดกในประเทศเยอรมัน พระองค์จึงมีแนวคิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การอนุรักษ์ของพระองค์จึงเป็นการอนุรักษ์แบบแนวคิดตะวันตกที่เน้น “สถานที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็น “โบราณสถานของชาติ” แนวคิดการซ่อมจึงเป็นแนวคิดที่ใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะทาง ผู้รับผิดชอบคือพระมหากษัตริย์

๓ หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์เป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่เช่นเดียวกับสมัยรัชกาล แต่ผู้รับผิดชอบงาน “หัวเมืองมณฑล” อยุธยาเป็นหัวเมืองของมณฑลภาคกลาง ผู้รับผิดชอบคือเจ้าเมือง สมัยนี้การอนุรักษ์มีเป้าหมายชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอารยะประเทศ อัตลักษณ์ในสมัยนี้เป็นการต่อรองกับประเทศตะวันตก เพื่อให้ประเทศอยู่รอด

๔ สมัยปรีดี พนมยงค์ การอนุรักษ์ในสมัยนี้เกิดพร้อมกับการเติบโตของเมือง การวางผังเมือง ให้ชุมชนเข้ามาอยู่ในเขตราชฐาน มีการปฏิรูปที่ดิน สถานศึกษาและสถานที่ราชการได้ผุดขึ้นจำนวนมาก ได้มีการนำโรงงานมาตั้งในเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกระทรวงการคลัง (ปรีดี เป็นรัฐมนตรีคลัง) ที่ดินถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ

^{๔๑} ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๒๓, จดหมายเหตุ คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๑) หน้า ๙๕-๙๖.

๕ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการรื้อฟื้นประเพณี การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดิน บอกความเป็นอารยะ ย้ายโรงกลั่นสุระออกจากเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือ กรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่ได้รับยกฐานะขึ้นในสมัยนี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง

ในปัจจุบันการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มีหน่วยงานราชการ หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา ภาคเอกชนเป็นผู้ดูแล และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องรู้สึกหวงแหนและเห็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพราะเห็นทั้งมูลค่าและคุณค่าขององค์ประกอบทั้งหมดที่รวมเป็นอยู่ชานนเอง

ข้อเสนอแนะในการวิจัยครั้งต่อไป

งานศึกษาต่อไป ควรศึกษาความวิถีชีวิตและความสัมพันธ์ของคนในชุมชนต่อการจัดการท่องเที่ยวของอยุธยา โดยศึกษาทำที่ต่อการจัดการท่องเที่ยว ประโยชน์และการเสียประโยชน์ของคุณค่า มูลค่าของคนในชุมชน สะท้อนสะท้อนของคนที่ระดับจุลภาคต่อการนำไปสู่การเป็นแหล่งท่องเที่ยวซึ่งเขามีส่วนและไม่มีส่วนร่วม และเป็นผู้ได้ผลกระทบเชิงบวก เชิงลบต่อการท่องเที่ยวที่เลือกไม่ได้

บรรณานุกรม

คณะกรรมการนโยบายการท่องเที่ยวแห่งชาติ. แผนพัฒนาการท่องเที่ยวแห่งชาติ,

พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙, ๒๕๕๔.

ฉัตรเฉลิม งามอาจานศาล. การท่องเที่ยวเชิงแนวคิด: ผลิตภัณฑ์หรือนวัตกรรมใหม่ ในจุลสารอีเลค

ทรอนิกส์การท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย.ไม่ปรากฏปีพิมพ์

ชูเกียรติ นพเกตุ. อุตสาหกรรมท่องเที่ยว. เชียงราย : คณะวิทยาการจัดการสถาบันราชภัฏ

เชียงใหม่. ๒๕๔๒.

เซนทร์ วิวัฒน์บรรจง. การส่งเสริมชุมชนให้การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม. กรุงเทพฯ:

วัฒนาพานิช, ๒๕๔๓.

ฐานา บุญประวีตร ยุทธศาสตร์การท่องเที่ยวทางประวัติศาสตร์ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่

เอกสารประกอบการประชุมเชิงปฏิบัติการ เรื่อง ยุทธศาสตร์การพัฒนาการท่องเที่ยว

ในระยะแผนพัฒนาฯ ฉบับที่ ๑๐ (พ.ศ. ๒๕๕๐-๒๕๕๔)

ณัฐพงษ์ ถิธดำและสมหมาย ปิ่นพุทธศิลป์. โครงการระบบการจัดการพิพิธภัณฑ์ โบราณสถาน

ศาสนสถานให้เป็นแหล่งท่องเที่ยวทางวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. สกว.๒๕๔๐.

พระธรรมราชานุวัตร (แก้ว อุทุมมาลา). อรรถนิทาน ตำนานพระธาตุพนม (พิสดาร). พิมพ์ครั้งที่

๑๐: กรุงเทพฯ, นีลนารการพิมพ์, ๒๕๓๗.

ราชกิจจานุเบกษา. รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพ.ศ. ๒๕๔๐. (๒๕๔๐) ราชกิจจานุเบกษา

เล่มที่ ๑๑๔ ตอนที่ ๕๕ ก

วิวัฒน์ชัย บุญยภักดี. **สรุปปัญหาและการป้องกันแก้ไขผลกระทบของการท่องเที่ยวต่อสิ่งแวดล้อม.**

จุลสารการท่องเที่ยว, ๑๒(๔), ๔๓-๕๕.

สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. **การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.** กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๖.

สุรินทร์ มุขศรี. **“ตามรอยปฏิวัติโฮจิมินห์ในท้องถิ่นอีสาน.”** ศิลปวัฒนธรรม, ๒: (๘ มิถุนายน ๒๕๕๓):

สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. **แผนพัฒนาเศรษฐกิจ และสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑๑ พ.ศ. ๒๕๕๕-๒๕๕๙.** กรุงเทพฯ: กรุงเทพมหานคร. ๒๕๕๕.

สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร. **พுகามเส้นทางสู่ความเป็นมรดกโลก.** สำนักงานวิชาการ : กรุงเทพฯ, ๒๕๕๖.

สมบัติ ประจัญสานต์ และคณะ. **แนวทางการจัดการภูมิสถาปัตยกรรมทางการท่องเที่ยวในเขตอีสานใต้** ได้รับทุนสนับสนุนจาก. สกว. ๒๕๕๐.

โสวัตรี ณ ถลางและสภารัตน์ บุญรอด. **อัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมเพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งในการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่ยั่งยืนของจังหวัดสระบุรี.** สกว. ๒๕๕๑.

จิรนุช โสภา และคณะ. **ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย**
กรณีศึกษา : อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยานประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. คณะ
วิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต. ๒๕๕๔.

พัทธ์ธีรา รชตะไพโรจน์. **การพัฒนาขีดความสามารถในการจัดการธุรกิจการท่องเที่ยวเชิงนิเวศตำบลป่าแป๋ อำเภอแม่แตง จังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต
สาขาวิชาพัฒนาการท่องเที่ยว สำนักบริหารและพัฒนาวิชาการ มหาวิทยาลัยแม่โจ้,
๒๕๕๓.

วันสาด ศรีสุวรรณ. **รูปแบบการจัดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมโดยการมีส่วนร่วมของชุมชนลุ่มน้ำตาปี.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาวัฒนธรรมศาสตร์ บัณฑิต
วิทยาลัย มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, ๒๕๕๓.

จิรานุช โสภา และคณะ. **ศักยภาพการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเมืองมรดกโลกของประเทศไทย**
กรณีศึกษา: อุทยานประวัติศาสตร์สุโขทัย-ศรีสัชนาลัย-กำแพงเพชรและอุทยาน
ประวัติศาสตร์พระนครศรีอยุธยาเพื่อการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอย่างยั่งยืน. งานวิจัย
มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนดุสิต, ๒๕๕๔.

วรัชต์ มัธยมบุรุษ. **รูปแบบการบริหารจัดการท่องเที่ยวสำหรับนักท่องเที่ยวชาวญี่ปุ่นที่พำนักระยะยาวในจังหวัดเชียงใหม่.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชา
บริหารศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่โจ้, ๒๕๕๔.

วิยะดา เสรีวิชัยสวัสดิ์. **การพัฒนาการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเขตภาคเหนือตอนบนของประเทศไทยให้เป็นรูปแบบการท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์.** วิทยานิพนธ์ปริญญาปรัชญาดุษฎีบัณฑิต สาขาวิชาสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแม่ฟ้าหลวง, ๒๕๕๔.

- Filipova, M. **Challenges before the achievement of a sustainable cultural tourism.** *Tourism and hospitality management*, 14(2), 311-322, 2008.
- Strauss, A. and Corbin, J. **Basics of quantitative research: Techniques and Procedures for developing grounded theory.** (2nd ed) Thousand Oaks, CA: Sage, 1998.
- Foucault, Michel. **Power/Knowledge: Selected Interviews and Other Writings, 1972–1977.** Edited by Colin Gordon. New York: Pantheon Books, 1980

ภาคผนวก ข

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลจากโครงการวิจัยนำไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการนำผลวิจัยไปใช้ประโยชน์ แบ่งออกได้ ๒ กิจกรรมหลัก ดังนี้

๑. กิจกรรมด้านการเรียนการสอนในสถาบันการศึกษา

เนื้อหาของงานวิจัยทั้งทฤษฎีและผลที่ค้นพบจากการศึกษาเป็นเนื้อที่โยงกับเนื้อหา รายวิชาจำนวนมาก ในหลายสาขาวิชาที่เปิดสอนในมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยและ มหาวิทยาลัยทั่วไป ในส่วนของการนำไปใช้บูรณาการกับการเรียนการสอนของมหาวิทยาลัย เช่น ใน สาขาวิชาพระพุทธศาสนา วิชาพุทธศิลปะ ในสาขาวิชาภาษาอังกฤษ ๑) วิชาสถานที่สำคัญทาง พระพุทธศาสนาในประเทศไทย ซึ่งสามารถโยงสถานที่สำคัญกับประเทศเพื่อนบ้านได้ เพราะศิลปะและ สถานที่ในประเทศไทยและหลวงพระบางมีความโยงกันบนฐานของพุทธศิลปกรรม ประเพณีและอัต ลักษณ์เชิงพุทธ ๒) วิชาการใช้ภาษาอังกฤษด้านศิลปะและวัฒนธรรม วัฒนธรรมของไทยคือวัฒนธรรม ที่เกี่ยวข้องกับพุทธศิลปะและเกี่ยวข้องกับพระพุทธศาสนา ซึ่งหลวงพระบางและไทยมีลักษณะร่วมกัน หลายประการ ผลการวิจัยแสดงพื้นฐานดังกล่าวที่เป็นฐานวัฒนธรรมและประเพณีของทั้งสองประเทศ นอกจากนี้ยังมีรายวิชาพื้นฐานที่ศึกษาทุกสาขาวิชา เช่น วิชาเทศกาลและพิธีกรรมทาง พระพุทธศาสนา เนื้อหารายวิชาครอบคลุมพิธีกรรม เทศกาลทางพระพุทธศาสนา เทศกาลท้องถิ่น พิธีกรรมท้องถิ่น ซึ่งพิธีกรรมและเทศกาลนี้ทั้งหลวงพระบางและไทยมีลักษณะร่วมกันบางอย่าง ผลงานวิจัยสามารถนำมาบูรณาการกับการเรียนการสอนในรายวิชาดังกล่าวได้

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัยมีศูนย์การศึกษาอาเซียน ซึ่งเป็นสถานจัด การศึกษาหลักสูตรนานาชาติ วัดอุปสงค์ของศูนย์อาเซียนศึกษา วิจัยด้านสังคม วัฒนธรรมเป็นหลัก รวมทั้งด้านความมั่นคง ด้านเศรษฐกิจ อย่างไรก็ตาม สถาบันอาเซียนศึกษาศึกษาครอบคลุมอาเซียนใน ทุกมิติ มิติทางศาสนาและวัฒนธรรมและอัตลักษณ์ความเป็นอาเซียนเป็นจุดเน้นของสถาบัน ผลงานวิจัยเป็นสามารถนำมาบูรณาการมาใช้กับวัดอุปสงค์ของศูนย์อาเซียนได้อย่างดี

๒. กิจกรรมด้านการพัฒนา

งานวิจัยได้ถูกเสนอการทำกิจกรรมร่วมกันของนิสิตหลักสูตรนานาชาติของสถาบันวิจัย อาเซียนได้ ทั้งนี้เพราะศูนย์อาเซียนเป็นหน่วยงานของมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยสงฆ์เน้นจัดการศึกษาด้านพระพุทธศาสนา ผลการวิจัยตอบวัตถุประสงค์ด้านศาสนา และวัฒนธรรมได้ดี และเนื้อหาของการวิจัยสามารถถูกปรับเป็นกิจกรรมที่เป็นรูปธรรมที่นิสิต ปฏิบัติร่วมกันได้

๓. กิจกรรมทางวิชาการ

ผลการค้นพบจากงานวิจัยเป็นองค์ความรู้ด้านพุทธศิลปะและอัตลักษณ์ในการท่องเที่ยว ผลการศึกษานำไปสู่การเสวนาและต่อยอดในการวิจัยและการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ต่อไปได้ ขึ้นอยู่กับ การออกแบบของผู้นำไปใช้

ภาคผนวก ค

ตารางเปรียบเทียบวัตถุประสงค์ กิจกรรมที่วางแผนไว้และกิจกรรม
ที่ได้ดำเนินการมาและผลที่ได้รับของโครงการ

กิจกรรม	ผลที่ได้รับ	วัตถุประสงค์ ที่บรรลุ	สิ่งที่ได้ทราบ
๑.สำรวจ ความเป็นไปได้ของประเด็น หัวข้องานวิจัย	สามารถกำหนดประเด็น หัวข้องานงานวิจัยที่มีช่องว่าง ขององค์ความรู้ ที่ยังไม่มีใคร ทำมาก่อนและตั้งโจทย์การ วิจัยได้	ข้อที่ ๑,๒	ทำให้เห็นโจทย์การวิจัย ข้อมูล ภาค ทฤษฎี สามารถนำมาใช้ศึกษา ภาคสนามได้และข้อมูล ภาคสนามจะสะท้อน แนวคิดได้
๒. ศึกษาเอกสารชั้น ปฐมภูมิ แนวคิด ทฤษฎี สํารวจ แหล่งข้อมูลภาคสนาม เบื้องต้น	ได้เข้าใจแนวคิด ทฤษฎี ได้แก่ แนวคิดอัตลักษณ์ และ แนวคิดการท่องเที่ยวเชิง วัฒนธรรม ซึ่งเป็นกรอบใน ภาคสนามได้ชัดเจนและเป็น ระบบมากขึ้น และได้เห็น แนวทางในการเลือกข้อมูล ภาคสนามหลากหลายนั้นสู่ เฉพาะชี้ชัดแหล่งข้อมูล ภาคสนามที่อยู่ในกรอบ แนวคิดทฤษฎีที่จะวิเคราะห์ ได้	ข้อที่ ๑,๒	ทำให้เห็นแนวคิด ทฤษฎีการนำตนทาง ตอบโจทย์วิจัยซึ่ง แนวคิดอัตลักษณ์มี ความหมายกว้างและ ถูกนำไปตีความและใช้ หลากหลายสาขาวิชา การวิเคราะห์แนวคิดที่ ค่อนข้างจะหยุดนิ่งให้มี ความเป็นพลวัต มี ลักษณะเฉพาะสำหรับ บริบทการผู้จัดการ ท่องเที่ยวและชุมชน นำไปใช้เพื่อการ ท่องเที่ยวได้
๓. ตรวจสอบข้อมูล โดยผู้ทรงวุฒิ	ทางสถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณ ราชวิทยาลัยจัดให้มีการ ประชุมผู้ทรงวุฒิตรวจ ตรวจ ความคืบหน้างานวิจัย ๓ บท แรก	ข้อที่ ๑,๒,๓	ทำให้เข้าใจแนว ทางการวิจัย ประเด็น แนวทางการวิจัย ชัดเจน มีความ สอดคล้องของวิธีวิทยา กับโจทย์การวิจัย

๔. สํารวจข้อมูลและเก็บข้อมูลภาคสนาม	นัดสัมภาษณ์ ผู้ให้ข้อมูลหลักสองขั้นตอน ลงไปครั้งแรกตรวจสอบข้อมูลภาคสนามเพื่อนำมาปรับคำถามการวิจัยและครั้งที่สอง เป็นการเก็บข้อมูลจริง	ข้อที่ ๑,๒	ได้ข้อมูลที่ได้จากการสัมภาษณ์ประเด็น ที่สอดคล้องกับโจทย์วิจัยทั้งสองข้อ
๕. ตรวจสอบข้อมูลภาคสนาม	ข้อมูลภาคที่ผู้วิจัยได้เป็นรวบรวมเป็นข้อมูลดิบ ซึ่งมาเรียงเรียง โดยใช้กรอบแนวคิดเป็นฐาน อิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลทั้งสองส่วนคือข้อมูลภาคเอกสารและข้อมูลภาคสนาม ส่วน ของ ข้อมูลภาคสนามได้ถูกตรวจสอบโดยกรอบแนวคิด ทฤษฎี อิงกับวัตถุประสงค์การวิจัยเลือกสรรเฉพาะข้อมูลที่อยู่ในกรอบแนวคิดและอิงกับวัตถุประสงค์การวิจัย ข้อมูลที่ไม่เกี่ยวข้องก็จะถูกตัดออก
๖. วิเคราะห์ข้อมูล	ข้อมูลภาคเอกสาร คือแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม แนวคิดอัตลักษณ์และวิเคราะห์การนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวของหลวงพระบาง	ข้อที่ ๑,๒,๓	ได้ข้อมูลภาคสนามที่เป็นข้อมูลจริงและได้เข้าใจบริบทสภาพแวดล้อมเลือกอัตลักษณ์เด่นๆคือ สถาปัตยกรรมเป็นจุดขายหรือจุดที่เป็นข้อเสนอแนะไปสู่การเป็นมรดกโลกของหลวงพระบาง การวิเคราะห์ เลือกข้อมูลที่ใช้ประโยชน์ ข้อมูลที่ไม่ตอบวัตถุประสงค์ก็จะถูกตัดออก ข้อมูลส่วนใดยังบกพร่อง ข้อมูลภาค

			เอกสารยังบกพร่องจะได้รับการวิเคราะห์เพิ่มเติม ส่วนข้อมูลภาคสนามที่ยังบกพร่องจะได้รับการเก็บเพิ่มเติมอีกรอบ กับกลุ่มตัวอย่างบางรูปเมื่อข้อมูลทั้งสองส่วนเชื่อมโยง สมบูรณ์แล้วรวบรวมฉบับสมบูรณ์ให้ผู้ทรงวุฒิตรวจสอบ
๗. ตรวจสอบผลการศึกษาโดยผู้ทรงวุฒิ	สถาบันวิจัยพุทธศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ประชุมผู้ทรงวุฒิตรวจสอบงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒	ได้ทราบความสัมพันธ์ข้อมูลทั้งหมดอย่างเป็นระบบ และทราบรูปแบบการวิจัยตามแบบของมหาวิทยาลัย
๘. จัดทำรายงานรูปเล่มฉบับสมบูรณ์	ได้รายงานงานวิจัยฉบับสมบูรณ์	ข้อที่ ๑,๒	ได้องค์ความรู้ใหม่ที่ได้จากงานวิจัย นำมาใช้บูรณาการกับการเรียนการสอน กับกิจกรรมและการปฏิบัติของผู้นำไปใช้ประโยชน์ โดยเฉพาะแหล่งที่ให้ทุนการวิจัยนี้

ภาคผนวก ง

แบบสัมภาษณ์

ตอนที่ ๑ แบบสังเกต อัตลักษณ์ในพื้นที่เมืองมรดกโลกอยุธยา

๑. ด้านสถาปัตยกรรม ประเภทและชนิดของสถาปัตยกรรม ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญ ต่อการดึงดูดหรือส่งเสริมให้นักท่องเที่ยวเข้ามาท่องเที่ยวในพื้นที่

๒. ด้านศิลปกรรม ประเภทของศิลปกรรม และการนำมาใช้เพื่อบริการ/ส่งเสริมการท่องเที่ยว

๓. ด้านวิถีชีวิต การนำวิถีชีวิต และวัฒนธรรมของชุมชน/ของพื้นที่/ของคนในแหล่งมรดกโลกมาประกอบการส่งเสริมการท่องเที่ยวในพื้นที่

๔. พิพิธภัณฑสถาน เป็นแหล่งสะท้อนอัตลักษณ์ของเมืองในมิติต่างๆ ว่ามีการจัดวาง การดำเนินการ และการจัดประเภทของพิพิธภัณฑสถาน ที่สะท้อนอัตลักษณ์ของพื้นที่ เพื่อให้นักท่องเที่ยวได้ศึกษาและเยี่ยมชมอย่างไร

๕. การจัดการการท่องเที่ยวในพื้นที่ การจัดแบ่งพื้นที่การท่องเที่ยว การจัดหาสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว การบริการการท่องเที่ยวภายในพื้นที่

ตอนที่ ๒ แบบสัมภาษณ์ การบริหารจัดการการท่องเที่ยว เชิงวัฒนธรรมภายใต้แนวทางการจัดการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลก โดยรัฐบาลกลาง รัฐบาลท้องถิ่น และกลุ่มคน/บุคคลในท้องถิ่น

๑. งบประมาณที่ใช้ในการดูแลและจัดการแหล่งท่องเที่ยวของเมืองมาจากไหนบ้าง อย่างไร

-การจัดการพื้นที่สาธารณะในเขตป้อมปราการ

-การจัดการด้านสาธารณูปโภคในเขตป้อมปราการ

-การจัดสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อรองรับการท่องเที่ยวและนักท่องเที่ยว

เช่น ห้องน้ำ จุดนั่งพักพื้นที่สาธารณะ และ Rest Stop ที่เป็นพื้นที่ส่วนบุคคล

๒. มีองค์กรต่างประเทศ หรือองค์กรจากภายนอกเมืองอยุธยา เข้ามาช่วยเหลือและหรือสนับสนุน การท่องเที่ยวของเมืองอยุธยาหรือไม่ หากมีเข้ามาดำเนินการอะไรบ้าง อย่างไร

-ด้านการเงิน

-ด้านการส่งเสริมศักยภาพคนในพื้นที่ให้มีศักยภาพต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยวในเขตป้อมปราการ เช่น เสริมศักยภาพเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นให้สามารถเป็นไกด์ นำเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในพื้นที่ รวมทั้งความหลากหลายทางด้านภาษาที่ใช้ในการสื่อสารเพื่อรองรับนักท่องเที่ยวจากหลากหลายประเทศ

-การส่งเสริมเทคนิคและนวัตกรรมในการดูแลบูรณะสถาปัตยกรรม แต่คนในท้องถิ่น/พื้นที่ ให้สามารถดูแลซ่อมแซมสถาปัตยกรรมที่เป็นเอกลักษณ์ของพื้นที่ได้

-การส่งเสริมแหล่งความรู้ทางประวัติศาสตร์ รวมถึงคู่มือความรู้ ที่สำคัญ จำเป็นต่อการส่งเสริมการท่องเที่ยว

๓ กิจกรรมหลักๆที่นำมาส่งเสริมและการจัดการ แหล่งท่องเที่ยวอยุธยาคืออะไร อย่างไร

๔ ชุมชน ชาวบ้านดั้งเดิม และชาวเมืองอยุธยา มีส่วนร่วมในช่วยเหลือ สนับสนุน และการจัดการการท่องเที่ยวของเมืองอยุธยา อย่างไร

๕ ค่าตัวการเข้าชมบ้านโบราณสถาน วัด พิพิธภัณฑสถาน มีการแบ่งปันส่วนเข้ามาช่วยเหลือเจ้าของบ้านอย่างไร

๖ ศิลปะ วัฒนธรรมที่เป็นเอกลักษณ์เฉพาะของชาวเมืองอยุธยา ที่ถูกนำมาใช้/สนับสนุน/ ส่งเสริม การท่องเที่ยว อย่างไร เช่น การแสดงพื้นเมืองตอนเย็น การจัดแสดงเป็นพิพิธภัณฑสถาน พิพิธภัณฑ์ พื้นเมือง ประวัติศาสตร์วัฒนธรรม ของอยุธยา การละเล่น และอื่นๆ กิจกรรมเหล่านี้ใครเป็นเจ้าของในการดำเนินการ การจัดการแสดง ค่าตอบแทนที่ได้เป็นของใคร ต้องแบ่งให้รัฐ/เมืองอยุธยาด้วยหรือไม่อย่างไร

๗ แหล่งท่องเที่ยวรองที่อยู่รอบๆเมืองอยุธยาที่เป็นจุดขายสำคัญมีอะไรบ้าง มีความสำคัญอย่างไร

๘ สำนักงาน UNESCO มีบทบาทต่อการจัดการ และหรือ มีการดำเนินการจัดการด้านการท่องเที่ยวในเมืองร่วมกับหน่วยงานรัฐอย่างไร

๙ หน่วยงานรัฐที่ดูแลเรื่องการท่องเที่ยวในอยุธยาคือหน่วยงานอะไร มีบทบาทอย่างไร

๑๐ การดูแลรักษา ซ่อมแซมสถาปัตยกรรม ตลอดจนพื้นที่บริเวณเมืองมรดกโลก มีการดำเนินการอย่างไร ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการซ่อมแซมมาจากแห่งใด หากต้องใช้เทคนิคเฉพาะจะมีการดำเนินการอย่างไร

ภาคผนวก จ-๑

ประวัติผู้วิจัย

หัวหน้าโครงการวิจัย

ชื่อ-สกุล

ดร. บุรกรณ์ บริบูรณ์

ประวัติการศึกษา

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๓๕
พุทธศาสตรบัณฑิต (สาขาวิชาภาษาอังกฤษ)
มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา ๒๕๓๙
อักษรศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาศาสนาเปรียบเทียบ)
มหาวิทยาลัยมหิดล ปีการศึกษา ๒๕๕๓
ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาวิชาประชากรศึกษา)

สถานที่ปฏิบัติงาน

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม
อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม ๔๘๑๑๐
E-mail:; boorakorn@gmail.com

ผลงานวิชาการ (งานวิจัย)

- ๑ รูปแบบการนำตนเข้าไปผูกพันกับชุมชนของพระสงฆ์ในการแก้ไขปัญหาสังคม ปี ๒๕๕๔ ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (หัวหน้าโครงการวิจัย)
- ๒ การคลี่คลายโครงสร้างและจารีตการเขียนวรรณกรรมจักรวาลวิทยาลัยพุทธศาสนาเถรวาท ปี ๒๕๕๕ ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (หัวหน้าโครงการวิจัย)
- ๓ รูปแบบและลักษณะการปรองดองตามหลักพุทธธรรมและนักวิชาการทางพระพุทธศาสนา ๒๕๕๕ ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (ผู้ร่วมวิจัย)
- ๔ จารึกวัดสุทัศน์ แห่ลงมา คุณค่าต่อสังคมไทย ปี ๒๕๕๙ ได้รับทุนสนับสนุนจากมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย (หัวหน้าโครงการวิจัย)

ผู้ร่วมโครงการ

ชื่อ-สกุล	รองศาสตราจารย์.ดร. ณัฐทิตา โรจนประศาสน์
ประวัติการศึกษา	วิทยาลัยเทคโนโลยีและอาชีวศึกษา ปีการศึกษา 2525 บริหารธุรกิจบัณฑิต (สาขาธุรกิจศึกษา) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา 2536 สถิติศาสตรมหาบัณฑิต (สาขาสถิติ) มหาวิทยาลัยมหิดล 2553 ปรัชญาดุษฎีบัณฑิต (สาขาประชากรศึกษา)
สถานที่ปฏิบัติงาน	สาขาศึกษาทั่วไป คณะวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีการประมง มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย E-mail: natthita@hotmail.com

ผู้ร่วมโครงการ

ชื่อ-สกุล

ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร.ณกมล ปุณฺณเขตต์ทิกุล

ประวัติการศึกษา

พ.ศ. ๒๕๔๔

Ph.D. (Ancient Indian and Asian Studies)

Faculty of Social Sciences, Magadh University, Bodh-gaya. University of India.

พ.ศ. ๒๕๓๗

อ.ม./อักษรศาสตรมหาบัณฑิต สาขาศาสนาเปรียบเทียบ

คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล

พ.ศ. ๒๕๓๗

ศษ.บ./ศึกษาศาสตรบัณฑิต สาขาการสอนสังคมมัธยมศึกษา

คณะศึกษาศาสตร์

มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมมาธิราช

พ.ศ. ๒๕๓๖

ป.ธ.๙/ปริญญาตรีเปรียญธรรม ๙ ประโยค

สาขาภาษาศาสตร์(ภาษาบาลี)

สำนักเรียนวัดราชบูรณะ(วัดเลียบ) กรุงเทพมหานคร

สำนักพระพุทธศาสนาแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ

พ.ศ. ๒๕๓๕

พธ.บ./พุทธศาสตรบัณฑิต(เกียรตินิยมอันดับสอง)

สาขาศาสนา คณะพุทธศาสตร์

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

สถานที่ปฏิบัติงาน

คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏพระนคร เลขที่ ๙

ถนนแจ้งวัฒนะ แขวงอนุสาวรีย์ เขตบางเขน กทม. ๑๐๒๒๐

โทรศัพท์ : ๐๒-๕๔๔๘๐๐๐ ต่อ ๓๑๔๘ โทรสาร: ๐๒-๕๒๒๖๖๑๒

อีเมล: asean-focus@hotmail.com

ภาคผนวก จ-๒

รูปแบบการจัดทำรายงานวิจัย

**“อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม
ของแหล่งมรดกโลกเมืองอยุธยา**

วัตถุประสงค์ของโครงการ

- ๑ เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสาน/อนุรักษ์ อัตลักษณ์ของเมืองมรดกโลกอยุธยา
ลาว ที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์
- ๒ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริมให้
เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลกนั้น

ขอบเขตในการศึกษา

๑.๔.๑ ขอบเขตด้านเนื้อหา ศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสาน/อนุรักษ์ อัตลักษณ์ ของ
เมืองมรดกโลกอยุธยา เพื่อนำมาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ รวมถึง การศึกษา
การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของเมืองมรดกโลกอยุธยา ว่ามีการจัดการการท่องเที่ยวอย่างไร
และการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมดังกล่าวก่อให้เกิดการสืบสาน/การอนุรักษ์ อัตลักษณ์ของ
เมืองอันได้แก่ สถาปัตยกรรม ศิลปะวัฒนธรรม และวิถีชีวิตของผู้คนในเมืองมรดกโลกอยุธยาอย่างไร

๑.๔.๒ ขอบเขตด้านพื้นที่ เขตเมืองเก่า ในพื้นที่เมืองมรดกโลกอยุธยา

๑.๔.๓ ขอบเขตด้านประชากร กลุ่มเป้าหมายที่ศึกษาเป็นผู้รู้ (Key informant) ที่
สามารถให้ข้อมูลเกี่ยวกับการท่องเที่ยวในเมืองมรดกโลกอยุธยา จำนวน ๑๕-๒๐ คน คน แบ่งเป็น
สามระดับคือ ระดับนโยบาย จำนวน ๓-๕ คน ระดับปฏิบัติ จำนวน ๓-๕ คน ระดับผู้ประกอบการ
จำนวน ๓-๕ คน และระดับประชาชน ๓-๕ คน

**ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ เช่น การเผยแพร่ในวารสาร จดสิทธิบัตร ฯลฯ และหน่วยงานที่นำ
ผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ หรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากโครงการ (Outcomes)**

๑.๖.๑ เพื่อทราบการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของเมืองมรดกโลกอยุธยา
ประเทศสาธารณรัฐประชาธิปไตยประชาชนลาว ที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์

๑.๖.๒ เพื่อทราบบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม
ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลก

แนวทางการนำไปใช้ประโยชน์

ในระดับนโยบาย

รัฐและหน่วยงานของรัฐ ที่เกี่ยวข้องกับการท่องเที่ยว เกี่ยวกับการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการการท่องเที่ยวเพื่อส่งเสริมและสนับสนุนการอนุรักษ์วัฒนธรรม และอัตลักษณ์ ให้ดำรงอยู่เพื่อการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์ สามารถนำไปกำหนดเป็นแนวทางในการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมที่มีอย่างหลากหลาย ในประเทศไทย ทั้งแหล่งท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในระดับชาติ และในระดับท้องถิ่น

ในระดับปฏิบัติการ

ในระดับท้องถิ่นสามารถนำแนวทางการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ไปปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์อัตลักษณ์และวัฒนธรรมท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว

แนวทาง การจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมท้องถิ่นในแต่ละภาค ของประเทศไทย เพื่อให้มีการดำรงอยู่ควบคู่กันระหว่างการส่งเสริมการท่องเที่ยว กับการอนุรักษ์วัฒนธรรมและอัตลักษณ์ที่สำคัญของท้องถิ่นเพื่อส่งเสริมการท่องเที่ยว และนำมาซึ่งรายได้ให้กับท้องถิ่น และประชาชนในพื้นที่ อย่างยั่งยืน

ผลสำเร็จและความคุ้มค่าของการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ

หรือผลการวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ (Outputs)

๖ เดือนที่ ๑

ได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องกับอัตลักษณ์ในเมืองอยุธยา ที่เป็นอัตลักษณ์สำคัญทำให้นักท่องเที่ยวสนใจ และได้ทำการรวบรวมข้อมูลเกี่ยวกับการดำรงอยู่และการสืบสาน/อนุรักษ์ อัตลักษณ์ของเมืองมรดกโลกอยุธยา

ได้ข้อมูลการจัดการการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกของเมืองอยุธยา ที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริมการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองอยุธยา และได้ข้อมูลที่เกี่ยวข้องเชื่อมโยงระหว่างการจัดการและการอนุรักษ์อัตลักษณ์ของเมืองอยุธยาที่ช่วยสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลก

การวิเคราะห์แนวคิดกับข้อมูลภาคสนามนำมาสู่การวิเคราะห์รายงานวิจัยที่สมบูรณ์ได้

๖ เดือนที่ ๒

ได้ทราบผลของการศึกษาข้อมูลภาคสนามจะสะท้อนแนวคิดอัตลักษณ์ แนวคิดการอนุรักษ์ และแนวคิดการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ที่นักวิจัยนำมาใช้เป็นกรอบในการวิเคราะห์ข้อมูล และสังเคราะห์ให้เห็นภาพของการสืบสานและอนุรักษ์อัตลักษณ์เมืองอยุธยา ที่สนับสนุนและส่งเสริมบทบาทการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในเมืองอยุธยาทำเอกสาร สรุปงานวิจัย เขียนรายงานวิจัยฉบับสมบูรณ์ และเขียนบทความวิจัยเพื่อเผยแพร่

แผนงานของโครงการ

คำถามวิจัย	วิธีวิทยา	กิจกรรม	ผลที่คาดว่าจะได้รับ	ระยะเวลา
อัตลักษณ์ของเมืองอยุธยาเป็นอย่างไรมีการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของแหล่งวัฒนธรรมสำคัญในเมืองมรดกโลกอยุธยา ประเทศไทยเพื่อการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์อย่างไร	๑.ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ - การจัดการการท่องเที่ยว - อัตลักษณ์แหล่งมรดกโลก - ประวัติศาสตร์ความเป็นมาของเมืองอยุธยา - พัฒนาการและการดำรงอยู่ของแหล่งมรดกโลกจนถึงปัจจุบัน ๒.ลงพื้นที่เก็บข้อมูลปฐมภูมิ	-การสังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วม - สัมภาษณ์ผู้รู้ ๓-๕ คน - สัมภาษณ์ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ๓ คน	ได้ข้อมูลเกี่ยวกับอัตลักษณ์ของเมืองอยุธยาเป็นข้อมูลการดำรงอยู่และการสืบสานอัตลักษณ์ของแหล่งวัฒนธรรมสำคัญในเมืองมรดกโลกอยุธยา ที่ถูกนำมาใช้เพื่อการท่องเที่ยว	๖ เดือนที่ ๑
บทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมในการสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลกอยุธยา ประเทศไทย เป็นอย่างไร	ศึกษาข้อมูลทุติยภูมิ - แผนงานและนโยบายการท่องเที่ยวของแหล่งมรดกโลก - อัตลักษณ์เด่นที่สำคัญในแหล่งท่องเที่ยวมรดกโลกรวมถึงสินค้าและบริการที่เชื่อมโยงกับอัตลักษณ์	-สังเกตแบบมีส่วนร่วมและไม่มีส่วนร่วมในพื้นที่ศึกษา - สัมภาษณ์ผู้รู้ ๓ คน - สัมภาษณ์ผู้ประกอบการและนักท่องเที่ยว ๔ คน	ทราบบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม และการจัดการแหล่งท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์เพื่อสนับสนุนและส่งเสริมให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลกอยุธยา ประเทศไทย	๖ เดือนที่ ๒

แผนงานและกิจกรรมในรอบ ๑ ปี

แผนงาน/กิจกรรม	รายเดือนที่					
	๒	๔	๖	๘	๑๐	๑๒
๑ ศึกษาความเป็นไปได้ของแนวคิด ทฤษฎี ข้อมูลภาคสนาม การสำรวจข้อมูลทฤษฎีและภาคสนามเบื้องต้น	✓					
๒ ศึกษาแนวคิด ทฤษฎีและวิธีวิทยาที่จะใช้ศึกษา (๓ บทแรก) และรับฟังความเห็นจากผู้ทรงวุฒิ (รอบแรก)		✓				
๓. สร้างเครื่องมือ และนำเครื่องเก็บข้อมูลลุ่มตัวอย่าง			✓			
๔. รวบรวมข้อมูลภาคสนามและนำมาสังเคราะห์ภายใต้กรอบแนวคิดอัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว และการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม				✓		
๕ รับฟังความคิดเห็นผู้ทรงวุฒิมาปรับและปรับเนื้อหาทั้งหมดอีกครั้ง (ทุกบท)					✓	
๖ สังเคราะห์เป็นงานวิจัยที่สมบูรณ์ และบทความวิจัย						✓

ภาคผนวก จ-๓

แบบสรุปโครงการวิจัย

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม

สัญญาเลขที่ ว. ๑๑๓/๒๕๖๐ ชื่อโครงการ อัตลักษณ์กับการท่องเที่ยว : ศึกษาการนำอัตลักษณ์มาใช้ในการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมของแหล่งมรดกโลกเมืองอยุธยา มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์นครพนม อำเภอธาตุพนม จังหวัดนครพนม boorakorn@gmail.com
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา ในด้านปรากฏการณ์ของปริมาณการท่องเที่ยวของประเทศไทยในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาปริมาณนักท่องเที่ยวเพิ่มมากขึ้นและน้อยลงตามสถานการณ์การเมืองและภัยวิบัติของโลกและประเทศไทย อย่างไรก็ตาม ปริมาณจำนวนนักท่องเที่ยวมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น ในช่วงทศวรรษที่ผ่านมาปริมาณนักท่องเที่ยวเข้ามาเที่ยวในประเทศไทยเฉลี่ยปีละประมาณ ๓ ล้านคน มีอัตราเติบโตเฉลี่ยสะสมร้อยละ ๕ ต่อปี อัตราการเติบโตเฉลี่ยของนักท่องเที่ยวเป็นอันดับ ๗ ของเอเชีย โดยมาเลเซียและพม่ามีการเติบโตเฉลี่ยอันดับที่ ๑ และ ๒ ตามลำดับ โดย พ.ศ. ๒๕๕๓ เป็นปีที่ประเทศไทยมีนักท่องเที่ยวสูงสุดจำนวน ๑๕.๘ ล้านคน (กระทรวงการท่องเที่ยวและกีฬา, ๒๕๕๔, หน้า ๑๐) ในภาพรวมของอาเซียน องค์การการท่องเที่ยวโลกแห่งสหประชาชาติ (United Nations World Tourism Organization, UNWTO) ได้ประเมินไว้ว่า จำนวนนักท่องเที่ยวที่เดินทางสู่เอเชียตะวันออกเฉียงใต้จะเพิ่มขึ้นจาก ๒๑ ล้านคนในปี ค.ศ.๑๙๙๐ เป็น ๑๓๓.๓ ล้านคนในปี ค.ศ. ๒๐๒๐ นั้น ในจำนวนของกลุ่มนักท่องเที่ยวรุ่นใหม่ดังกล่าว มีแนวโน้มจะแสวงหารูปแบบของการท่องเที่ยวใหม่ด้วย^{๔๒} การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม รวมความหมายของการท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ ความหมายอัตลักษณ์เน้นตัวบุคคลที่แสดงออกทั้งปรากฏให้เห็นทางรูปธรรมและผ่านสัญลักษณ์ทางนามธรรม การท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรมอยุธยา ส่วนใหญ่นักท่องเที่ยวจะเน้นการศึกษาเชิงประวัติศาสตร์ กล่าวคือศึกษาประวัติศาสตร์ผ่านโบราณวัตถุและโบราณสถานที่ตกทอดมาตั้งแต่สมัยอยุธยาเป็นเมืองหลวง มรดกทางวัฒนธรรมจะมีความสัมพันธ์กับความเป็นชาวอยุธยา โลกทัศน์ ชีวทัศน์ของชาวอยุธยา การท่องเที่ยวอยุธยาไม่เพียงแต่นักท่องเที่ยวจะศึกษาแหล่งประวัติศาสตร์เท่านั้น ในอีกมิติหนึ่ง ความเป็นชาวอยุธยาที่เป็นลักษณะเฉพาะตนมีการสร้างวัฒนธรรมใหม่ เช่น ประเพณี กิจกรรม พิธีกรรม เป็นต้น ที่สะท้อนความเป็นชาวอยุธยา การสร้างอัตลักษณ์ใหม่เป็นผลผลิตของอัตลักษณ์การสร้างสรรคที่

^{๔๒} สุดแดน วิสุทธิลักษณ์ และคณะ. การท่องเที่ยวเชิงสร้างสรรค์. (กรุงเทพฯ: องค์การบริหารการพัฒนาพื้นที่พิเศษเพื่อการท่องเที่ยวอย่างยั่งยืน, ๒๕๕๖) หน้า ข

ได้หล่อหลอมคนอยุธยาอย่างยาวนาน การท่องเที่ยวอยุธยาเป็นประเด็นน่าสนใจในแง่ของการสร้างอัตลักษณ์ใหม่จากอัตลักษณ์สอดคล้องกับการกระแสรท่องเที่ยวในปัจจุบันอย่างไร

วัตถุประสงค์โครงการ

๑ เพื่อศึกษาการดำรงอยู่และการสืบสาน/อนุรักษ์ อัตลักษณ์ของเมืองมรดกโลกอยุธยา ที่ตอบสนองการท่องเที่ยวในยุคโลกาภิวัตน์

๒ เพื่อศึกษาบทบาทของการท่องเที่ยวเชิงวัฒนธรรม ในการสนับสนุนและส่งเสริม ให้เกิดการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์และวัฒนธรรมในแหล่งมรดกโลก

ผลการวิจัย

ประการแรก อัตลักษณ์วิถีคิด เป็นสำนึกร่วมการปฏิสัมพันธ์กับพม่าระยะยาวนานก่อให้เกิดประวัติศาสตร์และก่อให้เกิดอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาแตกต่างจากชาวสุโขทัย ชาวล้านนาและชาวนครศรีธรรมราชอย่างชัดเจน การปฏิสัมพันธ์กับพม่าในฐานะคู่แข่งอันยาวนานก่อให้เกิดผลกระทบทั้งเชิงบวกและเชิงลบอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ ในเชิงลบก่อให้เกิดการทำลายล้างชีวิตและอารยธรรมของมนุษย์อย่างมหาศาล ก่อให้เกิดโศกนาฏกรรมของชะตากรรมชีวิตมนุษย์ทั้งสองฝ่าย ในเชิงบวก ก่อให้เกิดการแข่งขันด้านทหาร ด้านเศรษฐกิจ ด้านเทคโนโลยีและการเคลื่อนย้ายประชากร

ประชากรชาวอยุธยามีความหลากหลายชาติพันธุ์อย่างมากสืบเนื่องมาจากอยุธยามีความเจริญรุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจ ในสมัยพระนารายณ์เชื่อกันว่าชาวอยุธยามีประมาณ ๑,๙๐๐,๐๐๐ คน ชาติพันธุ์หลักคือ ไทยสยาม และมีชาติพันธุ์อื่นเข้ามาพึ่งพระบรมโพธิสมภาร เช่น มลายู มอญ เขมร ญวน ลาว ทั้งที่มาเองและโดนกวาดต้อน นอกจากนี้ยังมี จีน อินเดีย ญี่ปุ่น เปอร์เซีย โปรตุเกส ฮอลันดา ฝรั่งเศส อังกฤษ สเปน กลุ่มหลังมาค้าขายและมาเป็นทหาร ตลอดจนเป็นผู้เชี่ยวชาญ ต่อมาได้ทิ้งอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรมหลงเหลือในปัจจุบันคือ สถาปัตยกรรม กล่าวได้ว่าในสมัยอยุธยาเป็นสมัยที่รุ่งเรืองทางด้านเศรษฐกิจที่สุดในเอเชีย

อัตลักษณ์ทางชาติพันธุ์ของชาวอยุธยาเมื่อนำกรอบทางชาติพันธุ์ปัจจุบันอธิบายแล้ว ชาวอยุธยาเป็นคนไทย แต่คนไทยอาจจะไม่ใช่ชาวอยุธยา เพราะรัฐชาติในสมัยก่อนประกอบด้วยหลายหัวเมืองไม่ขึ้นต่อกันอย่างที่ได้อธิบายไปแล้ว ชาวล้านคือชาวล้านนา ชาวนครศรีธรรมราชคือชาวนครศรีธรรมราช ชาวสุโขทัยคือชาวสุโขทัย และชาวอยุธยาก็คือชาวอยุธยา แต่หลังจากเสียกรุงศรีอยุธยาไทยได้รวมศูนย์อำนาจในบางกอกจึงเรียกชาวเมืองดังกล่าวทั้งหมดและนอกเหนือจากนี้ว่าชาวสยาม และย้อนสำนึกในอัตลักษณ์ว่าเราเป็นคนไทยและชาวอยุธยาเป็นคนไทย อยุธยาจึงเป็นเมืองหลวงของไทยในอดีตเป็นตัวแทนของคนไทยทั้งหมด

อัตลักษณ์ภายในสำนึกของชาวอยุธยาในปัจจุบันเป็นสำนึกร่วม หมายถึง คนไทยมีความสำนึกเดียวกับชาวอยุธยา คือ เสียกรุงเมื่อปี พ.ศ. ๒๓๑๐ ความเป็นชาวอยุธยาคือความเจริญรุ่งเรืองและเป็นผู้ต่อสู้กับพม่าตลอดมาจนถึงปัจจุบัน เมื่ออธิบายของความรักชาติหรือความสามัคคีจะใช้พม่าเป็นสัญลักษณ์ของการสร้างความสามัคคี เพลงชาติไทยก็ใช้เนื้อหาอิงอยู่กับสถานการณ์การเสียกรุงอยุธยา

การเสียกรุงอยุธยาได้ทิ้งประวัติศาสตร์และโบราณสถานสะท้อนอัตลักษณ์ความเป็นชาวอยุธยาที่แสดงความเจริญรุ่งเรืองทุกด้าน ได้เป็นมรดกและและใช้เป็นสถานที่ท่องเที่ยวเชิงอัตลักษณ์ในเวลาต่อมา

ประการที่สอง อัตลักษณ์ที่เป็นวัตถุ ได้แก่ ด้านพุทธศิลป์ แยกออกเป็น ปฏิมากรรม สถาปัตยกรรมและจิตรกรรม

ปฏิกรรมทางศาสนา หมายถึง สิ่งที่เกิดการก่อสร้าง การปั้น ซึ่งเห็นได้สามมิติ เช่น พระพุทธรูป ภาพแกะสลักครึ่งตัวที่ยื่นออกมา เป็นต้น

สถาปัตยกรรม หมายถึง สิ่งก่อสร้าง เช่น อาคาร โบสถ์ วิหาร เจดีย์ สถูป คูเมือง เป็นต้น จิตรกรรม ภาพวาดที่ฝาผนัง

ในงานชิ้นนี้เลือก สิ่งที่โดดเด่นที่สุดของพุทธศิลป์เพื่อสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยา คือ สถาปัตยกรรม และอยุธยาได้รับการขึ้นทะเบียนเป็นมรดกโลกที่โดดเด่นที่สุดคือสถาปัตยกรรมนั่นเอง

สถาปัตยกรรมในยุคร่วมสมัยของชาวอยุธยาขณะที่สร้างขึ้นนั้นมีความสัมพันธ์กับคติ ความเชื่อ ความคิด พฤติกรรม บรรทัดฐานของการจัดระเบียบทางสังคมและต่อระบบการเมืองในสมัยนั้นด้วย

งานจิตรกรรมและสถาปัตยกรรมจึงทำหน้าที่บอกเล่าเรื่องราวทางจักรวาลวิทยา เช่นเดียวกับวรรณกรรมอื่น เพียงแต่เสนอในรูปลักษณะใหม่ให้ผู้ทำความเข้าใจได้ศึกษาผ่านสายตา สถาปัตยกรรมและจิตรกรรมจึงเป็นการรับจารีตและเชื่อมต่องานวรรณกรรมเป็นงานศิลปะแขนงหนึ่ง

งานสถาปัตยกรรมในสมัยอยุธยาไม่มีความแตกต่างกันมากนักกับสมัยสุโขทัย จะแตกต่างเพียงเล็กน้อยที่ในสมัยสุโขทัยให้ความสำคัญแก่สถูป (จารีตนี้ได้รับอิทธิพลจากพุทธศาสนาเถรวาท สมัยพระเจ้าอโศก ในอินเดียต่อเนื่องมาถึงอินเดีย พม่าและไทย) ในสมัยอยุธยาให้ความสำคัญกับเจดีย์มากกว่าสถูป

ความสัมพันธ์ของสถาปัตยกรรมสะท้อนอัตลักษณ์ชาวอยุธยาสถานที่ถือว่าเป็นเมืองของคนดี และสถานะของพระมหากษัตริย์ในยุครัตนโกสินทร์จึงเป็นทั้งความเป็นเทพ ผู้ทรงธรรม พระอริยะและตัวแทนของสื่อสัมพันธ์กับธรรมชาติและจักรวาลอยู่ในบุคคลเดียวกัน จะเห็นได้ว่าบางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะความเป็นเทพ บางพระราชกรณียกิจพระองค์อยู่ในฐานะพระโพธิสัตว์ บางพระกรณียกิจพระองค์เป็นตัวแทนของโลกธรรมชาติ ทั้งนี้การแสดงในความหมายใดขึ้นอยู่กับสถานการณ์ อย่างไรก็ตามคุณสมบัติสามประการจะไม่แสดงลักษณะใดลักษณะโดยเฉพาะ แต่มีลักษณะสอดประสานเป็นเนื้อเดียวกันตรงกับความหมายสถาปัตยกรรมจะสื่อ และคติอีกชุดหนึ่งที่เพิ่มเข้ามานอกเหนือจากคุณสมบัติสามประการก็คือพระราชวินิจฉัยการตัดสินพระทัยส่วนพระองค์ เหตุการณ์ซึ่งอาจจะไม่ยึดคติใดๆ สามประการข้างต้น หรืออาจจะปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าวก็ได้ แต่ได้ประวัติศาสตร์ไม่ปรากฏพระมหากษัตริย์ปฏิเสธคุณสมบัติดังกล่าว

สถาปัตยกรรม (โบสถ์ วิหาร เจดีย์) ที่สำคัญของชาวอยุธยาที่หลงเหลือในปัจจุบันที่เป็นตัวแสดงอัตลักษณ์คือสถานะภาพของพระมหากษัตริย์ในอดีตและแสดงอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาในฐานะเป็นทุนทางวัฒนธรรม ที่ชาวอยุธยาได้อ้างอิงถึงควมมีอารยธรรมและเป็นอัตลักษณ์ใหม่ภายใต้ความหมายการแหล่งท่องเที่ยวในปัจจุบัน ได้แก่

๑) วัดพระศรีสรรเพชญ์ ๒) วัดมหาธาตุ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๑ (ขุนหลวงพะงั่ว) โปรดให้สถาปนาขึ้น ๓) วัดราชบูรณะ เป็นวัดที่สมเด็จพระบรมราชาธิราชที่ ๒ โปรดให้สถาปนาขึ้นใน ๔) วัดพระราม เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาเมศวร โปรดให้สถาปนาขึ้น (พระเจ้าอู่ทอง) ๕) วิหารพระมงคลบพิตร พระมงคลบพิตร เป็นพระพุทธรูปขนาดใหญ่ ๖) วัดสุวรรณาาราม เป็น

วัดสำคัญประจำราชวงศ์จักรี ๗) ๗ วัดใหญ่ชัยมงคล เป็นวัดที่สมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ (พระเจ้าอู่ทอง) โปรดให้สร้างขึ้น

วัดในสมัยอยุธยาที่มีสถาปัตยกรรมเป็นส่วนประกอบสำคัญ คือ เจดีย์ เป็นวัดประจำรัชกาลและเป็นแม่แบบของวัดในสมัยรัตนโกสินทร์ยึดถือ คือ วัดภูเขาทอง และวัดมหาธาตุ (ซึ่งชื่อนี้มีทุกสมัย)

การรักษาและดำรงอัตลักษณ์

ตามที่วิจัยได้ตัวอย่างอัตลักษณ์ชาวอยุธยา ๓ ประการที่เด่นๆ เป็นตัวแทนอัตลักษณ์ของชาวอยุธยาทั้งหมดคือ ๑) สถาปัตยกรรมทางศาสนา ๒) สถาปัตยกรรมที่ไม่เกี่ยวข้องกับศาสนา เกี่ยวข้องกับภูมิศาสตร์และสถานที่เป็นหลัก ทั้งสองอัตลักษณ์เป็นสิ่งที่อยุธยาได้รับการยกเป็นมรดกโลก หากไม่มีสองอัตลักษณ์ดังกล่าว อยุธยาจะไม่สามารถเป็นมรดกโลกได้ และ ๓) ประเพณี ซึ่งเป็นประเพณีประดิษฐ์ในปัจจุบัน พัฒนาการของอัตลักษณ์จึงเน้นการอธิบายอัตลักษณ์ของประการข้างต้นที่เป็นอัตลักษณ์ที่ได้ยกย่องเป็นมรดกโลก

การดำรงอัตลักษณ์ดังกล่าวมีพัฒนาการเริ่มจากการล่มสลายของอาณาจักรอยุธยา สภาพบ้านเมืองในขณะนั้นคือ

“วัดวาอารามก็ร้างไปหมดเพราะพวกพระสงฆ์ได้หนีทั้งวัดไปสิ้น ผ้าเหลืองเดี๋ยวนี้ไม่มีใครนับถือเหมือนแต่ก่อนแล้ว ถ้าใครขึ้นครองผ้าเหลืองในเวลานี้ต้องอด การที่เป็นเช่นนี้ไม่เฉพาะแต่ในกรุงและตำบลใกล้เคียง แต่พระเจ้าแผ่นดินเสด็จยกทัพไปแห่งใดก็เป็นเช่นนี้ทั่วไป... การที่วัดวาอารามร้างว่างเปล่า และพระพุทธรูปถูกทำลายลงเช่นนี้ เป็นการกระทำที่เราหวังดีสำหรับศาสนาของเราในภายภาคหน้า...”^{๔๓} สภาพการณ์เช่นนี้ในสมัยพระเจ้ากรุงธนบุรีพุทธศาสนาได้รับการฟื้นฟูแต่กระทำไม่ได้ตลอดก็สิ้นรัชกาลเสียก่อน ในสมัยพระพุทธรูปอดฟ้าจุฬาโลกพระพุทธรูปศาสนาจึงได้รับการฟื้นฟูอีกครั้งหนึ่ง

การดำรงอัตลักษณ์ของอยุธยา ผู้วิจัยแบ่งออกเป็นยุค มีเนื้อหาสรุปสาระสำคัญ ดังนี้

ก. ในยุคอดีต

๑ ยุคธนบุรีและสมัยรัชกาลที่ ๑ การฟื้นฟูอัตลักษณ์ในกรอบในสมัยนั้นคือการปฏิสังขรณ์ให้เหมือนดังเดิม อิฐหรือสิ่งของบางก่อสร้างส่วนหนึ่งได้ถูกเคลื่อนย้ายมาสร้างบางกอก การดำรงอัตลักษณ์โดยปฏิสังขรณ์ในระยะแรก เน้นศาสนสถานเป็นหลัก ได้แก่วัด เพราะเชื่อว่าได้ทำกุศลยิ่งใหญ่ สมัยนี้มีกฎหมายตราสามดวงลงโทษผู้ขโมยหรือทำลายสถานที่ศักดิ์สิทธิ์ ถือว่ามิชอบบาปครั้งแรกในการอนุรักษ์ เป้าหมายคือ “รักษาสถานที่ศักดิ์สิทธิ์เอาไว้” แนวคิดคือซ่อมให้เหมือนเดิมด้วยวิธีการแบบช่าง ผู้เป็นตัวตั้งตัวตีคือ พระมหากษัตริย์

๒ ยุคสมัยรัชกาลที่ ๕ ซึ่งได้ศึกษาและเดินทางดูงานต่างประเทศ และดูงานการอนุรักษ์มรดกในประเทศเยอรมัน พระองค์จึงมีแนวคิดการฟื้นฟูอัตลักษณ์ การอนุรักษ์ของพระองค์จึงเป็นการอนุรักษ์แบบแนวคิดตะวันตกที่เน้น “สถานที่ศักดิ์สิทธิ์” เป็น “โบราณสถานของชาติ” แนวคิดการซ่อมจึงเป็นแนวคิดที่ใช้เทคนิคทางวิทยาศาสตร์ มีผู้เชี่ยวชาญโดยเฉพาะทาง ผู้รับผิดชอบคือ พระมหากษัตริย์

^{๔๓} ประชุมพงศาวดาร เล่มที่ ๒๓, จดหมายเหตุ คณะบาทหลวงฝรั่งเศสในแผ่นดินพระเจ้าเอกทัศ กรุงธนบุรีและกรุงรัตนโกสินทร์ตอนต้น, (กรุงเทพฯ: องค์การคำครุสภา, ๒๕๑๑) หน้า ๙๕-๙๖.

๓ หลังสมัยรัชกาลที่ ๕ การอนุรักษ์เป็นการอนุรักษ์โบราณสถานที่เช่นเดียวกับสมัยรัชกาล แต่ผู้รับผิดชอบงาน “หัวเมืองมณฑล” อยู่อยุธยาเป็นหัวเมืองของมณฑลภาคกลาง ผู้รับผิดชอบคือเจ้าเมือง สมัยนี้การอนุรักษ์มีเป้าหมายชี้ให้เห็นว่าประเทศไทยมีอารยะประเทศ อัตลักษณ์ในสมัยนี้เป็นการต่อรองกับประเทศตะวันตก เพื่อให้ประเทศอยู่รอด ๔ สมัยปรีดี พนมยงค์ การอนุรักษ์ในสมัยนี้เกิดพร้อมกับการเติบโตของเมือง การวางผังเมือง ให้ชุมชนเข้ามาอยู่ในเขตราชฐาน มีการปฏิรูปที่ดิน สถานศึกษาและสถานที่ราชการได้ผุดขึ้นจำนวนมาก ได้มีการนำโรงงานมาตั้งในเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกระทรวงการคลัง (ปรีดี เป็นรัฐมนตรีคลัง) ที่ดินถือว่าเป็นที่ราชพัสดุ ๕ ในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีการรื้อฟื้นประเพณี การอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม ถือว่าเป็นมรดกของแผ่นดิน บอกความเป็นอารยะ ย้ายโรงงานสุระออกจากเขตเมือง ผู้รับผิดชอบคือกรมศิลปากรและผู้ว่าราชการจังหวัด โดยเฉพาะกรมศิลปากรที่ได้รับยกฐานะขึ้นในสมัยนี้มีหน้าที่รับผิดชอบโดยตรง ในปัจจุบันการดำรงอยู่ของอัตลักษณ์มีหน่วยงานราชการ หน่วยงานท้องถิ่น สถานศึกษา ภาคเอกชนเป็นผู้ดูแล และอีกประการหนึ่งที่สำคัญคือกระแสการท่องเที่ยวเชิงประวัติศาสตร์ส่งผลต่อการให้ผู้มีหน้าที่เกี่ยวข้องรู้สึกหวงแหนและเห็นประโยชน์ต่อการอนุรักษ์ ทั้งนี้เพราะเห็นทั้งมูลค่าและคุณค่าขององค์ประกอบทั้งหมดที่รวมเป็นอยุธยาตนเอง	การประชาสัมพันธ์และเผยแพร่ผลงานวิจัย ลงวารสารทางวิชาการ
---	--